

Літаратурнае мастацтва

Выдаецца з 1932 г.
№ 24 (2550)
ПЯТНІЦА
11
чэрвеня 1971 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАУЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ВЫХОДЗІЦЬ РАЗ У ТЫДЗЕНЬ НА ШАСНАЦІАЦІ СТАРОНКАХ

Цана 8 кап.

У НУМАРЫ БЛІЗКАСЦЬ
ЧЫТАЙЦЕ: ДАЛЁКАЙ АФРЫКІ

Рэцэнзія на фільм «Чорнае сонца»

Стар. 9

РЭСПУБЛІКА
РЫХТУЕЦЦА
ДА ВЫБАРАЎ

Стар. 2—3, 4—5

ТЭАТР У ГОРАДЗЕ
НАД НЁМАНАМ

Справаздача з выязнога пасяджэння прэзідыума праўлення БТА

Стар. 6—7

ПЕРАД СВЯТАМ РАБОТНІКАЎ
ЛЁГКАЙ ПРАМЫСЛОВАСЦІ

Гутарка з міністрам

Стар. 3

НА ПАЭТЫЧНАЙ ПАВЕРЦЫ—
ВЕРШЫ Антона БЯЛЕВІЧА

Стар. 7

СЯБРОЎСКАЯ СУСТРЭЧА
ЗА «КРУГЛЫМ СТАЛОМ»

ЗНАЁМЦЕСЯ—
ПЕРШАЕ АПАВЯДАННЕ
Івана СТАДОЛЬНІКА

Стар. 10—11

БУДНІ АДНАГО РДК

Стар. 10—11

НАСУПЕРАК
АЎТАРСКАЙ ЗАДУМЕ...

Роздум тэатральнага крытыка

Стар. 4—5

Чытаючы другі том БелСЭ

Стар. 8

СУЗОР'Е
МУЖНЫХ

Працяг нарыса Ул. Мехава

Стар. 12—15

Галіна Юрчанка, як і многія ўдзельнікі Дзяржаўнага народнага хору БССР, прыйшла ў прафесійнае мастацтва з самадзейнасці, у якой яна актыўна ўдзельнічала, калі вучылася ў адным з прафесійна-тэхнічных вучылішчаў Мінска. Зараз Галіна — адна з лепшых выканаўцаў жартоўных беларускіх песень і частушак. Спявае іх ярка, тэмпераментна, з выдатным адчуваннем народнага гумару. Выступленні яе заўсёды надзвычай цёпла прымаюцца глядачамі.

Сёння Галіне Юрчанка і яе сябрам апалядуе Баранавічы. Наперадзе — напружанае гастрольнае лета.

Фота Ул. КРУКА

ЗА ПАРТЫЮ,

ЗА

РАДЗІМУ,

ЗА

КАМУНІЗМ!

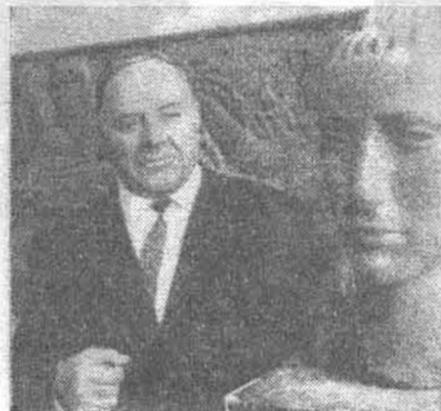
Старшыня праўлення Саюза кампазітараў БССР, народны артыст СССР Рыгор Раманавіч Шырма — кандыдат у дэпутаты Вярхоўнага Савета БССР па Абідавіцкай выбарчай акрузе Быхаўскага раёна.

Першы намеснік старшыні праўлення Саюза пісьменнікаў БССР Іван Пятровіч Шамякін — кандыдат у дэпутаты Вярхоўнага Савета БССР па Пухавіцкай выбарчай акрузе.

Правядзейны член Акадэміі навук БССР, народны пісьменнік Беларусі Міхаіл Ціханавіч Лынькоў — кандыдат у дэпутаты Вярхоўнага Савета БССР па Лагойскай — другой выбарчай акрузе.

Народны мастак БССР, скульптар Андрэй Ануфрыевіч Бембель — кандыдат у дэпутаты Вярхоўнага Савета БССР па Загародскай выбарчай акрузе Пінскага раёна.

Народны паэт Беларусі Аркадзь Аляксандравіч Куляшоў — кандыдат у дэпутаты Вярхоўнага Савета БССР па Верхменскай выбарчай акрузе Смаловіцкага раёна.

Віцэ-прэзідэнт Акадэміі навук БССР, народны пісьменнік Беларусі Андрэй Кандратавіч Крапіва (Атраховіч) — кандыдат у дэпутаты Вярхоўнага Савета БССР па Стаўбцоўскай выбарчай акрузе.

13 ЧЭРВЕНЯ — ВЫБАРЫ
У ВЯРХОЎНЫЯ САВЕТЫ
САЮЗНЫХ І АўТАНОМНЫХ
РЭСПУБЛІК, У МЯСЦОВЫЯ
САВЕТЫ ДЭПУТАТАЎ
ПРАЦОУНЫХ,

Паслязаўтра, чэрвеньскім чыстым ранкам, мільёны і мільёны савецкіх людзей прыйдуць да выбарчых урнаў.

Галасуючы за непарушны блок камуністаў і беспартыйных, яны скажуць «так» роднай Савецкай уладзе, Камуністычнай партыі; яны скажуць «так» нашай савецкай дэмакратыі; яны скажуць «так» нашаму пераможнаму руху да велічнай мэты — камунізма.

Сваіх лепшых сыноў і дачок народ вылучыў у народны парламент, у іншыя органы дзяржаўнай улады. Сярод іх нямала і дзеячоў культуры, літаратуры і мастацтва — людзей, якія ўвесь свой талент, усю гарачыню сваіх сэрцаў аддаюць на службу народу, Радзіме і партыі.

Галасуючы за сваіх выбраннікаў, савецкія людзі даюць ім наказ — з гонарам трымаць высокае званне народных дэпутатаў.

Галоўны рэдактар часопіса «Неман», драматург Андрэй Ягоравіч Мазанак — кандыдат у дэпутаты Вярхоўнага Савета БССР па Савецкай выбарчай акрузе Гродна.

Пісьменнік Пімен Эмільянавіч Панчанка — кандыдат у дэпутаты Вярхоўнага Савета БССР па Пінскай — Усходняй выбарчай акрузе.

Старшыня Дзяржаўнага камітэта Савета Міністраў БССР па тэлебачанні і радыё, пісьменнік Вячаслаў Пятровіч Палескі; Станкевіч — кандыдат у дэпутаты Вярхоўнага Савета БССР па Радашковіцкай выбарчай акрузе.

Рэктар Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі, народны артыст БССР, кампазітар Уладзімір Уладзіміравіч Алоўнікаў — кандыдат у дэпутаты Вярхоўнага Савета БССР па Смаловіцкай выбарчай акрузе.

Правядзейны член Акадэміі мастацтваў СССР, народны мастак Беларусі Заір Ісакавіч Азгур — кандыдат у дэпутаты Вярхоўнага Савета БССР па Дабралюбаўскай выбарчай акрузе Мінска.

Старшыня Дзяржаўнага камітэта Савета Міністраў БССР па справах будаўніцтва, народны архітэктар СССР Уладзімір Адамавіч Кароль — кандыдат у дэпутаты Вярхоўнага Савета БССР па Крынкаўскай выбарчай акрузе Лелчэнскага раёна.

Фота Ул. КРУКА.

ГАНАРЫМЯ, РАДУЕМЯ, ЗАХАПЛЯЕМЯ!

З пачуццём вялікага гонару і шчырай радасці сустрэлі мы, актёры тэатра імя Якуба Коласа, хваляючую вестку аб тым, што ў зорныя прасторы стартваў касмічны карабель «Саюз-11» з мужным экіпажам у складзе камандзіра карабля падпалкоўніка Георгія Цімафеевіча Дабравольскага, борт-інжынера Героя Савецкага Саюза лётчыка-касманаўта СССР Уладзіміра Мікалаевіча Волкава і інжынера-выпрабавальніка Віктара Іванавіча Пацаева.

Гэта здорава, што пасля паспяхова выкананай стыкоўкі экіпаж «Саюза-11» перайшоў на борт навуковай станцыі «Салют».

Газеты, радыё, тэлебачанне ва ўсім свеце сёння паведамляюць пра навіну нумар адзін: упершыню на калязямной арбіце створана касмічная сістэма «Салют» — «Саюз». Арбітальная навуковая станцыя — яшчэ адзін шырокі, упэўнены крок па касмічнай дарозе.

Усё гэта здзіўляе смеласцю думкі і дакладнасцю навуковых разлікаў. Ашаламляе шырынёй даследаванняў. Гэта — новы трыумф савецкай навукі і тэхнікі.

Работнікі мастацтва, як і ўсе савецкія людзі, захапляюцца новымі дасягненнямі савецкіх касманаўтаў. Жадаем нашым зямным пасланцам вялікага плёну ў іх фантастычным па дзёрзкасці эксперыменце і ўдалага прысямлення. Мы з нецярпеннем чакаем вас, дарагія нашы сокалы.

Анатоль ШЭЛЕГ,
народны артыст БССР.

У САЮЗЕ ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

Адбылося першае пасяджэнне новага прэзідыума праўлення Саюза пісьменнікаў Беларусі, абранага VI з'ездам пісьменнікаў рэспублікі. На пасяджэнні былі разгледжаны і абмеркаваны крытычныя заўвагі і прапановы, выказаныя дэлегатамі з'езда.

З шырокай інфармацыяй па гэтым пытанні парадку дня пасяджэння выступіў старшыня праўлення С.П. Максім Танк. Ён падрабязна спыніўся на заўвагах і прапановах, якія прагучалі з трыбуны з'езда, гаварыў аб шляхах іх вырашэння. І асацыявалі ў практычнай рабоце. У абсягу гэтых праблем — выдавецкія справы, стан нашай крытыкі і літаратуразнаўства, работа з маладымі аўтарамі і прыём у Саюз пісьменнікаў, прапаганда літаратуры, пераклады, творчыя ка-

мандзіроўкі, матэрыяльнае стацыйнае пісьменніцкае і інш.

У абмеркаванні гэтых праблем прынялі ўдзел Іван Шамякін, Аляксей Кулакоўскі, Аляксей Савіцкі, Максім Лужанін, Андрэй Макаёнак, Кацярына Кірзенка, Тарас Хадкевіч, Янка Скрыган, Янка Брыль, Мікалай Аляксееў, Язэп Семяжон, Павел Кавалёў, Пімен Панчанка, Дзмітрый Булгаёў, Іван Науменка, Мікола Гамолька, Леанід Прокша.

Была ўхвалена, між іншым, прапанова, каб творчасць наступаючых у члены Саюза пісьменнікаў спачатку абмяркоўвалася на творчых секцыях і па рэкамендацыях секцый ставіць іх кандыдатуры на разгляд прыёмнай камісіі.

Арыст Дзяржаўнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы, народны арыст СССР Уладзімір Іосіфавіч Дзяржаўна — кандыдат у дэпутаты Вярхоўнага Савета БССР па Кахоўскай выбарчай акрузе—Мінск.

Намеснік старшыні праўлення Саюза пісьменнікаў БССР Іван Паўлавіч Мележ — кандыдат у дэпутаты Вярхоўнага Савета БССР па Петрыкаўскай выбарчай акрузе.

Галоўны рэдактар сцэнарна-рэдакцыйнай калегіі студыі «Беларусь-Фільм», пісьменнік Максім Лужанін (Аляксандр Амвросьевіч Каратай) — кандыдат у дэпутаты Вярхоўнага Савета БССР па Мінашэвіцкай выбарчай акрузе Лунінецкага раёна.

Празідыум зацвердзіў новы склад прыватнай камісіі. У яе увайшлі: І. Мележ (старшыня), А. Асіпенка (намеснік), М. Аўрамчык, А. Бачыла, Г. Бураўкін, А. Васілевіч, В. Вітка (намеснік), М. Гамолка (сакратар), К. Губарэвіч, В. Каваленка, Ул. Калеснік, М. Кругавых, А. Кулакоўскі, А. Пысін, Б. Сачанка, Я. Скрыган, Ул. Шахавец, Р. Шкраба, Г. Шапоў, Хв. Жыцка.

Створаны новыя камісіі: па сувязях з літаратурамі народаў СССР і замежных краін (старшыня — І. Шамякін) і па ваенна-мастацкай літаратуры (старшыня — М. Аляксееў).

У выступленнях таварышаў, якія прынілі ўдзел у абмеркаванні вынесенага на парадак дня пытанняў, адчувалася пчырае заклапочанасць тым, каб палепшыць работу і творчы дзейнасць пісьменніцкай арганізацыі ў духу рашэнняў XXIV з'езда КПСС.

У адным гумарыстычным апавяданні студэнт на экзаменах, выцягнуўшы пытанне аб развіцці лёгкай прамысловасці, пачаў раптам распранацца, каб паказаць, што гэтая прамысловасць выпускае. Гумар не вельмі высокага гатунку, але, скажам прэма, нейкую рацыю гэты студэнт меў. Сапраўды, прадукцыя лёгкай прамысловасці — гэта, фігуральна кажучы, усё, што на нас. І нам хочацца, каб была яна дабротная, прыгожая і модная. І хоць слова «моднік» не вельмі добразычлівае, і хоць «па адзёжцы сустракаюць, а па розуме праводзяць», у жыцці кожнага з нас — у каго больш, у каго менш, а пра слабую палавіну і казаць няма чаго — клопат аб гэтай самай «адзёжцы» займае не такое ўжо малое месца.

Адметнай асаблівасцю новай пяцігодкі, як гэта было адзначана ў Дырэктывах XXIV з'езда КПСС, з'яўляецца яшчэ большы паварот народнай гаспадаркі да рашэння задач, звязаных з павышэннем дабрабыту наро-

49 мільёнаў метраў шоўку ў год. Для параўнання скажам, што зараз гадавы выпуск шоўку па ўсёй рэспубліцы не перавышае 17 мільёнаў метраў.

Той жа Магілёўскі камбінат будзе даваць крэмплен — малаэластычны лаўсан, які мы зараз купляем у Францыі і Японіі.

У Брэсце і Кобрыне ў гэтай пяцігодцы пачынаюць узводзіцца два вялікія прадпрыемствы па выпуску шпальельных касцюмных тканін, магутнасцю да 90 мільёнаў метраў у год.

Да нашых буйных новабудоваў трэба аднесці і трэцюю чаргу Аршанскага льнокамбіната, дзе будзе выпускацца льяноне палатно самай высокай якасці — тыпу батысту. Такое палатно карыстаецца велізарным попытам і высока цэніцца не толькі ў нас, а і за мяжой.

У канцы гэтага года мы пачынаем будаўніцтва ў Гродне нітачнага камбіната магутнасцю 200 мільёнаў умоўных шпулек у год. Да гэтага ў рэспубліцы не было такога прадпрыемства. Ды і ва ўсёй краіне іх адзікі,

паглядзіце, як паводзіць сябе большасць пакупнікоў. Толькі зірнуўшы на кардонны ярлык з назвай фабрыкі (дарэчы, ярлык у нас нібы знарок робяць такімі, каб іх не хацелася браць у рукі — кавалак шэрага кардону, на якім сляпым шрыфтам набраны нікому не зразумелыя лічбы і словы) чалавек, як правіла, праходзіць міма, шукаючы кідкі, яркі і прыгожы: ярлык з эмблемай ГДР, Польшчы ці Румыніі. Справа, вядома, не ў ярлыку, а ў тым, што прадукцыя нашых сяброў куды больш модная і эlegantная. Дарагія і танныя імпортныя касцюмы адрозніваюцца толькі якасцю тканіны, а не якасцю пашыву. Тое самае можна сказаць і пра абутак.

— Думаю, што вы трохі перабольшаеце, — гаворыць намеснік міністра, — ідуць добра і многія нашы тавары. Асабліва ў вёсцы. А што мы, на жаль, адстаем ад моды, дык мода, ведаеце, рэч капрызная...

— І ўсё-такі, людзі, якія ведаюць выпускам тканін, адзення і абутку, павінны, фігуральна кажучы, трымаць пальцы на пульсе пакупнікі, каб ведаць, што ён любіць, што патрабуе. Інакш, дзе гарантыя, што не паўтэрыцца гісторыя з хлапчуковымі штанамі, якія выдалі на-гара ў Пінску?

— Нашы прадпрыемствы трымаюць цесную сувязь з гандлючымі арганізацыямі, якія рэгулярна праводзяць канферэнцыі пакупнікоў, дзе вывучаюць попыт на тую ці іншую прадукцыю. Мы імкнемся кіравацца гэтымі дадзенымі. І ні адзін узор у нас не зацвярджаецца без ведама гандлючых арганізацый. Іншая справа, што некаторыя прадпрыемствы не заўсёды праяўляюць гнуткасць, не заўсёды хутка перабудоўваюць сваю работу. Ды і, скажам, шчыра, не так лёгка змяніць цэлы тэхналагічны працэс.

— Не аднойчы даводзілася чуць, — кажу я Анатолю Мікалаевічу, — як работнікі гандлю скардзяцца на швейнік, а тыя, у сваю чаргу, на тэкстыльчыкаў, тэкстыльчыкі на хімікаў, якія не даюць ім добрай фарбы, і так бясконца...

— Працаваць трэба ўсім добра. Вось наш Бабруйскі скураны камбінат выпускае прадукцыю пераважна цёмных тонаў, у той час, калі для моднага мадэльнага абутку патрэбна скура светлых тонаў. А што будзеш рабіць? Не хапае адпаведных фарбавальнікаў. Нам трэба развіваць і калодачную прамысловасць. У нас не хапае калодак для мадэльнага абутку.

— А як вашы прадпрыемствы забяспечаны спецыялістамі, якія вызначаюць колер, расцветку тканіны, сілуэт адзення, мадэль абутку?

— Скажам, на Мінскім камвольным камбінате працуе 5 мастакоў-дысана-тараў, якія распрацоўваюць структуру і каларыт тканіны. Працуюць мастакі на іншых прадпрыемствах, у дама мадэляў. А наогул, іх не хапае. Наш Мінскі тэатральна-мастацкі інстытут дае нам вельмі мала спецыялістаў. Ды і не кожны хоча працаваць на прадпрыемстве.

Адным словам, праблем хапае. Яшчэ аб адной з асноўных праблем, якія стаяць перад лёгкай прамысловасцю. Гэта развіццё пярвічнай апрацоўкі лну. У гэтую галіну будзе накіравана амаль чацвёртая частка ўсіх капіталаўкладанняў.

Справа ў тым, што сёння пярвічная апрацоўка лну са значнай часткай павява робіцца ў калгасах, робіцца, па сутнасці, саматужным спосабам. Стаіць задача — у бліжэйшыя гады перайсці на прамысловае прыгатаванне траты.

За мінулае пяцігоддзе на будаўніцтва прадпрыемстваў пярвічнай апрацоўкі лну асвоена ўсяго 10 мільёнаў рублёў — па чатыры мільёны ў год. А ў новай пяцігодцы мы павінны будзем асвоіць па 25—27 мільёнаў рублёў у год.

Важнае пытанне — якасць льнопрадукцыі, якую калгасы здаюць нам. Сярэдні нумар яе за апошнія гады зніжаецца. Мы лічым, што ў рэспубліцы неабходна распрацаваць і ажыццявіць сур'езныя меры па спецыялізацыі гаспадарак, гатункаабмене і палепшэнні вырошчвання лну.

У заключэнне нашай гутаркі мне хочацца падкрэсліць, што работнікі лёгкай прамысловасці рэспублікі добра разумеюць сваю ролю ў павышэнні дабрабыту савецкіх людзей і зрабляць усё магчымае, каб дзідзіць рэзкага павелічэння выпуску тавараў самай высокай якасці.

М. ЗАМСКІ.

ДАБРОТНА, ПРЫГОЖА, МОДНА

На пытанні карэспандэнта
«Літаратуры і мастацтва»
адказвае намеснік
міністра лёгкай
прамысловасці БССР
А. М. КАРАЛЕЎ

да, у прыватнасці, з задавальненнем попыту савецкіх людзей на адзенне, абутак і іншыя вырабы лёгкай прамысловасці. Унушальныя планы, грандыёзныя лічбы!

Пра тое, як усё гэта будзе выглядаць канкрэтна ў нашай рэспубліцы, мы папрасілі расказаць намесніка міністра лёгкай прамысловасці БССР Анатоля Мікалаевіча Каралева.

— Лёгкае прамысловасць рэспублікі, — гаворыць Анатоль Мікалаевіч, — вялізная шматгаліновая гаспадарка. А калі дакладна, дык у нас 16 розных галін — тэкстыльная, трыкацкая, швейная, абутковая, скураная і г. д. і да т. п.

За мінулае пяцігоддзе ў рэспубліцы былі пабудаваны такія буйныя прадпрыемствы, як другая чарга Баранавіцкага баваўнянага камбіната, Гродзенская баваўна-прадзільная фабрыка, Брэсцкі панчошны камбінат, Салігорская фабрыка бельявога трыкатажу, Пінскі трыкацкі камбінат і г. д. Дзесяткі прадпрыемстваў рэканструаваны. Я б мог назваць сапраўды астранамічныя лічбы, калі б пачаў гаварыць, колькі было выпушчана тканіны, панчоў, абутку. Заўважце толькі, што за апошнюю пяцігодку пакупнікі атрымалі тавараў народнага ужытку на 9,2 мільярда рублёў або амаль столькі, колькі за дзевяць папярэдніх гадоў.

У новым пяцігоддзі работнікам лёгкай прамысловасці прадстаіць павялічыць аб'ём валавой вытворчасці амаль у паўтара раза.

— Ох, гэты вал... А што маецца канкрэтна на ўвазе?

— Робіцца ўхлі на павелічэнне тавараў павышанага попыту. Заўважце, не наогул масавага ўжытку, а менавіта павышанага попыту. Скажам, на курткі, на якія зараз вялікая мода, уцяплены абутак, тканіну для коўд і г. д.

Больш чым на 40 працэнтаў павялічыцца выпуск баваўняных вырабаў, на столькі ж швейных, у паўтара раза трыкацкага, у сем разоў шаўковых тканін.

Наша Беларусь — рэспубліка вялікай хіміі. А хімія сёння можа даваць нам паўнацэнную замену воўны, натуральнага шоўку, скуры — традыцыйных матэрыялаў, якія спагон веку верна служылі чалавеку.

Так, скажам, Магілёўскі шаўковы камбінат, будаўніцтва якога будзе закончана ў гэтай пяцігодцы, будзе даваць на базе хімічнай сыравіны да

Гэта адказ на вашу заўвагу пра тавары. Як бачыце, у рэспубліцы наладжваецца выпуск прадукцыі, так сказаць, самага шырокага дыяпазону.

Асноўны ж прырост прадукцыі, менавіта 75 працэнтаў, будзе атрыманы са старых прадпрыемстваў у выніку рэканструкцыі, перааснашчэння і лепшага выкарыстання магутнасцей. Капітальныя ўкладанні ў гэтую справу ў параўнанні з мінулай пяцігодкай узрастаюць больш, чым у два разы і складуць 600 мільёнаў рублёў. Наш пяцігадовы план па тэхнічным прагрэсе прадугледжвае ўстаноўку 10 тысяч адзінак абсталявання, вялікія работы па механізацыі і аўтаматызацыі вытворчасці, укараненні новай тэхналогіі на многіх прадпрыемствах. Прыклад такі прыклад. Пры цяперашнім абсталяванні, на большасці швейных фабрык на пашыв адной кашулі швачка затрачвае 45—50 мінут. Але ўжо сёння мы атрымаем машыны, якія даюць магчымасць рабіць гэтую аперацыю ўдвая хутчэй.

— Але ж «многа» — гэта яшчэ не заўсёды «добра». У сваім дакладзе на XXVII з'ездзе Камуністычнай партыі Беларусі старшыня Савета Міністраў БССР Ц. Кісялеў, у прыватнасці, адзначыў, што ў мінулым годзе швейным прадпрыемствам было вернута шмат вырабаў з-за іх нізкай якасці...

— Так, у чацвёртым квартале мінулага года і ў пачатку гэтага ў магазінах засталася многа нерэалізаванай вопраткі і абутку...

— Але ж нерэалізаваная прадукцыя — гэта не толькі ўдэр па пакупніку, гэта б'е і па дзяржаўнай кішэні? Дрэнна пашыты касцюм ці паліто не пашлеш ў «пераплаўку».

— Прадпрыемствы, якія выпускаюць брак, нясуць за гэта матэрыяльную адказнасць. Так, Пінскай фабрыцы па пашыве дзіцячага адзення нядаўна была вернута вялікая партыя хлапчуковых штаноў, якія не знайшлі збыту. Натуральна, фабрыка панесла на гэтым убыткі.

— І на кім канкрэтна гэта адбілася?

— Калектыў фабрыкі не атрымае прэміяльных, будзе пазбаўлены і іншых мер матэрыяльнага заахвочвання.

Я кажу Анатолю Мікалаевічу, што матэрыял, з якога пашыта адзенне нашымі фабрыкамі, не саступае ў якасці, дакладней, у трываласці ім-партнай прадукцыі. Тым не менш,

У МХАТАУСКИМ архіве захоўваецца экзэмпляр кнігі вядомага рэжысёра А. Таірава з заўвагамі на палях зробленымі К. Станіслаўскім. Заўвагамі рэзідзіі, крытычнымі, нават злоснымі. Тады, на пачатку 20-х гадоў, інакш, відаць, рэагаваць — на некаторыя пасажы рэжысёра-шукальніка; пераважна ў кірунку формы сцэнічнага відовішча, К. Станіслаўскі і не мог. Так, напрыклад, супроць таго месца «Запісак рэжысёра», дзе А. Таіраў безапетыцыйна абвешчае, што «натуралістычныя, паводле яго слоў, тэатры (меўся на ўвазе перш-наперш, МХАТ) трапілі ў палон літаратуры, а тэатр умоўны (меўся на ўвазе ў першую чаргу Камерны) аддае перавагу іншаму палону — жыццёваму, на палых ініціатывах пытацца: «Што лепш?» Яшчэ ў адным месцы А. Таіраў заўважвае, што ўмоўны тэатр шырока карыстаецца прыёмамі пантанізму, харэаграфіі, вэнкалам... На палых трыюнка і ўзваса на адзначаецца драматычную трупі сфарміраваць з віртуозаў усіх гэтых відаў мастацтва немагчыма, а таму з'яўляецца яўна пагроза дылетантызму.

Палеміка, водгулле, якой так востра гучыць і ў тым экзэмпляры таіраўскай кнігі, пра які мы казалі вышэй, не спыняецца, яна працягваецца ў жывой практыцы нашага тэатральнага мастацтва. Мабыць, працэс непазбежны, натуральны. Лепшыя здабыткі сцэны засведчылі плен таной рэжысуры, якая адыходзіць ад канонаў і вызваляецца ад хрэстаматычна-ападыямічнага стаўлення да літаратурных твораў і, адначасова, не трапляе ў лагер эпігонаў, што лічаць добрым у тэатры новае толькі таму, што яно новае або выглядае новым. Каб утрымаць на такім рубіжы творчых пошукаў, патрэбны і талі, і густ, і высокае прафесійнае майстэрства. Самыя эфектыўныя і вынаходлівыя пастановачныя прыёмы, застаючыся толькі прыблізна мэтазгоднымі пры пераносе драмы на тэатральны падмосткі, не дасягаюць мэты: іх успрымаеш у адрыве ад агульнай плыні спектакля...

Пасля рэабілітацыі У. Меерхольда, аднаўлення ў грамадзкіх правах і ў тэатры творчых шуканняў таго ж А. Таірава, пасля здабыткаў «Современника» і тэатра на Таганцы часта творчых работнікаў сцэны палічыла, што цяпер надыйшоў час і «аўтарэлізія» УСХ фармальных, эксперыментальных прыёмаў былога. Тым старонкі твораў У. Меерхольда, дзе гэты майстар на ўвесь голас сам выступаў супроць «меерхольдаўшчыны», не перачытваюцца або не б'юцца пад увагу. Забываюць, што самай горшай перашкодай на шляху наватарства Ю. Любімава робіцца «Любімаў на правадніцкім ладзе», «Любімаў па цароўна-нашайсыну». Прыкра бачыць і самаўстаў з зробленымі «цятаты» з таўстаўскаўскай спелаткаў, калі малады рэжысёр, вярнуўшыся з Ленінграда, падчынае штучна, у што б там ні было падкрэсліваючы «новыя акцэнтны» ў класічнай п'есе або разбураць тэкст сучаснай драмы.

Прыклад? Калі ласка, іх, на жаль, не так мала.

На брэсцкай сцэне рэжысёр Г. Баравік паставіў вядомую п'есу Л. Малюгіна «Старыя сябры». З'яўляецца нават камерную. Напісаную так, што праз дзеянне, якое адбываецца ў чатырох сценах адной ленынградскай кватэры, адчуваеш, высокі напал-грамадзянскі і маральны канфліктаў грозных і пераможна светлых сарававых гадоў. Аўтар строга выверыў і іранічна праз лірычную драму жанравую аднасць усіх драматургічных прыёмаў.

Тэатр Імя Ленінскага камсамола Беларусі ў Брэсце правільна зрабіў, даўшы «Старыя сябры» цяпер, жаль праз чварць стагоддзя пасля напісання п'есы, другое сцэнічнае жыццё. Тэма — трагікага багачыняў юнай душы, характава і чысціні маладога савецкага характару, здольнага вытрымаць самы адказны экзамен у юным вайны (другая дзел «Старых

сяброў» адбываецца ў часе ленынградскай блакады), — патрэбная і ваявая, актуальная і сёння. Яе і павінен быў на мастацку даследаваць і раскрываць тэатр. Калі ж глядзіш спектакль у Брэсце, звяртаеш увагу на іншае. На рэжысёрскія навацы. Кідкія, вынаходлівыя, але адарваны ад духу і літары п'есы.

Чытаем, напрыклад, першую аўтарскую рэмарку. «Паню Лізаветы Іванаўны Фядотавай. На сцэне — влілі партрэт Л. Талстога. Круглы стол. Шынява. У пакоі тут пэўным чынам падірэсены парадок, які ўстаўваецца, калі чакаюць гасцей: яго заўважваюць і цяньць толькі гаспадыні-жанчыны...» Нічога гэтага ў Брэсце на пачатку спектакля няма. Ну, добра, калі табе, рэжысёру Г. Баравіку або мастаку Ф. Назараву, не падабаецца «круглы стол» — хай будзе чаты-

У. Пестунова, а чаму, скажам, адны з персанажыў самі адчыняюць сабе дзверы ў чужую кватэру, а другія паярэдніе звоняць? Чаму ў гэтай інтэлігентнай кватэры Аллксей Субоцін (арт. В. Кір'ячук) ведае ўсе цвікі ў сценах і ўпэўнена кроцьць да аднаго з такіх цвікоў і вежае на ім вайсковую фуражку? Непатураная, жыццёва-канкрэтная атмасфера дома, атмасфера, створаная тут вопытнай і дусэўна тонкай настаўніцай, разбураецца ўшчэнт тым, што дадае Л. Малюгіну рэжысёр у Брэсце. Імкненне паахлопкаўску рассуціць маштабы кватэры і даць нешта сімвалічнае «на тэму п'есы» перашкадкае Г. Баравіку ў галоўным — ён не сочыць за жыццём чалавечага духу, за ўнутранай праўдай паводзін герояў. І лны ўспрымаюцца больш або менш праўдзвыма, але жанравымі фігурамі на знешне

які быццам такі матыў не прадугледжываўся і Г. Баравіком. Рэжысёр захапіўся магчымасцю прадэманстраваць сваё ўменне «смела» будаваць мізансцэны і адвольна «ўзбагачаць» тэкст п'есы — і толькі!

Там і ўспрымаеш спектакль «Старыя сябры» ў Брэсце — электыўным, патрэбным на намерах пастаноўшчыка і выканаўцаў, але дадкім адлірычнага ладу малогіскага драматургічнага пісьма. Далёкім, бо намер даць сваю, самастойную трактовку даўно вядомай п'есе сапсаваным фармальным падыходам да такой трактовкі. Рэжысёр і выканаўцы трапілі ў палон дэкаратыўна-жывапіснага рашэння спектакля, інаваляюць шукань сцэнічнае апраўданне тых «дадаткаў», якія з'явіліся як самамэта, з «уяўлення» пастаноўшчыка і мастака. Таму нават самыя удалыя эпізоды, дзе мы па-

МОЖНА! ДЫ ЦІ ТРЭБА?...

Барыс БУР'ЯН

рохкутны; замест партрэта Талстога можан навесіць Маякоўскага... Але чаму падзеі выносяцца на яўна дэкаратыўна зробленую ўзбарыжную вуліцу з драўляным мастом? На гэтай вуліцы, на гэтым мосце — пад выбухі і каларывы феерверк салота — герой п'есы раптам пачынаюць... танцаваць. На іх франтавыя шынялі. Шлюткі. Над сцэнай дата: «1945». Потым даецца музычны акорд, калейдаскоп святла і... лны ж тануюць вальс пад іншай датай: «1941». На гэты раз у белых сукенках і адпрасаваных цывільных гарнітурах. І толькі пазней на фурках выяжджаюць з-за куліс сцэны таго пакоя Лізаветы Іванаўны Фядотавай, які ў пачатку падобны да прадугледжанага аўтарам.

Праўда, і ў гэты пакой дзюючыя асобы трапляюць трохі дзіўнавата: з арміскай лмы зроблена нешта нахшталт лесіцы, у бану сцэны абсталляваны дзверы (са званком, замком і паштовай серынай). Персанажы часта ўзнікаюць па той лесавіцы. Часта з іх звоняць, а часта сама адчыняюць дзверы, якія, відаць, і не зачыняюцца. Есць і такія мізансцэны — геранія, Тоня Фядотава, спыняецца ля родных дзвярэй, «перанімае» і пачынае чытаць... вершы. «Чыя гэта?» — чуюць пытанне ў партэры залы. «Здаецца, гэта Вольгі Бяргольца», — адгадвае нехта. Антрыса чытае вершы. Ад імя наго? Ад імя Тоні Фядотавай, усхваляванай тым, што яна вярнулася ў родны дом і зраз ёй прадаіць сустрэча з маці? Або выканаўца ролі вымаўляе вершаваны радкі «ад сябе», як роздум ле, артыстыні Т. Волкавай, пра адлюстраванне ў спектаклі жыццё, ад імя нашай сённяшняй сучаснасці? Зразумець гэта немагчыма. Проста той фант, што на сцэне — Ленінград пасля блакады, падтурхнуў рэжысура на ўлічэнне ў спектакль пазычнага слова В. Бяргольца.

Прыкра не тое, што Г. Баравік і Ф. Назараву «не паслухаліся» Л. Малюгіна і парушылі аўтарскую волю. Яны такімі пастановачнымі «эфектамі» здрабілі плынь п'есы, адцягнулі нашу увагу ад таго, што ёсць у драме, і засяродзілі на тым, чаго ў ёй няма. І частка публікі цікавіцца не толькі тым, чыя гэта вершы раптам гучаць у вуснах артыстаў Т. Волкавай і

эфектвым фале. Больш або менш, бо акцёры інтанацыйна і эмацыянальна аднолькава то ціха, то гучна вымаўляюць тэкст і ў межах камунікацыйнай кватэры, і на бязлюднай нацной вуліцы — лны «існуюць» асобна ад дэкаратыўна-рэжысёрскіх навацый.

Вярнуся яшчэ да вершаў. Паводле п'есы Тоня Фядотава збіраецца пасля школы вучыцца «на антрысу». Драматург паідае тэатру «свабоду ў тым, як гэта трантаваць: сапраўды гэтай дзючына мае артыстычным здольнасці і, перажыўшы вайну, прымае нялёгкае для не рашэнне прысвяціць сябе медыцыне або, наадварот, такіх здольнасцей няма і талант Тоні, як кажуць, «для хатняга ўжытку» нічога нішто сабе, а калі яна сама гэта зразумела, то і адмовілася ад кар'еры антрысы. У Брэсце, на маю думку, не ведаюць, што тут стасуецца да характару героіні. Бо тое, як Т. Волкава чытае вершы (і прадугледжаны аўтарам — Пушына, і прапанаваныя ёй рэжысёрам — Бяргольца), паідае надта і распушчанае ўражанне. Высокага мастацтва дзіўнацы, прычым дэкламацый, умоўна кажучы, «ленынградскай школы». (Антон Шацкі, напрыклад), лны не праўдліва. Вершы часцей за ўсё «выбіваюць з вобраза» выканаўца ролі. Усхваляванне імкненне маладой Т. Волкавай сапраўднай Тоні Фядотавай з-за такой аморфнасці рэжысёрскага задання, на жаль, застаецца толькі імкненнем.

Або яшчэ такі момант са спектакля. Рассоўваюцца тыя ж фуркі, сцэны фядотаўскага пакоя «ад'язджаюць» за кулісы — перад намі ўзбарыжная і мост. Яд? Праз Фаганку? Праз Мойку? Праз канал Грыбаедава? Гэта для аўтараў спектакля не мае значэння. Проста мост. А падзеі ж адбываюцца ў Ленінградзе! Дык чаму гэта юнак Уладзімір Дарохін кроцьць... па «чыгушай» агарожы над вадой і чытае вершы М. Асеева? Агарожа з домак дрыжыць, артыст У. Пестунов, каб не зваліцца, трымае баланс і... гучыць вершаванае слова, невядома для чаго і да чаго тут уведзенае. Тэатр хацеў паказаць, што хтосьці з сяброў Тоні ўмее чытаць вершы лепш за яе нават ў самых «ціжкіх умовах»? Што Валодзя Дарохін «заваўвае» сэрца каханай дзючыны і такім прыёмам? Не,

чынаем верыць у жыццёвае, паказаны падзеі і персанажы, губляюцца ў каскадзе ўстаўных рэжысёрскіх нумараў-пасажаў, пазбаўленых грунту ў драматургічным матэрыяле.

Як і наогул у мастацтве, у тэатры лепш за ўсё выпрацоўваць свае мастакоўскае «я», выходзячы з таго, што табе далі прырода, талант, школа, адукацыя. Захаваць індывідуальнасць, асабліва ў рэжысуры, калі ты аб'ядноўваеш у адно працу акцёра, мастака, драматурга, кампазітара, — цяжка. Спадзяюцца на плён хай сабе і велікі творцага пераіманна і запазычання чужых прыёмаў драманя. Паглядзіце спектаклі Г. Таўстанюгава або Ю. Любімава — гэта ж не варыяцыі «на тэму» Меерхольда, Вахтангава або Таірава. Мастак ставіць перад сабой мэты, натуральныя для яго тэмпераменту, багачыні свету і чалавеча, арганічна ўлацывыя лмы, які даліліваму даследчыку рэалісцы. Таму, снадкам, Б. Равенш выбірае з рэпертуару адны п'есы адных аўтараў, а Л. Варлахоўскі — іншыя. Сапраўды творчая асоба ў рэжысуры абавязкова арыентаецца на не «артыстычную трупі» нобіду, а на лэўмы кангламерат выканаўцаў, здольных зразумець пастаноўшчыка, паверыць лмы і «абжыць» не толькі вось гэтую мізансцэну або вось гэты трупі, а ўнутраны нерв спектакля і вытрымаць яго ва ўсіх пралявах знешніх паводзін. Базаі таюга аб'яднання-кангламерату бывае драма, аўтарскае слова, характары дзюючых асоб п'есы і ідэйна-мастацкі пафас будучага спектакля. Вобразна кажучы, той, хто вучыцца ў сапраўдных шукальнікаў-наватараў, павінен чытаць усю інігу, а не выхопліваць з яе вясніткі. Бо, шчыра снадкам, калі ты здагадаешся, што гэты п'ялёстан рэжысёр сарваў з руны Ахлоннава, той — з магноліі Таірава, трыці — са слаенініка Станіслаўскага, адчуванне таго, быццам перад табой букет сапраўднага мастацтва, не з'явіцца.

Такое здарэцца часцей за ўсё з маладымі з тымі, хто па сваім урасце схільны палемічна выбіраць пастаўнікаў і «прымаць» ад іх усё. Мабыць, і Г. Баравік, калі ён толькі пагодзіцца, з тым, што я назваў некаторыя яго пастановачныя эфекты «ахлонкаўскімі» спытае: «Ну, а чаму гэта кепска — запазычваць нешта ў Ахлоннава?» Адказаў — неспска, бо «робіцца гэта механічна, з жаданнем сцвярджаць свой рэжысёрскі эгацэнтрызм.

ЛЮБЛЮ падарожнічавць. Ні мароз, ні непагады, ні гарачыня мяне не дужа стамляюць. Сустрэчы з добрымі людзьмі, са сваімі чытачамі, знаёмства з новым горадам, вёскаю — акупляюць, як кажуць, дарожныя страты. А яшчэ — у дарозе людзі больш шчыра раскрываюцца, чым гэта бывае дома.

У другой палове мая мы — пазт Іосіф Васілеўскі, прэзак Мікалай Кругавых і я прыехалі ў Калінкавічы.

У гэтых краях пісьменнікі не вельмі частыя госці, таму на сустрэчах было нямала пытанняў аб стане нашай літаратуры, пра асобных пісьменнікаў, больш, вядома, пра землякоў, якія прыйшлі ў літаратуру з Палесся: пра Мележа, Шамлякіна, Навуменку, Сабаленку, Гамолку.

Прыемна, што на Палессі добра ведаюць нашых пісьменнікаў. Радавала бачыць у біб-

ліятэках зачытаная кнігі Шамлякіна, Мележа, Лынькова, Навуменкі, Новікава, Быкава, Карпюка, Кулакоўскага, Брыля і іншых.

А Марыню Мікалаеўну, настаўніцу з Калінкавіцкай школы, вельмі парадавала ўдача Андрэя Макаёнка.

— Малайчына! Адразу дзеі камедыі і па ўсім Саюзе! Я калісьці ўдзельнічала ў самадзейнасці РДК, дзе Андрэй Ягоравіч працаваў нашым кіраўніком.

Машыністы-паравознікі — народ бывалы, і ў іх заўсёды вы-

ступаць цікава. Невялікая зала, дзе сабраліся калінкавіцкія чыгуначнікі, была перапоўнена. Размова была шчырай і цікавай. Як быццам тут сабраліся старыя сябры. І Васілеўскі, і Кругавых вельмі шкадавалі, што дужа прыйшлося сябе «ўціскаць» у рэгламенце.

Пасля выступлення да мяне падышоў пажылы чыгуначнік і запытаў, дзе можна набыць другую кнігу Івана Мележа «Подых навальніцы».

— Разумеец, я дужа люблю яго кнігі. І не таму, што сем паляшук. От быццам чалавек усё ў цябе падслухаў, падгледзеў. «Людзі на балоце» даўно ўжо прачытаў, а вось другой кнігі ніяк не дастану.

Я яго хацеў узрадаваць, што бачыў у кнігарні гэтую кнігу.

— Разумеец, не тое. Пераклад. Няма таго каларыту мовы, фарбаў.

Развітваючыся, гаворыць: — Учора мне кум з Петрыкава званіў, хваліўся, што ў чэрвені едзе ў Карлавы Вары і яшчэ з гонарам скажаў, што лны Івана Мележа вылучылі кандыдатам у дэпутаты Вярхоўнага Савета БССР. Вот бы цяпер вам, яго сябрам, паехаць туды ды расказаць людзям пра кандыдата.

Мы так і зрабілі.

Нас радасна сустракае Марыя Данілаўна Яўменава — сакратар райкома партыі,

— От як добра, што вы прыехалі. Вы ўжо, відаць, ведаеце, што нашы людзі вылучылі Івана Паўлавіча Мележа кандыдатам у дэпутаты. Мы арганізуем вам сустрэчы на заводзе, у калгасах. Гэта будзе дзейсная агітацыя за вашага і нашага чалавека.

Мы паікаваліся, хто вылучыў Івана Паўлавіча ў Вярхоўны Савет.

— Рабочыя, суднарамонных майстэрняў, а іх падтрымалі хлэбаробы калгаса імя Леніна. Ды і ўсе нашы людзі ганарца такой кандыдатурай. Цяпер, я думаю, не толькі ў нас, але і ва ўсім Саюзе ведаюць пісьменніка Мележа.

Назавіра, а восьмай гадзіне, мы былі ўжо ў дарозе, ехалі ў калгас Леніна.

Калгас вядомы выдатнымі людзьмі, добрымі ўраджаймі. Пакуль збіраліся ў клуб калгаснікі і школьнікі старэйшых класаў, мы познаеміліся са старэйшай калгаса Уладзімірам Іосіфавічам Кулаком,

які не лічыцца ні з драматургіяй, ні з артыстычнымі магчымасцямі трупы і тэхнікай сцэны.

У тэатры што выдадзенай кнізе пра М. П. Ахлопаву даследчыкі і гараць прыхільнікі гэтага мастака Н. Вележава ўспамінае такі выпадак. Аднойчы ў сваім тэатры Ахлопаву увёў у чужы спектакль падірэслена свае, вострыя і ідэялізаваныя. Па знешніх прыметах яны былі «ягонімі», ахлопкаўскімі. «Вядома, заўсёды ёсць прыблізныя словы, якімі можна звязаць вонкавыя прыёмы са зместам дзеяння, — заўважае Н. Вележава, — зрэшты, ёсць жывое акцёрскае выкананне, якое ўсё маніруе; ды яшчэ — пастаноўчаная ірыскасць і рухавасць. Але думка і вобраз тут не нарадзіліся суладна, у аднасці — і няма «ахлопкаўскага», бо ён не даў спектаклю сваёй задумкі як першаасновы — без гэтага бліск ахлопкаўскіх фарбаў дарэмна і не мае карысці...» Інакш навучны, канструаваны нават арыгінальным рэжысёрскім розумам сцэнічныя хадзі — без кіруючай і ўспягальнай мастацкай ідэі — успрымаюцца халоднымі аздобамі.

І гэта сустракаеш не толькі ў спектаклях маладых рэжысёраў. Дыялектычна складаныя ўзаемаадносіны паміж аўтарам і тэатрам практычна заўсёды ўсталяваны ў дадзеным калектыве і ў дадзены час рэжысёр — на радкасеца новае вобразнае ўвасабленне драмы. Вядома, калі пастаноўшчык адзінае ўбок тэкст п'есы і рацыянальна ілюструе тэму твора. Гэта здарылася з А. Даброціным у спектаклі Рускага тэатра БССР імя М. Горкага «Ворагі». Тут таксама ўгадваеш «дух Ахлопавы». Пачыне з таго, што сцэну амаль на ўсё не люстра запаўняе вялізны партрэт цара Мікалая II. Побач — два салдаты. Яго імператарская вялікасць «задумаліся». І перад кожнай дзеяй перад намі будзе ён, Мікалай II, у розных позах, а салдаты будуць стомлена абавірацца на свае вінтоўкі. І з-за куліс будзе вішчаць вайсковы марш, здаецца, паўраўсёх часоў. (У «Гасцінцы «Асторыя» ў Ахлопавы была карта горада). Адкуль ён з'явіўся, імператар, і навошта гэты сімвал у горкаўскіх «Ворагах», дзе непераадольная варожасць паміж класамі рабочых і буржуа раскрываецца не ў спрэчцы пра дзяржаўны лад Рашы, а як заўсёды ў Горкага, праз непрымальны канфлікт, — зразумець нам, глядачам, цяжка. Ілюстрацыя. Горкім не прадугледжана.

Падзеі ў «Ворагах» адбываюцца летам. Персанажы паведамляюць адзін аднаму (і нам, глядачам) пра тое, як яны плылі ў лодцы па рацэ, як сплеюць гурні, скардзіцца на гарачыню... А на сцэне? Мастак А. Грыгар'янец са згоды, відаць, а можа і па парадзе А. Даброціна дае падірэслена і жывалісна-выразна пейзаж вясені. Намер «чытаецца» — рэжысёр вобразна паказвае «зніжэнне» буржуазнай ідэалогіі і набліжэнне праху класа эксплуатацый. Але як якая гэта і сіладае сутнасць літаратурнай першакрыніцы, пра гэта напісана драма!

Вобразная дадаткі рэжысёра да Горкага — ідэя, зробленыя на высокім узроўні доктарыўнага мастацтва — у спектаклі Рускага тэатра БССР маюць аўтаматнае значэнне, яны механічна «ўпісаны» ў вонкавую партытуру пастаноўкі. Само па сабе такое адвольнае абыходжанне, наогул непатрэбнае, усё ж яшчэ не галоўная заганна. Горкі тое, што рэжысёрска-пастаноўчыя эфекты перааказваюць нам вершы ў жыццёва-вобразнаю праўду адлюстраваных на сцэне падзей п'есы. Бо тэкст застаўся ранейшы — ад «партрэта» і ад «вясені» ніякіх перамен у настрой і напале канфлікту на адбылося. Зада перастае давяраць наводзінам асобных персанажоў, непасрэднасці іх эмацыянальнага стану.

У фінальным эпізодзе А. Даброцін

зноў жа ідзе «далей Горкага» — ён прымушае натоўп рабочых прымаць жывалісна-плакатныя позы, будзе мізансцэну, якой і не можа быць, калі прытрымлівацца тэксту драмы. Сцэну ахутвае змрочна-трывожнае святло, рабочыя бяруцца за рукі, грозным натоўпам рушаць на жандараў. Адна з гераіняў — Надзя Бардзіна — займае месца ў шэрагу гэтых барацьбітоў і спявае разам з ім рэвалюцыйную песню. Другая гераіня, тая, што пакуль што хістаецца, «у яім змагацца стане». — Таццяна Лугавая — займае вобразнае месца паміж рабочымі і жандарамі... Вялікая пантаніма. Рэжысёр, аразумела, здаецца, што такім малюнкам-мізансцэнай яна нешта «падірэслала» і «акцэнтавала» лепш і ярчэй за Горкага. А мы, у зале, бачым адкрыты плакат «па тэму» п'есы — не больш. Да таго ж п'есы дасканалай, па-майстэрску напісанай, вобразнай, — такой, якая не мае ніякай патрэбы ў тым, каб яе «дацискалі» пастаноўчымі прыёмамі, запэўнічымі не з жыццёвай першакрыніцы.

Уражанне ад сцэнічнага твора псуецца, калі публіка здагадваецца, што ў гэтым месцы тэатр нібы не давярае ле розуму і «падазвае» штосьці, хай сабе і на метафарычна-плакатнай мове, а ў гэтым — «дапаўняе» аўтара, імгнучыся паназаць сваю дасведчанасць у галіне сённяшняй «моды». Так і на «Ворагах» у тэатры на вуліцы імя Валадарскага ў Мінску: мы ловім сябе на тым, што нам абавязкова і штучна дэманструюць вонкавае наватарства. А сама п'еса ад гэтага траціць многае ў гуданні. Персанажы рабочых выглядаюць празмерна крыклівымі і самаўпэўненымі, бо выканаўцы іх роляў, відаць, памяць, якімі прадставілі ў фінале, і вострыя жыццёва-канкрэтныя канфлікты па-акцёрску выглядае збеднянай, спрашчанай, нібыта і яна, гэтая непрымальная вострыя класавая барацьба, успрымаецца тут, у рэжысёра А. Даброціна, ілюстрацыйным ходам драмы. І прычына адна — празмернае захваленне адарванымі ад сутнасці напісанага Горкім пастаноўчымі эфектамі.

Гледзеў «Ворагі» двойчы. У розных аўдыторыях. І адчуваючы «халадкі» залы, правяраў свае ўражанні. Так, перастараўся рэжысёр А. Даброцін: Так, між іншым, было ў яго і тады, калі ён ставіў «Любоў Яравую» на рускай сцэне ў Мінску: памятаеце, назва драмы Н. Траньва знікла з афішы тэатра з маланкавай хуткасцю. Тады мы нават не паспелі абдумаць — а чаму? Цяпер, сустраўшы рэцэнзійны пастаноўчыя самазастыхны эфекты ў спектаклі «Ворагі», маем права сказаць, што лны, таякі эфекты, паводзяць нават і вопытных рэжысёраў.

ЧАМУ «пад заслоны» сёлета тэатральнага сезона паспела размова пра культуру творчасці рэжысёраў? Не скарот, што і ў тэатры следам за кінематографам усталяваецца такі званы прымаць рэжысёры. Ёй справядліва дадзены вялікі творчыя правы. Нам хацелася нагадаць і пра абавязкі. Аднойчы хтосьці з мхатаўцаў спытаў Антона Паўлавіча Чэхава, ці можна яму ў «Вішнёвым садзе», здаецца, зрабіць на сцэне тое, чаго няма ў п'есе. Далікатны адказ быў такім: «Можна. Толькі не трэба...» Давайце трохи перапаначым нават гэтую далікатнасць і папросім рэжысёраў, каб лны, першым замацаваць пастаноўчыя эфекты ў спектаклі, пытаць сябе: «Можна?» І яшчэ — «Ды ці трэба?» А правярыць сябе заўсёды лёгка: прачытай тэкст драмы або камедыі!

Тыдзень выступае ў Мінску Беларускай дзяржаўнай драматычнай тэатр імя Януба Коласа. Грамадскасць беларускай сталіцы з цікавасцю сустракае яго спектаклі. Пачынаюцца абмеркаванні, спрэчкі, дыскусіі: адны цалкам вітаюць зробленае коласаўцамі і прымаюць сцэнічную трактоўку класікі і сучасных аўтараў, ёсць і гарацьчкі апаненты. Газета «Літаратура і мастацтва» пра многія пастаноўкі тэатра пісала ў рэцэнзіях і артыкулах: «Шостае ліпеня» (Т. Бушко «1918 год, шостае ліпеня», 31 X 1967 г. і Б. Эрын «Жанр п'есы — жанр спектакля», 10 IX 1968 г.), «Клоп» (Г. Колас «3 палемічным пафасам», 15 XI 1968 г.), «Марый Сцюарт» (Ю. Гаўрук «Гэта — Шылер!», 22 VII 1969 г. і А. Бутакоў «Шылер? Не, Шэкспір!», 12 XII 1969 г.), «Улада цемры» (А. Бутакоў «Да талстоўскіх вяршыняў», 14 XI 1969 г. і Б. Бур'ян «А праменьчык свеціць...», 30 XII 1969 г.), «Салаўіная ноч» (Ул. Мехоў «Рамантыка паззі, блізкі-таснасць прозы», 27 II 1970 г.), «Трыбунал» (Л. Кудла «Пошукі», 25 XII 1970 г.). Зразумела, цяпер гучанне асобных роляў і эпізодаў і ў добра усталяваных спектаклях набыло новыя адценні, але сутнасць рэжысёрскай інтэрпрэтацыі і агульны абрысы сцэнічных вобразаў застаюцца вытрыманымі так, як гэта было замацавана на прэм'ерах. У Мінску тэатр паказвае новыя спектаклі — «А зоры тут ціхія...» па апавесці Б. Васільева і «Многа шуму з нічога» Шэкспіра, пра якія ў бліжэйшых нумарах газеты будуць надрукаваны рэцэнзіі.

На здымку — сцэна са спектакля «А зоры тут ціхія...».

ПЕРШЫЯ ўРАЖАННІ

Пяць гадоў не бачылі мінчане коласаўцаў. І калі мы прачыталі іх цяперашнюю афішу, нам, акцёрам, стала нават зайздросна: цікавы, змястоўны рэпертуар, дзе ёсць што паказаць і рэжысёры, і выканаўцам роляў. Праўда, мушу сказаць, што спектакль «Шостае ліпеня» нас неак насцярожыў. Мабыць, на адкрыцці гастрольнага акцёры вельмі хваліліся, бо многія былі скванымі і фізічна, часта пазірвалі, не адразу знаходзілі патрэбны галасавы тон — то размаўлялі амаль што «на крыку», то «праглынілі» словы. Пазней я даведаўся, што спектакль «Шостае ліпеня» даўно не іграўся ў Віцебску, яго тэрмінова рэпэціравалі, фактычна аднаўлялі для Мінска. Мо таму на сцэне было шмат мітусні, якая раптам змянялася малаабгрунтаванымі паўзамі. І усё ж трэба адзначыць, што ў трупі коласаўцаў і ў такім «адгранаім» спектаклі па-майстэрску раскрыліся некаторыя артыстычныя індывідуальнасці. З добрым пачуццём меры і ўнутраным напалам думкі выступала ў ролі Я. Святлова Віктар Рубан. Цудоўна распрацаваў разам з дэбютанткай Святанай Акружнай рэжысёр і такую тонкую партытуру, ролі Анюткі. Відаць, багатую перспектыву на будучыню раскрыў ён і для Галіны

манскага пасольства Рыцеры адкрывае «другі план» характара: асяражнай і хітрай натуре, гатовай з нямецкай пунктуальнасцю выконваць абавязкі, не забываючыся і пра асабістыя выгоды. Захоплены і нават апаненты «бязвік» атрымаўся ў Георгіі Валчка (левы эсэр Папоў) ... Гэтыя выканаўцы роляў, на мой погляд, добра разумеюць месца сваіх персанажоў у агульным пафасе спектакля, адчуваюць «скрасную дзею», якая вядзе іх па пучывінах сюжэта, выразна выяўляюць гэзкі ў аддзелнасці і характарам і эмацыянальным станам герояў. Шкада, што іх партнёрам далёка не заўсёды ўдавалася трымацца на тым жа ўзроўні акцёрскага майстэрства.

Бальчэўскай, актрысы, якая смела паглыбілася ў забытаны характар Акуліны і стварыла своеасаблівы партрэт моцнай духам жанчыны. Няма такога тэатра, які б меў права сказаць, што ён даў дасканалую сцэнічную рэдакцыю той жа «Улады цемры». Але і названыя мною акцёрскія ўданы ў пастаноўцы коласаўцаў сведчаць пра тое, што п'есы такога маштабу і такой мастацкай глыбіні садзейнічаюць станаўленню акцёра.

І сёння я паіду ў залу Дома афіцэраў, дзе выступаюць коласаўцы, буду з цікавасцю глядзець іх трактоўку шэкспіраўскай камедыі «Многа шуму з нічога». Мае першыя ўражанні, пра якія я паспела тут сказаць, у нечым перамяняцца, узабагацяцца. Бо і па тых спектаклях, што ўжо адбыліся, адчуваеш, што тэатр гэты — сапраўдны, і ад яго можна чакаць вялікіх здабыткаў. Хоць і здагадваешся, што прэцэс змены акцёрскіх пекаленняў адбываецца ў трупі тэатра імя Я. Коласа доволі хваравіта, як гэта і заўсёды бывае ў акцёрскім асяроддзі, бачыш добры творчы імпульс і разумнае імкненне калектыву быць на ўзроўні тых задач, што ставіць час перад сцэнічным мастацтвам.

Ганна АБУХОВІЧ, народная артыстка БССР.

парторгам калгаса, завучам школы, з калгаснікамі. Уладзімір Іосіфавіч — дэпутат Вярхоўнага Савета БССР. Мясцовы чалавек. Кіруе калгасам ужо даўно, карыстаецца вялікай павагай сярод сваіх людзей. У час вайны быў начальнікам штаба партызанскага атрада. — На жыцці нашага калгаса можна бачыць, як змянялася ў добры бок жыццё людзей Палесся. Няма ўжо тых падслепаватых курных хатак, непісьменных людзей, той прыжканасці, забітасці. Людзі жывуць паўнацэнным жыццём. Ёсць хлеб і да хлеба, апрануты, абуты. Дзеці, моладзь вучацца. Нарэшце ўсе сабраліся. Уладзімір Іосіфавіч адкрыў сход і даў нам слова.

квіна ў сваіх землякоў. Тут мы ўвачавідкі ўбачылі, адчулі лаву і любоў простых людзей, чытачоў да сваіх пісьменнікаў. А назаўтра такія ж сутрэчы ў камбінаце будматэрыялаў, у суднабудавнікоў. Дырэктар суднарамонтных майстэрняў Смірной расказаў нам аб тым, што паводле падання яшчэ сам Пётр Першы прыслаў сваіх суднабудавнікоў вучыцца ў петрыкаўцаў майстэрству будаваць баржы, лодкі, чаўны. На заводзе цяпер многа патомных будавнікоў. Людзі любяць сваю працу, даражаць ёй. За дзесятак дён мы пабылі ў трох гарадах, у многіх вёсках. Сустракаліся з рабочымі, калгаснікамі, з інтэлігенцыяй, з вучнямі. А перад адездам у Петрыкаўскім РДК быў наладжан вялікі літаратурны вечар. З нейкай вялікай душэўнай асалодай глядзеў на прыгожыя абліччы статных хлопцаў і стройных дзяўчат, апранутых па апошній модзе. І падалося, што ты сядзіш не ў зале, а ў нейкім чале

леччым садзе, які так густа расцевіў радаснымі ўсмешкамі. Гэта моладзь, цудоўная палеская моладзь — наша будучыня. У іх шчаслівая доля. Ніхто іх не прымусяць, як мележаўскую Гану, выходзіць за нялюбага чалавека, цярэць пакеты Хадоскі, Васіля. Для іх адкрыты ўсе шляхі-дары. На ганку РДК нас ахапіў вільготны подых Прыпяці, пах бэзу. Нас праводзіць група юнакоў і дзяўчат, якім мы падпісалі кнігі. Распытваюць пра здароўе Аркадзя Куляшова, цікавяцца Барадуліным, Панчанкам, Вярцінскім, Відац, любяць іх пазізі. Міма нас праходзяць закаханыя пары туды, у парк, міма помніка дзеду Талашу. Каб мог ён загаварыць, пэўна б сказаў: — Добрае жыццё мы вам заваявалі. Шануйце яго, мацуйце, упрыгожвайце. А вакол усё ў квецені. Цёплы ветрык цярушыць з кашлатай грушы белыя пясцікі. Яны сніжынкамі падаюць на шоўкавую мураву. Цудоўны час. Шчаслівае Палессе!

У ЛУЧНАСЦІ БРАТНЯЙ...

Сёлета адзначаецца 100 год з дня стварэння Гімна камуністаў «Інтэрнацыянал», тэкст якога напісаны французскім паэтам, удзельнікам Парыжскай камуны Эжэнам Наўе. Для нас, беларусаў, гэтае Інтэрнацыянальнае свята мае яшчэ адзін асаблівы сэнс — 50 год споўнілася і перакладу «Інтэрнацыянала» на беларускую мову Янкам Купалам.

З гэтай нагоды ў Літаратурным музеі Янкі Купалы адбыўся вялікі літаратурны вечар, у якім прынялі ўдзел пісьменнікі, артысты, журналісты, настаўнікі, студэнты.

Вечар вёў дырэктар музея Купалы Уладзімір Юрэвіч. Слова аб «Інтэрнацыянале» і яго перакладзе Купалам на беларускую мову сказаў Язеп Семяноў. Хор Беларускага радыё і тэлебачання (мастацкі кіравнік В. Роўдаў) выкантаў «Інтэрнацыянал» на беларускай мове, а таксама славутою песню Ф. Шкудлёва «Мы кавалі» ў перакладзе нашага народнага паэта.

Артысты і студэнты з братніх рэспублік і зарубешных краін, што вучацца ў Мінску, прачыталі вершы Янкі Купалы на рускай, беларускай, грузінскай, армянскай, балгарскай, венгерскай, польскай, нямецкай мовах. І амаль у кожным Купалавым творы гучала тэма дружбы народаў, тэма Інтэрнацыяналізму.

Літаратурны вечар, прысвечаны 50-годдзю купалавага перакладу «Інтэрнацыянала» на беларускую мову, у відэазанісе трансляваўся па рэспубліканскім тэлебачанні.

КОЖНЫ ДЗЕНЬ газеты, радыё, тэлебачанне прыносяць нам весткі пра класавыя катаклізмы, што скалаваюць планету, пра ўзмоцнены нацыянальна-вызваленчы рух.

Планета кіпіць. І тым большае значэнне набывае сёння палітычны кінематограф, які закрэпае надзённыя праблемы часу.

Савецкі экран, бадай, яшчэ не паглыбляўся ў напружанне палітычнай барацьбы ў каланіяльнай краіне так, як гэта паспрабавалі зрабіць беларускія кінематографісты ў фільме «Чорнае сонца». Вялікая адзнака ляжала на майстрах нашага нацыянальнага кінематографа, які ўзяліся за такую тэму. Матэрыялам для фільма з'яўлялася адначасова і гісторыя, і сама сучаснасць.

Гэта карціна з'явілася для мяне развіццём кінематографічнага і тэатральнага вопыту апошніх гадоў. — Кажа пастаноўшчык карціны А. Спеннеў. — Я імкнуўся разглядаць сучаснага чалавека на шырокім палітычным фоне, шукаў для гэтага новыя сродкі пабудовы сюжэта, характараў, кампазіцыі...

Варта зазначыць, што фільм — пэўны этап у творчасці рэжысёра, у развіцці нашай кінематографіі і, можа, у нейкай ступені, ва ўсім савецкім кінематографічным мастацтве. Разведка ў жанры палітычнага фільма, спроба ўзяць «гарачы» яшчэ матэрыял, імкненне памастацку вобразна расказаць пра палітычныя канфлікты, што не сціхаюць ні на дзень па афрыканскім кантыненте, — усё гэта характарызуе патрэбнае мастацтву задуму фільма «Чорнае сонца». Задача драматурга была вельмі складаная — вывесці на экране ў якасці галоўнага персанажа афрыканскага палітычнага лідэра, барацьбіта, трагічнага героя, які гіне, бо не разумее безбаронасці дабрыты без падтрымкі сілы, бо церпяць крах яго ілюзіі — спадзяванні толькі на чалавечнасць і гуманнасць.

Драматурга і рэжысёра А. Спеннева цягну да пастаноўкі складаных фільмаў.

«Чорнае сонца», «Беларусьфільм», Спіндарый А. Спеннева, К. Кіселева, рэжысёр-пастаноўшчык А. Спеннеў, апэратар Ю. Марухін, мастак Я. Ігнацьеў.

ласофскіх фільмаў, да таго званата інтэлектуальнага кінематографа. Іншая справа, што не заўсёды ён дасягае пастаўленай мэты. Калі, напрыклад, уся тэхніка рэжысёрскага майстэрства выкарыстана дзеля таго, каб схваць схематызм характараў і іштучнасць канфліктаў (як у фільме «Тысяча вокнаў»), то фільм не будзе сапраўднай удачай. Калі ж сучасная форма, пластычная выразнасць адлюстравання жыцця дапамагаюць вобразнаму раскрыццю ідэі — дапушчальны і апраўданы любы мастацкі прыём.

У гэтым сэнсе паказальныя адны і тыя ж, здаецца, прыёмы, якія зусім парознаму «Іграюць» у фільмах А. Спеннева ў залежнасці ад кантэксту. Напрыклад, рэжысёр неаднаразова ўжывае «ажыўленне» рэчаў, сты-

стылістыкі фільма. Мусомбе не толькі прэм'ер-міністр, ён і людзь і паэт. Таму яго сны ўспрымаюцца як пластычнае выяўленне яго паэтычнага светаўспрымання. (Зазначым, што асабліва пасля фільма «Іванова дзяцінства» прыём уяўлення спой-маруаў, спой-прывідаў стаў дэволь модным у нашым кінематографічным часам аўтары карыстаюцца ім без мастацкай апраўданасці. Але гэта не значыць, што сам прыём дыскредытаваны, бо ўсё залежыць ад аўтарскага густу. І калі, напрыклад, мы бачым у фільме «Бег» сны-прывіды Хлудова, гэта і выразнае раскрыццё стану яго душы, і вобразнае

Кадр з фільма «Чорнае сонца». Роберт Мусомбе — А. М'бія.

КІНО

РАЗВЕДКА НОВЫХ ПЛАСТОЎ

хлю чалавечых галасоў, якія гукаць у пустых пакоях. Так, у фільме «Масіва—Генуя» зала раптам напаяняецца галасамі статуі, якія нібы каменціруюць прыезд савецкай дэлегацыі ў Геную. У карціне «Тысяча вокнаў» студэнт Андрэша нібы выслухоўвае прамовы дэлегацыі ААН, якія абвінавачваюць яго ў знікненні Расіі (у дадзеным выпадку іштучнасць прыёму працуе супраць намеру аўтара). А вось у «Чорным сонцы» апраўданы і прамовы дэлегацыі, якія быццам бы чуюць за доўгім пустым сталом ААН Мусомбе і Барт, і ўнутраныя маналогі-сны Мусомбе, якія «накладваюцца» на хранікальнае жыццё пэйзажы Афрыкі.

Сны Мусомбе («Чорнае сонца») у пэрым нагадваюць сны Жуля («Тысяча вокнаў»), але іх уяўленне больш апраўдана ў апошнім фільме Спеннева, бо яны не проста дэкаратыўная аздоба, эпізоды ў чыстым выглядзе, а адзіны з неабходных кампанентаў

выяўлення ідэі твора).

У фільме «Чорнае сонца» А. Спеннеў разам з апэратарам Ю. Марухіным віртуозна карыстаюцца сучаснымі формамі кінамовы. Хацелася б прыгадаць шэраг па-майстэрску сыграных ацёбраў і дэталёва распрацаваных з пластычнага і гукавага боку эпізодаў. Гэта «ўрок» у эксперыментальнай школе, які праводзіць Мусомбе з адным маленькім хлопчыкам (потым гэтыя ж інтэр'еры абыгрываюцца ў фінале, дзе ў школе дапытваюць палітычнага прэм'ер-міністра). Гукароўкавы кантрапункт удача выкарыстаны ў эпізодзе ў парламенце, дзе Мусомбе патрабуе вогну давер'я. А якія дакладныя па тэмпе і рытме, умелым уяўленні музыкі і шуму сцэны ўцёкаў Мусомбе са знявольнення ці яго наездзі інкогніта ў аўтобусе, сярод шумлівых, занятых сабой спадарожнікаў.

Апэратар Ю. Марухін добра перадае атмасферу дзеяння, ствараючы выразныя партрэты Мусомбе, Ніколя, Іх ворагаў. Экран праўдыва перадае агульную танальнасць мастацкай формы. Акцёр Амбруаз М'бія, які прайшоў іматрадавую прабытку ў тэатры вялікага французскага міма і драматычнага акцёра Жана Луі Баро, зняты апэратарам пластычна выразна. Надрэслена неўтаймаванасць яго пачуццяў, неспакой роздму пра лёс народа (якія ўдмулілі яго вялізныя вольні!). Кінапартрэт іржэй чалавечай асобы зроблены пераанаўча.

Сказаўшы ўсе добрыя словы пра фільм, умелую рэжысуру, добрую акцёрскую і апэратарскую работу, удача выкарыстанне музыкі, нельга ўсё ж не далучыцца і да тых галасоў у нашай лікарыцы, якія зазначаюць пэўную эмацыянальную халаднасць фільма. Чым гэта тлумачыцца? Многія сцэны падаюць глядачу абы-

ДЗІВА дзіўнае Гродна рапцім летам! Яшчэ ўчора, калі мы пакідалі Мінск (мы — гэта ўдзельнікі выязнага паслджэння прэзідыума праўлення БТА), было халодна, дзямуж працізлівы, злосны вецер — а тут нібы нехта перакуліў на нас бяскошчы блакіт неба і маладая лістота, што толькі-толькі праклопулася, блішчала на сонцы, быццам вытканая з атласу і парчы, а бялотна-ружовыя сады здаваліся хутчэй тэатральнай дэкарацыяй, чым сапраўднымі. Хаця такое параўнанне рэзюкоўнае.

Потым, на працягу чатырох дзён, мы глядзелі спектаклі Гродзенскага абласнога драматычнага тэатра і вельмі ж часта адбываўся адваротны працэс: там, дзе мы павінны былі ўбачыць ясныя і трапныя прыкметы жыцця, на першы план выступала тэатральшчына і надуманасць.

Іншы раз здавалася, што спектаклі гэтыя нараджаюцца не на дарогах жыцця, а недзе побач. Хаця артысты гродзенскага тэатра многа ездзяць, сустракаюцца з глядачамі, як павыдамі ў сваім выступленні дырэктар тэатра Уладзімір Сцяпанавіч КУРУТА, тэатр сістэматычна выконвае і перавыконвае фінансавы план, яго калектыву лоймае актыўны ўдзел у грамадскім жыцці горада, аказвае вялікую дапамогу самадзейнасці, даюно збору з рабочымі і служачымі баваўняна-прадзімнай фабрыкі. (Толькі дзелячат там каля трох тысяч!).

Пабывалі там і мы. Нашым гідам аказалася сакратар камсамольскай арганізацыі фабрыкі Ядзя Краўчанка. Высокая, тоненькая, з дзіўнаватымі вачыма — глядзіш у іх, а там — блісконцасць. Яна гаварыла мала, Папершае, шумна, па-другое, відаць, добра разумее, што лепш адзіны раз убачыць... Час ад часу яна давала характарыстыку той ці іншай работніцы. Лаканічна, трапна. Так трапна, што адразу ўяўлялася біяграфія чалавека, пра якога ішла гаворка, і, больш таго, яго духоўны свет, інтарсы. І па тым, як яна гаварыла пра людзей, як глядзела на іх, як ішла, віталася, сур'езнела, задумвалася, я жыва ўяўляла сабе, што за чалавек Ядзя, чаму яна тут працуе, што для не дарага ў жыцці, калі можна так снізаць, лямому «богу моліцца». Вось такую б убачыць на сцэне — жывую, сапраўдную.

Увечары мы прыйшлі ў тэатр з надзеяй сустрэцца з героямі, надобнымі на Ядзю і яе сяброў. Давалі (як кожны прыгожа гаварылі) спектакль «Казкі старога Арбата» па п'есе А. Арбузава. Галоўны герой п'есы Фёдар Баляснінаў — чалавек назвычайны, таму ён усё бачыць не як па-своёму і ўсё наво-

кал «заражаюцца» ад яго і раскрываюцца дзякуючы яму па-асобаму. Гэта, бадай, п'еса пра мудрасць і чароўнасць жывога жыцця, пра блісконцасць яго. Гэта, бадай, п'еса пра тое, як цудоўна, дзівосна і адказа быць чалавекам. У гэтых «Казках» — праўда, а ў праўдзе — казкі, без якіх немагчыма жыццё. Чатыры вечары запар глядзелі мы спектаклі Гродзенскага абласнога тэатра, а потым сабраліся на аб-

рэцца за пастаноўку класікі, асабліва п'есы, якая стала ўжо хрестаматычнай, павінен ясна ўяўляць, у імя чаго ён будзе сёння ставіць гэтую п'есу, чаму менавіта гэтую, а не іншую, ці зможа ён сваім спектаклем адказаць на хвалючыя пытанні жыцця.

Рэжысёр А. Струнін хацеў панаваму раскрыць драму Кацярыны, паказаць, што яна мае права на каханне. Так убачыў «задумку»

траная сіла, дзякуючы якой яны хоць на нейкі час вырываюцца з царства зласлівасці, прыніжэння і рэлігійнага дурману.

Шмат добрых слоў было сказана ў адрас выяваўцы ролі Ціхана Л. Створкіна. Сапраўды, ён паказаў не проста ахвяру цёмнага царства, а і канкрэтны характар. Наступова, ад сцэны да сцэны, ад дзеі да дзеі раскрываецца перад намі складаны, горкі лёс чалавека. Не атрымаўся ў спектаклі Кулігін. А шнада — бо гэта адзін з тых дзівакоў, на якіх свет стаіць. Віна тут, відаць, у роўнай ступені і акцёра А. Царова, і рэжысёра, які не паставіў перад ім пэўнай задачы.

Акцёр не мае права выходзіць на сцэну, калі ён дакладна не ведае, дзеля чаго ён выходзіць, снізала ў сваім выступленні на абмеркаванні народнага артыста БССР Г. АБУХО ВІЧ. Яе асабліва запанкаіла нумомне акцёраў жыць на сцэне, пераўвасабліцца. Як правіла, іграюцца вынікі. Герой прыходзіць у спектакль гатовенькі, а сам працэс адбываецца недзе па-за сцэнай. Прыкладам таму — Барыс з «Навальніцы» ў вынаванні артыста У. Мышко. У імя справадлівасці трэба снізаць, што роля гэтая самая нудная ў п'есе, і ўсё-такі для характарыстыкі гэтага персанажа шмат што можна знясіці. Пакуль што У. Мышко іграе толькі жаль да героя. Таму ўжо ў першай дзеі ўсё сыграна.

Гродзенцы амаль вольны сезон ставяць п'есы беларускіх драматургаў. Сярод апошніх прэм'ер — п'есы А. Пётрашкевіча «Адкуль грэх?», М. Матукоўскага «Амністыя», А. Магабіна «Трыбунал». Чым іраваўся калектыву, уключачы ў свой рэпертуар п'есу А. Магабіна «Трыбунал»? Могай? Усе ставяць, і мы будзем ставіць? Альбо гродзенцаў захапілі ідэянамастачыня якасці п'есы? Гэтыя пытанні, сказаў мастацтвазнаўца С. Пятровіч, узнікаюць таму, што са спектакля не зусім ясна, у імя чаго ставілася п'еса. «Мне давялося жыць на акупіраванай ворагам тэрыторыі, і я добра ведаю, — сказаў між іншым С. Пятровіч, — што такое фаншты. У спектаклі ж фаншты і іх памагатая кейкі невыразныя і зусім не такія страшныя, якімі былі на самой справе...»

Вядома, што калі адмоўны персанаж не маюць свайго аблічча, калі яны не жывыя людзі, а толькі сімвалы, дык і станючыя героі выглядаюць схематычна, а іх уявінкі носяць умоўны характар: знікае канфлікт — аснова асноў усямага драматургічнага твора, адзначаў у сваім выступленні Д. САННІКАУ.

Іншую думку навопт спектакля «Трыбунал» высказаў П. Малчану. Ён лічыць, што галоўны герой

РАЗМОВА, ЯКАЯ ПАТРАБУЕ ПРАЦЯГУ...

ВЫЯЗНОЕ ПАСЯДЖЭННЕ ПРЭЗІДЫМА ПРАВЛЕННЯ БЕЛАРУСКАГА ТЭАТРАЛЬНАГА АБ'ЯДНАННЯ ў ГРОДНЕ

мераванне; пра асатнія спектаклі — далей, а пакуль — «Казкі старога Арбата».

Мастацтвазнаўца А. Саннікаў назваў гэты спектакль дзікім. Сапраўды, гаварыў ён, гэта п'еса-споведа, п'еса акварэльная, якая патрабуе ад артыстаў своеасаблівага падыходу і своеасаблівага рэжысёрскага вырашання. На жаль, малады рэжысёр В. Сірабагатаў не адчуў (або не здолеў раскрыць) глыбокіх падтэкстаў п'есы, канфліктаў (не знешніх — унутраных) паміж Баляснінавым і яго сынам Кузьмой, Баляснінавым і Віктарай, канфліктаў вельмі важных для выяўлення галоўнай думкі п'есы аб творчым гарэні, якое робіць жыццё чалавека падобным на цудоўную казку, аб перамогах чалавека над самім сабой.

Не ўдалося і афармленне спектакля (мастак М. Якунін). Няма галоўнага — кватэры Баляснінава на старым Арбце. А вядома, што рэчы, якія акружаюць чалавека, шмат што могуць расказаць аб іх гаспадары. Пра гэта гаварыў у сваім выступленні кандыдат мастацтвазнаўства Г. БА-РЫШАЎ. Удачай мастака ён лічыць лялькі, якія развешаны ў пакоі Баляснінава. Яны — душа яго, зроблены з густам і любоўю. І вельмі шнада, што ўсё афармленне спектакля не на ўзроўні гэтых важных дэталей.

Гарачыя спрэчкі разгарнуліся вакол спектакля «Навальніца». І гэта натуральна. Рэжысёр, які бя-

спектакля мастацтвазнаўца А. Лабовіч. Але з-за таго, што вельмі павярхоўна паказана цёмнае царства, у якім жыць і з якім робіць спробу змагацца Кацярына, знікаецца сацыяльны канфлікт драмы. Носыбітамі цёмнай сілы з'яўляюцца Кабаніха і Дзікоў. Вопытная актрыса А. Панкрат знайшла цікавыя знешні малюнак ролі, але пакуль што яшчэ не раскрыла страшнай сутнасці гэтай жанчыны, яе дэспатызм, жорсткасць, цынзізм. Кабаніха не проста злая, яна жахліва вырадак свайго часу. Не звычайна выразных фарбаў для характарыстыкі Дзікога і артыст Ю. Іваноў. У спектаклі ёсць рацыянальная рэжысёрская зададзенасць, з якой артысты не могуць вырвацца.

Гэтую вумку падтрымаў народны артыст СССР П. МАЛЧАНУ. Ён спыніў сваю ўвагу на рабоце артысткі Т. Нікалавай, якая выконвае ў спектаклі ролю Кацярыны. Яна шчыра, праўдыва, пластычна, музыкальна — так ахарактарызаваў П. Малчану маладую антрысу. У апошняй сцэне, сказаў ён, Т. Нікалава пераступіла рэжысёрскую схему, рэжысёрскія заданні і пачала гаварыць ад сябе. Вось тут і праявіліся, зольнасці і тэмперамент — усё тое сапраўднае, што ёсць у антрысы П. Малчану лічыць, што ў сцэнах Кудраша (артыст С. Кліменка) і Варвары (артыстка Л. Юзэфовіч) мала зухаватасці і любоўнага імплэту. І зноў-такі артыстаў стрымліваюць не вельмі цікава пабудаваныя мізансцэны. На думку ж А. Лабовіча, у Варвары і Кудраша ёсць не знежня зухаватасць, а тая уну-

явным, бо ў іх праявіліся тры ж тэндэнцыі да залішняй прыгажосці, вытанчанасці і дэкаратыўнасці кадра, што і ў папулярным фільме А. Спешинова «Тысяча волюй». Напрыклад, у сцэне ў парламенце асноўнай увага ўдзелена падрабязнай «сапраўднасці» дэкарацыі. Запамінаюцца ў асноўным фрэскі, на фоне якіх размешчаны ў цэнтры кадра стары старыныя парламента з люлькай у вуснах. Стары талі ж малюнічы і поўны, з гэтай жа люлькай, прывязаны да сцэны перад смерцю... Занадта дэкаратыўнай атрымалася і Ніколь з не «папсаным» нават за імгненне да смерці грывам. На сутнасці, распрацаваны больш-менш дэталёва ў фільме толькі характар галоўнага героя. Астатнія персанажы пры ўсёй іх эфектнай тыпавасці ў той ці іншай ступені а'ўляюцца персаніфікаванымі ілюстрацыямі тэзісаў. А тэзіс сам па сабе не можа хваляваць сэрца гледача, калі ён не ўвасоблены ў жыццёвы наўнакроўны мастацкі вобраз чалавека. Мо таму эмацыянальна халоднымі падае нас уяўная спрэчка — філасофскі дыялог мёртвых — Мусомбе і саветніка ААН Джона Барта (артыст М. Грышко). Зноў жа замест палітычных жывых людзей — адкрытая кінематаграфічная ілюстрацыя да пэўных палітычных дыспутаў.

Можна было б дакараць аўтараў і за тое, што ў шэрагу эпізодаў фразы са значнай эпісэвай нагруквай вымаўляюцца героямі як бы мімаходзь, спарагаворкай. Можна было б пажадаць і большай распрацаванасці характараў прадстаўнікоў народа — тых, хто падтрымліваў Мусомбе. Мабыць, калі б аўтары не захавалі экраннае жыццёвае і арыгінальнае мантажам іх увага засяродзілася б на раскрыцці чалавечай натуры.

Аднак было б несправядлівым не ўбачыць і галоўнае — у нашым кінамастацтве робяцца крокі ў новым, нязведаным кірунку, ідзе экранная разведка новых пластоў жыцця. Хай не ўсё ўдалося, але кірунак узяты правільны.

Вольга НЯЧАЙ.

Цярэшка адразу, з першага з'яўлення на сцэне нясе туго трагедыю, якая выпала на яго долю. Артыст А. Цароў — Цярэшка жыццёва складаным жыццём свайго героя. На народнаму сакавіта іграе Паліну — жонку Цярэшка А. Пяцкі.

Аднак усе выступаючыя сышліся на тым, што ў другой палове спектакля, калі родныя Цярэшка за здару Радзіме вынеслі яму смяротны прысуд, — не іграецца трагедыя. Праз што павінны прайсці жонка і бацька да такой суровай кары? — паставіла пытанне Т. Абуховіч. Калі гэта так проста, я атрымліваецца на сцэне гродзенскага тэатра, дык, відаць, не варта было ставіць п'есе.

Аб неабходнасці дэрацаваць фінал спектакля, які пакуль яшчэ выглядае статычным і мала эфектным, гаворылі П. Малчанав і С. Пітровіч. Глыбей і дакладней варта распрацаваць характар Валодзіна артысту А. Байкову, бо пакуль яго ўчынкі здаюцца мала абгрунтаванымі. Наогул вобраз гэты супярэчлівы, не надта дакладна вынісаны ў п'есе, ён патрабуе асаблівай увагі з боку рэжысёра і маладога выканаўцы.

Наогул, прынцыпы работы з моладдзю ў тэатры не заўсёды вытрымліваюцца на належным узроўні. Мала даць ролю, трэба, каб гэтая роля прагучала, каб кожная стаяла на сваім месцы на творчым пляху. На жаль, даводзіцца канстатаваць, што многія маладыя артысты гродзенскага тэатра дрэнна рухаюцца, не валодаюць голасам, не ўмеюць слухаць партнёра.

На творчы невыразны атрымаўся ў дыпламанта Беларускага дзяржаўнага тэатральна-мастацкага інстытута Н. Прыёмні спектакль на п'есе В. Лаўрончыка «Галава сям'і». Адкажнасць за яго няўдачу павінны падзяліць кіраўнікі тэатра і педагогі тэатральнага інстытута, якія абавязаны навучыць маладога рэжысёра знаходзіць глыбокае і арыгінальнае сцэнічнае ўвасобленне такіх спрэчных п'ес, як «Галава сям'і», працаваць з выканаўцам.

Галоўны рэжысёр тэатра А. Струнін і народны артыст БССР Я. Кімберг, які ўзначальвае мясцовае аддзяленне БТА, падзякаваў усім удзельнікам выязнога паездання за добразычліваю крытыку і парады.

Ну, а сустрэча з героямі, надобнымі на Ядзію і не сяброў, на сцэне тэатра ў Гродне пакуль што не адбылася. Хочацца верыць, што такая сустрэча будзе!..

Ірына ПІСЬМЕННАЯ,
спец. нар. «Літаратуры
і мастацтва»

Антон БЯЛЕВІЧ

ГАСПАДАР

У зімы прасіла шчыра восень:
— Не вядзі мяцеліцу з тайгі,
Покі журавы яшчэ галосцяць,
Ды ў барознах грэюцца плугі;

Покі я кашу яшчэ атаву,
Падмятаю ветрам жоўклы сад,
Покі тонкім лёдзікам канаву
Не зашкліў віхурны лістапад.

А пасля ў вясны зіма прасіла:
— Дай на свеце трохі паліпец,
Покі дроў з лясоў не навазіла
Па дарозе саннай пад павець.

У майстэрнях трэба агрэгатам
Даць належны стан і пэўны лад,
Трэба лемяхі ў плугах залатаць,
Вывесці машыны на парад.

А вясна звярталася да лета:
— Не сушы чаромхі маладой,
Не смалі чырвоных, сініх кветак,
Не касі красы мае касой;

Не спыняй напеў мой салаўіны
Цёплай сенакоснаю парой.
Хай звяняць дубровы і даліны
Пад высокім сонцам і зарой.

Лета спелай восені сказала:
— Ты на пяткі мне не наступай,
Покі я палеткаў не дажала,
Не спякла свой новы каравай;

Покі яшчэ шумныя чароды
Качак і гусей на хвалях рэк...
— Падудадны мне ўсе поры
года! —

Абвясціў пад сонцам чалавек.

— У валёнкі я зіму абуу,
А вясну я ў квецень агарну,
Лету дам пшаніцу залатую,
У калоссі лета апрану.

Восень будзе ў руны маю
адзета,
У лісты чырвоныя, як жар...
Гаспадар я ўсёй зямлі вось
гэтай,
Усяе краіны гаспадар!

ЦУДАДЗЕЙНЫЯ

Паднімуся з пасцелі да ранку я,
Лусту хлеба ў кішэнь пакладу,
Я пайду, падпярэзан маланкаю,
Я, апрануты ветрам, пайду.

Заплікну палітончык я зоркамі.
Мой ліхтарык — паўмесіка рога.
З адзінотай, нудотаю горка
мне,
Сэрца просіцца новых дарог.

Павядуць яны, блізкія, дальнія,
У хаду несупынных падзей;
Павядуць мяне ў ранкі
світальныя,
Да руплівых і шчодрых людзей.

Хоць яны не асыпаны ружамі,
Хоць не ў белых пальчатках

яны,
Ды рукамі разумнымі, дужымі
Узнялі пад зару камяны
На пустэчах сівых над заводамі,
Абудзіўшы гудкамі глухмень;
Парадніўшы жалеза

з прыродаю,
Адкаваўшы нам сонечны дзень;
Асвяціўшы, сагрэўшы

вагранкамі
Нашу радасць і нашу нуду...
Я пайду, падпярэзан маланкаю,
Я, апрануты ветрам, пайду,

Покі ранак туманны за рэчкаю
Не мянташыць, не вострыць

касу,
Я паклон і падзяку сардэчную
Чарадзеям жыцця панясу,

ЁН І ЯНА

Прышла ў яго майстэрню
жонка,
Халоднага прынесла квасу.
А ён стаіць у стружках тонкіх,
Шургоча гэблік плаўна, звонка.
Габлюе муж! Не мае часу.

Яна сказала: — Можна, трохі
Ты адпачнеш? Пакінь работу.
А ён: — Габлюю, жонка, дошкі
Не на труну. Мая работа
Дае вялікую ахвоту
Рукам і гэбліку. Ты чуеш?
Глядзі! От стружка залатая!
— Са стружкай, можа,

заначуеш? —
Яна з усмешкаю пытае.

— Цябе да змроку ад світанку
Не бачу я, не бачыць хата.
Магчыма, друг мой, на фуганку,
На гэтым гэбліку жанаты?

Цябе даўно чакае ў печы
Гаршчок адменнай верашчакі...
А ён абняў яе за плечы,
Сказаў: — Сумуюць, небаракі,
Без рук маіх, без добрай

працы
Рубанкі, гэблікі, фуганкі.
Яны гатовыя старацца,
Не намакаўшыся мачанкі.
Не трэба ім пітва.

І хлеба
Яны не просяць ні крошкі...
Пытае жонка: — Што ім трэба?
— Харошыя, сухія дошкі.
Патрэбна ім душы натхненне
І ўмельства добрае таксама...
Стаіць у стружках па-калені,
Габлюе ён для вокнаў рамы.
Устаіць шыбы.

Заіскрыцца
У шыбах сонца залатое.
Гэ! Жонцы можна ганарыцца
Дзівоснаю работай тою!

Глядзіць, ад шчасця маладзее,
Гаворыць мужу: — А, дарэчы,
Ты добрым талентам
надзелен! —

І абняла яго за плечы.

Плячо ў плячо ідуць дадому
Яны праз вёску на змярканні,
І гэта радуе, вядома,
Нібыта першае каханне.

ПЕСНЯРЫ

«Запрагайце, хлопцы,
коней!..» —
Зацягнуў я між сяброў.
— Ат, не тое, друг Антоне.
Запрагай мне трактароў!

Страсянуў дзяцюк чупрынай:
— Мне не зручна на кані.
Запрагай мне, друг, машыну,
«Волгу» к ганку падгані!

Коні ролю адыгралі?
Адыгралі! Ведай, брат...
Цыганы ў нас коней кралі?
Кралі! От іх і не шмат.

Адыгралі коні ролю,
Хоць мядзведзь іх задзяры!
Сёння трактары на полі —
Плугары і песняры!..

Я згадзіўся з ім, дарэчы,
Логіка ў яго была:
Трактары ўзялі на плечы
Ношу цяжкую сяла.

Днём, у вечар, у змярканне,
Уначы аруць яны.
Толькі вось адно пытанне:
А пры чым тут цыганы?

Цыганы на цяжкіх фурах
Не вандруюць між палян.
Не таемная фігура
Новы сённяшні цыган.

Ён — у кузні, ён — у полі,
Ён і медзік, і сталяр...
Конскую прынізіў ролю
Трактар — волатны плугар.

Ход імклівае эпохі
Перайначыў нам сяло...
Цыганы... грашылі трохі,
Дык даўно ж яно было.

На цыганскія галовы
Не абрушвай перуны.
Нават сёння ў яе новай —
Трошкі ўсе мы цыганы!

Друг — згаджаецца:
— Антоне,

Гэта — так! Я — зразумеў...
«Запрагайце, хлопцы,
коней!..» —

На ўвесь голас ён запеву.

ВОЛЬНЫ ВЕЦЕР

Загалёкаў вольны вецер
Між сырога ельніку:
— Наламлю з бярозы вецця
На новыя венкі!

Падмяту смугу з выжарын,
З поля камяністага;
Падмяту на небе хмары,
Будзе неба чыстае!

На даліны, на пагоркі,
На сады, сасоннікі —
Ноччу глянуць з неба зоркі,
Раніцою — сонейка.

Туманы змяту над лугам,
Падмяту над рэчкаю.
Чалавеку быў я другам,
Буду другам вечна я.

Я круціў магутнай сілай
Крылы ветраковыя.
Ветракоў тых паваліла
Навальніца новая.

Ветракоў старых шкадую:
Жыта ў іх не мелецца.
З імі дружбы не вяду я;
Іх няма ў аселяцах.

Не відаць высокіх крылаў,
Ветрацяў раскручаных.
Неразумнай нейкай сілай
З імі я разлучаны!..

Адгалёкаў вольны вецер
Між сырога ельніку.
Вецер стомлены, пад вечар
Лёг на новых веніках.

ВЕЛЬМІ БАГАТЫ другі том БелСЭ на матэрыялы па гісторыі Беларусі. Гэта зразумела: у ім змешчана ўсё, што адносіцца да слоў «Беларусь» і «беларускі». Заадно хочацца адзначыць, што рэдакцыя БелСЭ зрабіла намаца і для таго, каб яг мага набыць падма і глыбей раскрыць гісторыю Беларусі. Адначасова БелСЭ выявіла і тэі пытанні, якія недастаткова яшчэ распрацаваны нашай гістарычнай навукай. Адначасова БелСЭ выявіла і тэі пытанні, якія недастаткова яшчэ распрацаваны нашай гістарычнай навукай. Адначасова БелСЭ выявіла і тэі пытанні, якія недастаткова яшчэ распрацаваны нашай гістарычнай навукай.

Матэрыялы другога тома закранаюць у той ці іншай ступені ўсе перыяды гісторыі Беларусі — ад самых старажытных часоў да сённяшніх дзён. Звяртаюць на сябе ўвагу сваёй навуковай навізнай артыкулы па археалогіі Беларусі («Балты», «Бандараўшчына», «Баркалабава», «Беласарока», «Бердыж», «Бечы», «Бронзавы век», «Брэсцкі бескурганны могільнік», «Ваўкавыск» і інш.). Яны даюць яскравае ўяўленне пра даўнюю заселенасць тэрыторыі Беларусі чалавечам (24—23 тыс. гадоў да н. э.), пра розныя археалагічныя культуры, якія тут змянялі адна адну. Прыемна адзначыць, што амаль ўсе гэта даследавана ў савецкі час і пераважна нашымі беларускімі вучонымі.

Значная частка артыкулаў па гісторыі Беларусі X—XIII стагоддзяў прысвечана палацкім князям. Нельга абмінуць артыкулы пра Бельчыцы — рэзідэнцыю полацкіх князёў, і пра берасцейныя граматы — сведчанні пашырэння пісьменнасці ў XI—XV стагоддзях. Грунтоўны артыкул прысвечаны адной з гістарычных абласцей старажытнай Беларусі — Берасцейскай зямлі.

Многія артыкулы закранаюць пачасныя моманты гісторыі Беларусі XIV—XVIII стагоддзяў. Важнейшыя з іх асвятляюць рэлігійныя барацьбы, што разгарнуліся на землях Беларусі ў выніку польска-каталіцкай агрэсіі ў другой палове XVI стагоддзя. У артыкуле пра Брэсцкую унію 1596 года зусім правільна сказана, што яна была праведзена польскімі феодаламі і каталіцкай царквой з рэлігійнымі мэтамі, галоўнымі з якіх былі: аслабіць антыфеадальны рух народных мас, аманалічыць і паланізаваць беларускі і ўкраінскі народы. Але варта было б сказаць, што Брэсцкая унія не дасягнула сваёй мэты і фактычна правалілася. Беларускі сьцягне, які быў гвалтоўна пераведзены ў унію, не страціў ні сваёй класавай — свядомасці, ні мовы, ні нацыянальных звычаяў. Уважыўшы гэта, рэакцыяны ўрад Рэчы Паспалітай стаў праследваць уніятаў гэтак жа, як і праваслаўных. У артыкуле не даецца ацэнкі факту ліквідацыі царскім ўрадам уніі ў 1839 годзе. Як вядома, К. Марксі, М. Дабралюбаў, М. Чарнышэўскі, А. Герцэн, М. Агароў, К. Каліноўскі, Ф. Багушэвіч гнеўна асуджалі гвалтоўны перавод царскім ўрадам уніятаў, якія, паводле Ф. Энгельса, «даўно ўжо прытрымаліся са сваім становішчам» уніятаў. Усё гэта неабходна было б адзначыць.

Асобныя артыкулы расказваюць аб праваслаўных брацтвах і брацкіх школах, якія адгравалі вялікую ролю ў барацьбе з польска-каталіцкай рэакцыяй у XVI—XVIII стагоддзях. У той жа час неабходна было б падкрэсліць класавую сутнасць дзейнасці брацтваў, а менавіта тое, што яны перш за ўсё абаранялі інтарэсы феодалаў і царквы. Не ўсё станоўчае і ў дзейнасці брацкіх школ. Так, у прыватнасці, у іх ігнаравалася тэма беларускай мовы і ўзмова на культываванне «мертвага царкоўна-славянскага, незразумелага народу».

Праваслаўны каталіцызм і уніяцтва ў Беларусі былі рознымі манашаскімі ордэнамі, у тым ліку бернадзінцы і базільяне, пра якіх гаворыцца ў асобных артыкулах. Праўда, і пра базільянаў нельга катэгарычна і без азважарак сцвярджаць, што яны служылі мэтам паланізацыі. Яны паказваюць навейшыя даследаванні, у базільянскіх школах, у адрозненне ад езуціцкіх, больш увагі ўдзялялася выкладанню на беларускай мове, што мела пэўнае станоўчае значэнне («Нарысы гісторыі народнай асветы і педагагічнай думкі ў Беларусі», Мінск, 1968, стар. 85).

Артыкулы «Буйніцкая бітва» (1595 г.) і «Бабруйская абарона» (1649 г.) раскрываюць гераічныя эпізоды антыфеадальнай барацьбы беларускіх селян і ўкраінскіх казакаў. У асобных артыкулах расказваецца і пра гэты гэтай барацьбы: І. Гародня-скага паўстання 1648—1650 гг. і В. Вашчылы — кіраўніка Крычаўскага паўстання 1743—1744 гг.

Па ўсёй Беларусі раскіданы шматлікія паселішчы з назвай «Буда». У артыкулах «Буды» і «Буднікі» чытачы знайдучь тлумачэнні назваў гэтых паселішчаў, якія былі заснаваны буднікамі — прыгоннымі селянамі, што працавалі на лясных промыслах — будах. Артыкулы «Бабруйскі», «Бабылі», «Балары» знаёмяць нас з пасобнымі групамі беларускіх селян і шляхты. Нельга не ад-

значыць грунтоўны артыкул пра валоцкую памеру — комплекс аграрных мерапрыемстваў, які праводзіўся ў Беларусі ў інтарэсах феодалаў і дзяржавы з сярэдзіны XVI па сярэдзіну XVII стагоддзя. Валоцкая памера замацавала трохпольную сістэму земляробства і на многія стагоддзі вызначыла планаванне беларускіх вясак і сядзіб.

Усебакова разгледжаны самыя выдатныя беларускія летапісы XVI стагоддзя: «Летапіс Быхаўца» і «Баркалабаўскі летапіс». У артыкуле «Белая Русь» паказана, як тэрмін «Белая Русь», які ў XII—XV стагоддзях адносіўся да Паўночна-Усходняй Русі, паступова стаў замацоўвацца за тэрыторыю сучаснай Беларусі.

Шмат каштоўных звестак дае другі том па гісторыі Беларусі XIX стагоддзя. Так, з артыкула «Вайсковыя пачыненні» мы даведваемся, што рэакцыйная задума Аракхіева спалучыць салдацкую муштру з катаржыняй працай была ўпершыню ажыццэўлена ў Беларусі (Клімавіц павет Магілёўскай губерні), дзе ў 1810 годзе ўзнікла першае вайсковае пасяленне.

БЕЛАРУСЬ І БЕЛАРУСЫ

М. ЕРМАЛОВІЧ

З Беларуссю была шчыльна звязана дзейнасць ваяцкіх дзеячаў дэкабрыстаў, як М. Бястужкаў-Румін і браты Барысавы. На матэрыялах другога тома добра прачасваецца непарыўнасць рэвалюцыйных традыцый нашага народа. Кожнае пакаленне рэвалюцыйнага мела ў сваёй радах беларусаў: дэкабрысты А. Без-Карніловіч і браты Вадкоўскія, кіраўнік сялянскага паўстання А. Атрада ў Столінскім павета М. Валовіч, павешаны ў 1833 годзе ў Гродне, мужны рэвалюцыйнер Ю. Бакиранскі, які загінуў у 1847 годзе смаргонскіх селян да паўстання, паўстанец 1863 года і цэлая плеяда другіх паўстанцаў (А. Белокоз, У. А. Барабатан, П. Брант, Я. Ваньковіч і інш.), тры браты-нарадавольцы Бычковы, балышавік-ленінцы Ул. Бонч-Бруевіч і браты Басалыгі.

Шэраг артыкулаў уявляе расказе з забіцця імяны беларускіх этнографу, краязнаўцаў і гісторыкаў XIX стагоддзя: С. Бенкавіча; Д. Булагоўскага, М. Валатоўскага, А. Васільева, якія сваімі працамі выніклі цікавае да роднага краю. Самым выдатным беларускім гісторыкам і краязнаўцам першай паловы XIX стагоддзя быў М. Без-Карніловіч (брат дэкабрыста). Нягледзячы на высокую станаўшчына (генерал), ён не парваў духоўных сувязей са сваёй радзімай і ганарыўся славянскім мінулым беларускага народа. Ён адзінуў сцвярдзенні казённых гісторыкаў аб раздробленасці Полацкай зямлі ў XIII стагоддзі і паказаў не згуртаванасць, а выказаў слушную думку пра паходжанне Вялікіх літоўскіх князёў Віціня і Гедыміна з дынастыі полацкіх князёў. Кнігу Без-Карніловіча пра памятнаыя месцы Беларусі (1855 г.) высока ацаніў М. Чарнышэўскі.

Пачатак XX стагоддзя ў Беларусі, як і ва ўсёй Расіі, азнаменавалася шырокім распаўсюджаннем марксізма. Вынікам гэтага было з'яўленне сацыял-дэмакратычных арганізацый, што знайшло сваё адлюстраванне ў артыкулах пра Анімлянскую, Бабруйскую, Барысавскую і Брэсцкую арганізацыі РСДРП. Важны падзеі рэвалюцыі 1905 года раскрыты ў артыкулах пра выступленні салдат і рабочых у Баранавічах, салдат у Брэсце і Бабруйскай крэпасці. Характэрнымі для Беларусі былі «бульбаныя забастоўкі», якія праводзіліся парабкам і падзвінчыкамі ў 1906 годзе.

У аснову артыкула пра Беларускае сацыялістычнае грамада (БСГ) пакладзена лінгвістычнае вызначэнне яе як дробнабуржуазнай нацыянальнай партыі леванароднікаў кірунку. У той час, як прадстаўнікі яе правага крыла ўсё больш скаталася ў балота контррэвалюцыі, лепшыя прадстаўнікі левага крыла (Чарвякоў, Жылуноўніч, Дыла і іншыя) перайшлі ў ён, уступілі ў камуністычную партыю і прынцыпальна ўдзел ва ўтварэнні БССР. З артыкула пра газету «Беларускі вестнік», якая выдавалася ў Вільні ў 1912—1913 гг., мы даведваемся, што яна была органам так званай «Белорусского общества». Пра гэту рэвалюцыйную арганізацыю трэба было б сказаць больш падрабязна, паказаць яе мэты, назваць яе арганізатараў.

Станоўчай якасцю многіх артыкулаў БелСЭ з'яўляецца тое, што яны, не маючы непасрэднага дачынення да Беларусі, уключаюць у сябе і беларускі матэрыял. Напрыклад, у артыкуле

«Беланцы» гаворыцца і пра беларускіх беланцаў. Такіх прыкладаў можна прывесці нямаля. На жаль, гэта магчыма не сфармуляваць у артыкуле «Буржуазія», дзе ні слова не сказана пра беларускую буржуазію. А варта, пэўна, было б расказаць, як яна фармавалася, якую ролю адыгрывала ролю ў эканамічным і палітычным жыцці краю, якой яна была па сваім характары.

Выключна важнае значэнне мае артыкул «Ваенна-рэвалюцыйны камітэт Заходняга фронту», бо ў ім паказана, як падрыхтоўвалася і праходзіла сацыялістычная рэвалюцыя ў Беларусі і на Заходнім фронце. Вельмі каштоўныя артыкулы «Беларуская сацыял-дэмакратычная рабочая партыя», «Беларускія секцыі РКП(б)» і «Беларускі нацыянальны камісарыят». У іх дэталізацыя працэсу ўтварэння Камуністычнай партыі Беларусі і аб'яўчэння БССР.

Памятаю, як, будучы выкладчыкам беларускай літаратуры, я заўсёды ад-

няў недахопы. У некаторых месцах у ім навуковы аналіз падменен апісальным гаворкам. Так, у раздзеле «Культура» па сутнасці няма характарыстыкі беларускай культуры, ён цалкам запоўнены пералічэннем народных танцаў, промыслаў, прозвішчаў пісьменнікаў, артыстаў, дзеячаў тэатраў, вучоных і грамадскіх дзеячаў...

Дасведчаная чытачка насцярожвае тое, што асобныя палажэнні артыкула некратычна запавяжаны са старай гісторыяграфіі і не могуць быць прыняты сучаснай навукай. Перш за ўсё пытанні ўтварэння беларускай народнасці. У артыкуле сцвярджаецца, што фармаванне яе праходзіла ў XIV—XVI стагоддзях, бо «ў выніку абасаблення ад астатніх зямель старажытна-рускай дзяржавы ў насельніцтва заходнерускіх зямель пачалі ўзмацняцца ўласцівыя яму асаблівасці мовы, культуры, звычаяў». Нецярпелінасць гэтага аргументу пацвярджаецца тым, што ён не дае адказу на пытанне: «Маю ўтварыліся асобныя беларускія і ўкраінскія народнасці?» Беларусія ж і ўкраінскія землі паміж сабой ў гэты час палітычна не абасабліліся, яны знаходзіліся ў межах адной дзяржавы — Вялікага княства Літоўскага. Сапраўды, палітычна абасабленасць не з'яўляецца абавязковай умовай ўтварэння народнасці. Уся справа ў тым, што фармаванне беларускай народнасці, як і ўкраінскай і ўкраінскай, пачалося значна раней XIV стагоддзя.

Ленін гаварыў, што «прычыну згуртавання нацыянальных абласцей трэба шукаць у эканоміцы» («Ленінскі зборнік», т. XXX, стар. 61—62). Савецкія гісторыкі М. В. Нечкіна («Вопросы истории», 1958, № 7, стар. 91) і В. Д. Грэкаў («Киевская Русь», М., 1949, стар. 499—500) паказалі, што яшчэ ў часе Кіеўскай Русі (гэта і было галоўнай прычынай распаду яе) сталі фармавацца самастойныя эканамічныя вобласці, кожная з якіх стала праводзіць сваю ўласную палітыку, наючы на ўласны ўласныя мэты. Усё гэта па асобных вобласцях і сталі ядрам ўтварэння на агульнарускай аснове ўсходнеславянскіх народнасцей яшчэ задоўга да татармангольскага нашэсця і ўтварэння Вялікага княства Літоўскага.

З артыкула «Беларусы» вынікае, што толькі пасля ўтварэння Вялікага княства Літоўскага, у XIV—XVI стагоддзях, ішло расшырэнне эканамічных і культурных сувязей паміж насельніцтвам заходніх (г. зн. беларускіх, — М. Е.) зямель былой Кіеўскай Русі. Але ўсё адбылася наадварот. Менавіта ўтварэнне Вялікага княства Літоўскага ў сярэдзіне XIII стагоддзя было вынікам эканамічнага і культурнага збліжэння заходнеславянскіх зямляў, якое пачалося, як сведчаць летапісы, археалогія і іншыя крыніцы, у другой палове XII стагоддзя.

Не толькі літоўская мова засвойвала беларускую мову і прымавала праваслаўе, як гэта гаворыцца ў артыкуле «Беларусы». На ўсім працягу гісторыі Вялікага княства Літоўскага і пазней Беларусі асімілявалі ўсе беларускія насельніцтва і асабліва селянства. Такім чынам, развіццё беларускага народа суправаджалася яго прасоўваннем на захад і паўночны захад, што ўвесь час павялічвала яго насельніцтва і пашырала яго тэрыторыю. Далейшыя прычыны перанясення ў пачатку XIV стагоддзя сталіцы з Наваградака ў Вільню, якая была заснавана крывічамі і таму доўгі час называлася Крывічовам ці Крывічым Горадам (Голубовічам, Голубовічам, «Крывіч город — Вільнюс» у часопісе «Крывіч известия института истории материальной культуры», в. 11, 1945, стар. 114—125).

У артыкуле не адзначана, што царызм сумшыя трымаў беларусаў у стане сярэднявечнай «мушкетэрскай» нацыі, тармазіў прамысловы развіццё Беларусі. Таму ў ёй, у параўнанні з другімі, больш развіты індустрыяльным раёнам Расіі, гарадскі беларускі пралетарыят быў нешматлікі. Але гэта ніколі не азначае, што ў аспрэчэнні беларускае не было поля дзейнасці для пралетарскай партыі. Ленін у свой час выкрыў такія вульгарытарскія погляды: «Толькі сумнай памяццю «эканамісты» думалі, што «лозунгі рабочай партыі» выстаўляюцца «толькі для рабочых». Не, гэтыя лозунгі выстаўляюцца для ўсяго працоўнага насельніцтва, для ўсяго народа».

Варта было б падкрэсліць у артыкуле, што пераважнае беларускае насення ў сацыялістычнае было адначасова і завяршэннем фармавання беларускай нацыі, бо ў перадкастрычніцкі час ва ўмовах адсутнасці дзяржаўнасці беларуская нацыя не магла скласціся. Сацыялістычны шлях, па якім пайшоў беларускі народ, быў і адзіным шляхам яго поўнага нацыянальнага адраджэння.

Трэба спадзявацца, што да пытання гісторыі ўтварэння і развіцця беларускай нацыі БелСЭ яшчэ звернецца, асабліва калі ўзяць пад увагу, што яе заключны том будзе поўнаасцю прысвечаны Беларусі.

ЗГОДНА з пагадненнем паміж Саюзамі пісьменнікаў СССР і Балгарыі 20 мая гэтага года ў Мінску адбылася сустрэча савецкіх і балгарскіх літаратараў, якія працуюць у галіне дзіцячай літаратуры. У сустрэчы, аб якой паведамлялася ўжо чытачам газеты «Літаратура і мастацтва», прынялі ўдзел балгарскія літаратары — паэты Асен Босеў, Нікалай Зідараў і Георгій Струмскі, белетрыст Пётр Дзімітроў-Рудар і крытык Нікалай Янкаў, маскішчы — паэты Ірына Такмакова і Юрый Карынец, крытык Валянціна Бавіна, перакладчыкі Віктар Барысаў і Марыя Тарасова, а таксама вялікая група беларускіх паэтаў і празаікаў — Эдзі Агняцэв, Янка Брыль, Хаім Мальцінскі, Алесь Савіцкі, Алесь Пальчэўскі, Ядвіга Бяганская, Галіна Васілеўская, Аркадзь Марціновіч, Віктар Дайліда, Еўдакія Лось, Павел Ткачоў, Анатоль Грачанікаў, Аляксандр Дзержынскі, Васіль Зуэнак, Алесь Махнач, Мікола Ткачоў, Ніл Гілевіч, Іван Навуменка, Пятро Рунец, Васіль Хомчанка, Вячаслаў Марозаў і іншыя. Сустрэча была прысвечана грамадзянскай і ваенна-патрыятычнай тэме ў дзіцячай літаратуры.

Творчы сімпозіум літаратараў дзвюх братніх краін адкрыў першы намеснік старшыні праўлення СП Беларусі Іван Шамякін. Правадзненне такой сустрэчы ў Мінску, гаворыць ён, азначае не толькі прызнанне поспехаў нашай літаратуры для дзяцей. Выбар гэты зроблены, нам думаецца, і з павягі да вялікага рэзонаса падзвігу беларускага народа, партызанскага падзвігу, які дае нашай літаратуры, у тым ліку і дзіцячай, невычэрпную колькасць тэм і вобразаў. Мы, савецкія пісьменнікі, як і пісьменнікі братняй Балгарыі, маем шырокую магчымасць для стварэння твораў на ваенна-патрыятычную тэму. Гэтую магчымасць дае нам гісторыя нашых народаў, іх героізм у далёкім і бліжэйшым мінулым, у прыватнасці, у гады барацьбы з гітлераўскім фашызмам. Усё гэта дае багаты матэрыял для стварэння высокамастацкіх, па-сапраўднаму партыйных твораў, якіх б служылі справе грамадзянскага, ваенна-патрыятычнага выхавання нашых дзяцей, нашай моладзі.

Аб тым, як распрацоўваецца гэта тэма ў савецкай і балгарскай літаратуры для дзяцей, што зроблена літаратарамі братніх краін у гэтым кірунку, якія праблемы і задачы ставіць перад дзіцячай літаратурай наш час, і шлі гаворка ў часе сустрэчы, ўзаемны абмен думкамі і творчым вопытам.

Усе таварышы, якія прынялі ўдзел у гаворцы, падкрэслівалі важнасць і надзейнасць грамадзянскай і ваенна-патрыятычнай тэмы ў дзіцячай літаратуры. Аб тым, што гэта тэма — галоўная ў беларускай літаратуры для дзяцей, гаварыў Васіль Хомчанка. І гэта невыпадкова, зазначыў прамоўца. Ва ўсенароднай барацьбе з фашызмам на тэрыторыі Беларусі прымалі ўдзел і дзеці. Разам з дарослымі яны паміралі ў раях, у газавых камерах, у хатынскіх вагнішчах. Амаль кожны наш пісьменнік — ці то вачыма непасрэднага ўдзельніка ўзброенай барацьбы, ці то вачыма дзіцяці — бачыў жахі вайны, бачыў героізм простых савецкіх людзей. Малюнкі вайны запалі ў ягоную душу і сэрца, зноў і зноў паўстаюць у памяці і просяцца на паперу. Таму, падкрэслівае В. Хомчанка, ваенна-патрыятычная тэма для беларускай дзіцячай літаратуры сапраўды вечная тэма.

Выступленне П. Дзімітрова-Рудара пераклікалася з выступленнем В. Хомчанкі. Наша дзіцячая літаратура, гаварыў балгарскі госць, нарадзілася ў сярэдзіне мінулага стагоддзя, калі Балгарыя была яшчэ пад турэцкім ігам, нарадзілася ва ўмовах уздыму нацыянальна-вызваленчай барацьбы. На працягу ўсяго свайго існавання яна была цесна звязана з жыццём і барацьбой нашага народа, мела глыбока патрыятычны характар. У гады

рабства яна распальвала ў сэрцах маладых чытачоў нянавісць да рабаўнікоў і гвалтаўнікоў, яна апявала героізм барацьбітоў за свабоду і незалежнасць радзімы, яна была выказніцай веры нашага народа ў моц братняга рускага народа, у яго вызваленчую місію. У гады народнай улады балгарская дзіцячая літаратура працягвае развіваць гэтыя свае слаўныя традыцыі. Асноўная яе задача — выхаванне сацыялістычнага гуманізму, патрыятызму і пралетарскага інтэрнацыяналізму. Яна з'яўляецца надзейным памочнікам камуністычнай партыі ў барацьбе за камуністычнае выхаванне маладога пакалення.

— Ва ўмовах, калі ідэалагічная барацьба ў свеце надзвычай абвострылася, гаворыць далей П. Дзімітроў-Рудар, літаратура для маладога пакалення набывае выключна важнае

раць усіх і ўсе супраць аднаго — гэта таксама праўда, але праўда, несумяшчальная з нашай мараллю. Выхаванне ў маладым пакаленні такой маралі таксама «грамадзянскае» выхаванне, менавіта такія «грамадзяне» будуць пасля забіваць і рабаваць у В'етнаме, Лаосе, Камбоджы, на акупіраваных арабскіх тэрыторыях.

Закранае В. Бавіна і праблему героя нашай дзіцячай літаратуры, адзначаючы, што адсутнасць сучасных Карчагіных і Цімураў тлумачыцца перш за ўсё недастатковай творчай і грамадзянскай актыўнасцю саміх пісьменнікаў.

— Усе мы адзінадушна лічым, гаварыў Нікалай Янкаў, што тэма патрыятызму з'яўляецца асноўнай тэмай нашых дзіцячых літаратур. У нашай балгарскай літаратуры яна распра-

Аб гісторыі нараджэння і развіцця балгарскай дзіцячай літаратуры гаварыў у часе сустрэчы Асен Босеў. Ён адзначыў, што амаль усе вядучыя балгарскія пісьменнікі лічаць сваім абавязкам пісаць для дзяцей, раска-заў аб балгарскай дзіцячай перыядыцы.

Падзяліўшыся сваімі ўспамінамі аб паездцы ў Балгарыю, аб сустрэчах з балгарскімі школьнікамі, Эдзі Агняцэв гаварыла далей аб традыцыях нашай дзіцячай літаратуры, на пачатку якой стаялі Кулала і Колас, пазнаёміла балгарскіх гасцей з лепшымі здабыткамі беларускай паэзіі.

На праблемах і задачах літаратуры для самых малых дзяцей згадала ўвагу ўдзельніца сустрэчы Ірына Такмакова, падкрэсліўшы, што патрыятычнаму выхаванню дзяцей спрыяюць не толькі кнігі на ваенна-патрыятычную тэму, а ўсе кнігі, напісаныя з любоўю да роднай зямлі і родчага народа, да яго гісторыі, мовы, мастацтва і культуры.

Пра агульнасць і адзінства праблем, якія стаяць перад сацыялістычнымі дзіцячымі літаратурамі, гаварыў Нікалай Зідараў.

— Я хацеў бы, сказаў ён, выказаць удзячнасць усім таварышам, якія арганізавалі і прынялі ўдзел у гэтай нашай сустрэчы. Ужо адно тое, што мы сустрэліся, што мы зацікавіліся адзін адным, што пасля гэтага мы прачытаем вашы кнігі, а вы — нашы, сведчыць пра тое, што паміж намі пракладзены мост. І каб гэты мост быў трывалым і надзейным, нашы кнігі трэба ўзаемна перакладаць, для чаго мы павінны мець як мага больш ўзаемных літаратурных паслоў-перакладчыкаў.

Юрый Карынец гаварыў аб голым дыдактызме, які псуе многія творы для дзяцей, аб вузкасці тэматыкі нашай дзіцячай літаратуры, аб заганях кніг, прысвечаных так званым «сямейным канфліктам».

Які ён, сённяшні малады чытач? Які яго інтарэсы і запатрабаванні? Пра гэта гаварыў Георгій Струмскі, зазначаючы, што дзіцячыя пісьменнікі не заўсёды ўлічваюць тую змену, якія адбыліся ў духоўным развіцці дзяцей за апошнія гады, і таму не знаходзяць часам адпаведнага тону ў гутарцы з імі. У заключэнне балгарскі паэт сказаў:

— Мы павінны ў сваіх кнігах імкнуцца да таго, каб стварыць у душы нашага маладога чытача багаты запас праўды і прыгажосці.

У гаворцы прынялі ўдзел таксама Пятро Рунец, які расказаў аб старажытні калектыўнай кнігі беларускіх дзяцей «Ніколі не забудзем»; Галіна Васілеўская, якая гаварыла пра абавязак нашых пісьменнікаў перад памяццю герояў барацьбы з фашызмам і памяццю ахвяр нацызму; Мікалай Аляксееў, які падзяліўся сваімі думкамі аб выхаванні ў нашай моладзі стойкасці, мужнасці, ідэйнай перакананасці.

Працэс фармавання асобы складаны і супярэчлівы. Пачынаецца ён з моманту ўсведамлення малым чалавечкам сваіх сувязей са светам і заканчваецца разуменнем сацыяльных законаў жыцця і асабістага грамадзянскага ўдзелу ў сацыяльнай барацьбе. Памогчы малому чалавечку з першых крокаў жыцця разумець і ўспрымаць інтарэсы грамадства — як свае ўласныя, у меру сваіх сіл і магчымасцей быць барацьбітом за «жизнь совсем хорошую» для ўсіх — задача сацыялістычнай дзіцячай літаратуры. Гэтая думка гучала ў выступленнях кожнага ўдзельніка сустрэчы.

Балгарскія і савецкія дзіцячыя пісьменнікі адзінадушна пагадзіліся, што іх першая сустрэча была цікавай і карыснай, і выказалі пажаданне, каб такія сустрэчы сталі традыцыяй і рэгулярным. Усё гэта прынесе несумненную карысць братнім літаратурам у выкананні іх галоўнай задачы — годна служыць пачэснай справе камуністычнага выхавання дзяцей і падлеткаў.

ЛІТАРАТУРА — ШКОЛА ВЫХАВАННЯ

СУСТРЭЧА САВЕЦКІХ І БАЛГАРСКІХ ДЗІЯЧЫХ ПІСЬМЕННИКАУ У МІНСКУ

значэнне. Мы лічым, што гэта абавязвае нас не прытупляць, а, наадварот, абвостраць развіццёвы пачатак у творах для дзяцей, павышаць іх мастацкую вартасць, узмацняць іх грамадзянска-выхавальную ролю. У пастаноўцы і канкрэтным вырашэнні гэтай першачарговай задачы могуць узнікнуць пытанні тэарэтычнага і практычнага значэння. Няма ніякага сумнення, што чым лепш будуць аб'яднаны намаганні работнікаў сацыялістычных краін у галіне дзіцячай літаратуры, тым лепш будуць распрацаваны і ажыццэўлены пытанні, звязаныя з яе галоўнай задачай — развіццём камуністычным выхаваннем дзяцей.

У сувязі з гэтым П. Дзімітроў-Рудар выказаў пажаданне стварыць таварыства дзіцячых пісьменнікаў сацыялістычных краін і агульны альманах альбо часопіс «Сацыялістычная дзіцячая літаратура», які б выходзіў па чарзе ў розных краінах і спрыяў бы каардынацыі творчых намаганняў пісьменнікаў, развіццю літаратуры і крытычнай і тэарэтычнай думкі ў галіне літаратуры для дзяцей.

Гэтыя прапановы балгарскага пісьменніка былі падтрыманы ўсімі ўдзельнікамі сустрэчы.

Прапанова адносна таварыства дзіцячых пісьменнікаў сацыялістычных краін вельмі каштоўная, важная і патрэбная, гаварыла, у прыватнасці, В. Бавіна. У якой форме будзе ажыццяўляцца наша супрацоўніцтва — не так істотна. Істотна тое, што мы павінны аб'яднаць свае намаганні, каб спрыяць выхаванню нашых дзяцей патрыятычнай і інтэрнацыяналістамі.

Працягваючы гэтую сваю думку, В. Бавіна заўважае, што выхаванне грамадзянскіх пачуццяў, выхаванне патрыятызму — гэта больш шырокае паняцце, чым ваенна-патрыятычнае выхаванне. Некаторыя крытыкі, гаворыць яна ў сувязі з гэтым, стараючыся вытлумачыць тую ці іншую з'яву ў сучаснай літаратуры для дзяцей, лічаць, што галоўнае пытанне дзіцячай літаратуры сёння — пытанне аб праўдзе. Пытанне аб праўдзе — галоўнае пытанне мастацтва ўвогуле. Але яно не толькі галоўнае, але яшчэ і класовае. Да таго часу, пакуль свет будзе падзелены на воражыя лагery, існуюць і будуць існаваць дзве праўды. Амерыканскія коміксы, якія ўнушаюць маленькаму чалавечку, што чалавек чалавечку воўк, што ў свеце перамагае сіла і нахабства, што жыццё ўладкавана па прынцыпе казін суп-

раць усіх і ўсе супраць аднаго — гэта таксама праўда, але праўда, несумяшчальная з нашай мараллю. Выхаванне ў маладым пакаленні такой маралі таксама «грамадзянскае» выхаванне, менавіта такія «грамадзяне» будуць пасля забіваць і рабаваць у В'етнаме, Лаосе, Камбоджы, на акупіраваных арабскіх тэрыторыях.

Расказаўшы прысутным аб балгарскай дзіцячай паэзіі і прозе, аб вялікай увазе і падтрымцы літаратуры для дзяцей з боку партыі і ўрада рэспублікі, Н. Янкаў гаворыць аб класова-партыйным падыходзе да літаратуры. Звычайна, зазначае ён, аб класова-партыйным падыходзе ідзе гаворка тады, калі гаворыцца аб ацэнцы літаратуры крытыкай. Але ж павінен быць і класова-партыйны падыход літаратуры да жыццёвых фактаў. Гэта б папярэдзіла нашы многія памылкі і пралікі і дапамагло б нам быць больш наступальнымі і прыцыпавымі ў адказнай справе выхавання маладога пакалення. Н. Янкаў гаворыць таксама аб той шкодзе, якую прыносіць дзіцячай літаратуры так званы абстрактны гуманізм і знешняе саладжавая, дэкарацыйная распрацоўка тэм патрыятычнага выхавання.

Янка Брыль гаварыў аб вялікай радасці і аб вялікай адказнасці літаратара, які працуе ў галіне дзіцячай літаратуры. Падтрымаўшы думку В. Бавінай аб тым, што выхаванне савецкага патрыяты — гэта выхаванне менавіта савецкага патрыяты-інтэрнацыяналіста, чалавека нашай сацыялістычнай маралі, ён адзначыў:

— Выхавачы грамадзяніна не проста. Грамадзянскае выхаванне павінна пачынацца з кніжак «Расфарбуй сам», з «Вясёлых карцінак», з першых твораў для дзяцей. Не памятаю, каму належыць словы пра тое, што як нельга даць каровае салома і пераканацца, што гэта сена, так нельга выдаць нелітаратуру за літаратуру. Літаратура для дзяцей павінна быць таленавітай, яна павінна несці ў сабе тую тэмную сілу, якую тэарэтыкі і практыкі часам не могуць зразумець па-сапраўднаму.

Далей Я. Брыль гаварыў, зьяртаючыся да балгарскіх гасцей, аб тым, што мы пакуль кепска ведаем адзін аднаго, мала перакладаем з нашых літаратур. У прыватнасці, ён сказаў, што малым балгарскім чытачам было б карысна пазнаёміцца з творчасцю такога самабытнага нашага паэта, як Васіль Вітка, а таксама з кнігамі таленавітага дзіцячага празаіка Івана Сяркова.

ГОСЦІ МІНСКА

ДНЯМІ госцем мінчан быў вядомы канадскі спявак Луіс Кіліка, які выканаў партыю Аманасра ў спектаклі Дзяржаўнага тэатра оперы і балета БССР «Аіда». На эдымку — сцена з оперы. У ролі Аіды — Г. Лебедзева, Аманасра — Л. Кіліка.

Фота Ул. КРУКА.

НОВЫ НАРОДНЫ

За высокае выканаўчае майстэрства і актыўны ўдзел у культурным абслугоўванні насельніцтва калегія Міністэрства культуры БССР прысвоіла званне **НАРОДНАГА ансамблю танца Віцебскага гарадскога Дома культуры.**

Ансамбль створаны ў 1954 годзе. За семнаццаць гадоў свайго існавання ён даў звыш чатырохсот канцэртаў — у калгасах і саўгасах, на прадпрыемствах і ва ўстановах, па тэлебачанні, у войнаў Савецкай Арміі. Канцэрт-

ная дзейнасць калектыву адзначана дыпламамі, граматамі аргкамітэтаў па правядзенні аглядаў і конкурсаў. На агляда-конкурсе, прысвечаным стагоддзю з дня нараджэння У. І. Леніна, калектыву адзначаны дыпламамі I ступені абласнога аргкамітэта. У рэпертуары ансамбля беларускія народныя танцы і харэаграфічныя кампазіцыі «Крыжачок», «Беларускія хлопцы», «Беларуская лірычная полька», «Беларусь мая сінявокая», «У імя жыцця».

рускі танец «Вячорна», карагод «Улітушка», кубінскі танец «Галубка» і іншыя.

У калектыве сістэматычна праводзіцца вучэбна-выхавальная работа, абмяркоўваецца творчасць саміх удзельнікаў ансамбля, працуе падрыхтоўчая група. На грамадскіх пачатках удзельнікі ансамбля аказваюць дапамогу школьным і сельскім калектывам мастацкай самадзейнасці.

З 1964 года мастацкім кіраўніком ансамбля з'яўляецца Л. Барадуля, у мінулым артыст балета Беларускага Дзяржаўнага ансамбля танца.

ЯШЧЭ не гвалі ў поле, а Сцяпан ужо не спаў. Варочаўся, стагнаў, кашляў.
— Ці не захварэў ты? — запыталася жонка, глянуўшы з-за занавескі.
— Якое там захварэў — сон прапаў.
— То, можа, карову ў поле пагоніш?
— Ат, гані ўжо сама, нешта ўставаць не хочацца.

Сцяпан чуў, як тонка звянула вотапка аб вядзерца, паснула з шапта кадалка, зацурбодзіла ў бляшанку малако, затым зашумела, як лівень. Калі пратупала ў сенцах Ганна, зноў стала ціха, але толькі на нейкі момант. З вуліцы ўжо дамоціліся галасы кабет, мыканне кароў.

— Сё, куды, не нажарэшы нікі! — як ла самага вуха прагрымеў за акном сонны мужчынскі голас. Нешта заснібалася на плоце, — і зноў, карова скубанула вярціну, потым затупацела. У канцы вёскі — відаць, ля канторы — гула машына, сыха лескатаў пуская трактара.

Счакаўшы, пакуль прагоняць кароў, Сцяпан выйшаў з-за перагародкі. Апрачаўся паволі, некалькі разоў то абуваў, то здуваў правы бот; нешта муляла ануца. Дзень задаваўся добры, сонечны. Схадзіўшы да калоні на ваду, Сцяпан адно вядро пакінуў у сенцах, другое паставіў на ўслон каля печы. Выпіўшы кубак сырадою, які Ганна пакінула яму, Сцяпан колькі часу тунькаўся з кутка ў куток, як бы чаго шукаючы.

Спачатку дастаў з палцы тапор, потым брусок. Доўга масціўся на ўслончыку, і толькі тады ўжо, ушчаміўшы між ног тапарышча, паволі, як бы гледзячы, пачаў вадаць бруском на лясе.

— Ці не ў лес сабраўся зрання? — адчыняючы дзверы, здзівілася Ганна.

— Які табе лес! Хату разбіраць буду.

— Хату?.. Дык чаму ж ты нічога загадаў не сказаць? У мяне ж кватэра там, і яшчэ сёе-тое...

— То спарадзіў усё, пакуль я... Каб не замінала потым.

— А ў печы ж паліць пара, — памінуўшыся было ісці, ужо з дзвярэй вярнулася Ганна.

— Свініям ахрап'я дай, а сабе яйка і на прыпенку спячэш, а то ў хаце і так хоць хванчыся...

Ніскліва, нібы камар ля вуха, пазвоўнае тапор. Час ад часу Сцяпан выцрае лязо ануцай, скрабе пазногцем, плію на брусок і водзіць, водзіць круга. Гледзячы на ўсё гэта, можна было падумаць, што Сцяпан наважыў сякерай галіцца, а не бурзіць хату.

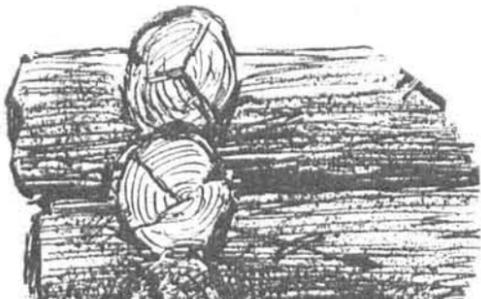
Тры гады, як жыўе Сцяпан у новай хаце, а старую шпак не сабраўся раскідаць. Так і стаіць яна, уцёнуўшыся ў агарод, у трох кроках ад новага зруба, спіоцорыўшыся, верхам ссламянай страхі ледзь дастаючы шыфернага застрошша. Калгаснае пачаўства часта напамінала Сцяпану, што хата паче выглядаў усёй вёскай, ды і на сцяне злыя лзылі пусцілі послух, быццам ён туліцца ў гэтай буды, калі пасварыцца з Ганнай. Але да Сцяпана прыставала ўсё гэта, як да сцяны гарох.

— Хай стаіць, — думаў ён. — Пад страхой не так гніць будзе. Можна на што згодзіцца яшчэ. Ды й навошта, каб месца пуставала: клеў ёсць, пунька, Гарод добры. А над хачішчам трэба папацьць вунь колькі, каб што выраста, а ўжо сіла

Іван СТАДОЛЬНІК

Івану Стадолніку — трыццаць гадоў. Ён — адказны сакратар паліцкай раённай газеты «Сцяг камунізма». Сёлета заканчвае факультэт журналістыкі БДУ імя У. І. Леніна. Выступаў у друку з вершамі. «Улазіны» — яго першае апавяданне.

Улазіны

не таі.

Але ўчора ўсё перавярнулася ў душы Сцяпана. Прагнаўшы ў поле карову, ён нечага затрымаўся на панадворку. На вуліцы якраз ехаў трактар, што асцупае Вялікі Луг. Калі аграмадзіна трактар параўняўся з варотамі, Сцяпан убачыў, як захісталася, задрыгала яго хата. Нейкае зданьненне пайшло тады на Сцяпана. І ён доўга глядзеў на забітае накрыв апонкамі абло. Вецер гайдаў ля варот маладую рабінку. І ў шкельцах паміж апонкамі бегалі чырвоныя, як воўчыя вочы, сонечныя зайчыкі.

Сцяпан стаў аслушыцель і думаў толькі аб адным: хаця б не завалілася... Ён баўся паварушыцца, стаў напаты, як струна. Яму здавалася, што хата прывязана нейкай нябачнай віроўкай да яго, і аступіў ён крыху ўбок, папусці гэту віроўку, зварухніся, і... рухне хата. Усё бачыў Сцяпан на сваім вяку: як падалі сконашчы кулямі людзі, як гарэл хаты, а вось каб яны самі валіліся — гэта як жа?..

Грукат трактара наступова глухнуў; хата пера-

стала дрыжаць, але Сцяпан не кратаўся з месца. «Ух ты, божа, — думаў ён, — гэтак можа і скаціну прыдушыць. Трэба рапашаць». На суседскай зліе на ўсё горла каркнула варона, ажно Сцяпан падсочыў. «Каб табе зарвала!» — ледзь не прыкнуў ён і, не заходзячы дамоў, выправіўся ў кантору.

— Што, дзядзька Сцяпан, за бульдозерам прыйшоў? — вітаючыся, усміхнуўся старшыня.

— Не, прыйшоў сказаць, што заўтра на стог падаваць не пайду, каля дому трэба.

— А што, брыгадзір табе нічога не казаў? Табе, дзядзька Сцяпан, замену прыдбалі. — І старшыня паказаў рукою ў акно на бланітнага «Беларуса» з вялікімі жалезнымі віламі. Сцяпан змоўчаў, і, уцяўшы галаву ў плечы, быццам яму збіраўся стукнуць па шыі, ціха выйшаў.

Навастрыўшы тапор, Сцяпан спахапіўся, што рабіў пустую работу. Абтросішы са штаноў шпак, ён асцарожна паклаў тапор на ранейшае месца, а з-пад лавы выцягнуў калун, якім заўсёды пачынаў дровы. «Вось гэта ўручка, — падумаў Сцяпан, — і тапарышча чачоткавае, можна будзе смела падваіваць». Хацеў было выходзіць, як нешта ўспомніў і пакінуў у акно Ганну:

— Дзе гэта нікі сучаныя ў цябе?

— На грубцы ў новай хаце, — гукнула з панадворка Ганна.

Новай хатай у вёсцы звалі тую палавіну, што стаяла ад вуліцы, а трысцен — старой. У новай хаце Сцяпан з Ганнай амаль не жылі, хапала трысцена. Толькі зной разы два ў тыдзень тапілі грубцы, каб не завалася сырсыць.

Калі цяпер Сцяпан адчыніў дзверы, з новай хаты дыхнула прахалодай і нейкімі не хатнімі пахам. Ад парога да стала, на якім стаў накрыты вышыванай сурвэткай тэлевізар «Рэкорд», быў зашпакі злізены ходнік з чырвонымі пасамі па баках. Да сцяны туліўся жалезны локак, які заслапа нывестка яшчэ летась, калі сын прыязджаў. Усе чатыры апы былі занавешаны цолам. У адным, што ад панадворка, дзюмкала вялікая муха, назойліва барабанячы ў шыбіну. Ці ад таго, што сцены былі выклены бланітнымі шпалерамі, а падшытая столь пафарбавана ў белы колер, ці ад таго, што ў вонзях было зашпак сонца, хата надалася Сцяпану бясконца вялікай. «І навошта было кіпіць рваць, — падумаў ён. — Спадзяваўся, што сын прыедзе з горада, — памагаў жа будавацца грашмыма, а выйшла, што для паганай мухі стараўся». А муха барабаняла ў шыбіну, дзюмкала, нібы заходзілася з вонзямі смехам.

— Я табе набарабаню, нечыць! — ледзь не закрываў на ўсю хату Сцяпан і, высокая паддымаючы ногі, каб не паслядзіць, падыбаў да акна, шпакі забіў муху і выкінуў праз фортку.

Уцяўшы з грубі калубок, ён азірнуўся на хату: на маляванай падлозе блішчалі чырвоныя пахтовіны, быццам на ёй была распісана кроў. Гэта ботамі Сцяпан сабраў пыл. «А я баўся паслядзіць», — падумаў Сцяпан, глянуўшы на свае не вельмі чыстыя боты.

Ганна, і зноў, ужо ўправілася ў хаце, бо было чуваць, як еклікала на панадворку кураў.

— Які там, усё спарадкавала? — запытаўся ў яе Сцяпан.

— А няго ж. Толькі ты, Сцяпанка, асцарожны будзь.

— Не маленькі, ведаю, — адказаў Сцяпан, як бы нечага злуючы.

ЗДАЕЦЦА, тут кожны падлетак носіць цяльнішчу, і кожны мужчына, які паважае сябе, мае маторную лодку.

Тут сыходзяцца Дняпро і Сож. Прама ў Лоеве, пад стромаю, якая пад сонцам і цёплым дажджом буюе сакаўной зелянінаю, патавае ў салаўіных песьнях.

Мае пататкі — не аб рацэ; аб рабоце раённага Дома культуры. Проста адсюль, з высознага берагу, на якім прыгожа ўзвышаецца Лоеўскі дом культуры, ад яго ганка надзвычай моцна адчуваецца непарушную сувязь паміж песьнямі прыроды і чалавека, паогул — паміж прыродаю і чалавекам.

ПРА ЛОЕЎСКИ аўтаклуб мне расказвалі яшчэ ў Гомелі. Расказвалі шмат добрага. Але іншае ўражанне, калі разам з ім едзеш у вёску.

Агітбрыгада аўтаклуба кіруе ў Алішэўку, невялічкую і не блізкую ад райцэнтра брыгаду не самага багатага, але і не беднага, сярэдняга эканамікай і культурнага калгаса «Камуніст».

Дарога ў вёску пясчаная: аўтобус дзе буссе напярэдні, дзе мудрыць, біра ў абезд, едзе доўга — у вёсках то злева, то справа пачынаюць запальвацца агні. Толькі вокны аўтобуса не рэагуюць на чымень; у сутані вёскі свая прывабнасць, асабліва ў час падарожжа. Міхал Аронович Ржаўскі, лектар агітбрыгады, прынідае, у які час яму ўпласці сённяшнюю лекцыю аб прадстаўчых выбарах у Вярхоўны Савет. У прычэпу дзятчаты запываюць «Касіў Ясь панюшыну». Да іх падсаджаюцца выкладчык педучылішча Уладзімір Мяжэўскі і баяніст Валеры Васкрапоў. Атрымліваецца шпатавата, амаль як у мінескіх «Песняроў».

Тым часам дырэктар Дома культуры Васіль Рудзько расказвае мне пра аўтаклуб. Яшчэ году ціла, як яго

ТАКІЯ Ё ІХ БУДНІ

ДОМ КУЛЬТУРЫ У ЛОЕВЕ: ВYРАШАНАЕ І НЬВYРАШАНАЕ

ўзначалі Барыс Зыбянок, а клуб мае ўжо добрую славу. Чалавек энергічны, здольны арганізатар, а ладным вопытам работы ў культасветустановах і разам з тым яшчэ малады, ён невалі кіраваў духавым аркестрам, быў дырэктарам Дома культуры, вучыўся. Быць цудоўным арганізатарам — галоўнае, канечне, для кіраўніка аўтаклуба, але яшчэ важна мець яшчэ і тую абалынасць, што ідзе ад асабістага ўмення спяваць, расказваць, іграць на розных музычных інструментах, быць у душы паэтам, у жывіцы — завадатарам вясельных цілавых рэчаў. Такі Барыс.

Любіць мастацтва — яшчэ не ўсё, каб клуб быў заўсёды на колах. Запанавалі выезд брыгады і раптам — нехта захварэў, нехта заняты на рабоце, нехта па іншых прычынах не можа выступіць. А колькі выездаў былі раптоўныя, не запанаваныя загады! Тут ад удзельніка патрабавецца заўсёдыная гатоўнасць выступіць не толькі за сабе, але і замініць інага, патрабавецца ўменне выступаць у розных жанрах, быць універсалам. Працей — быць адданым свайму маленькаму калектыву. Пры аўтаклубе стварылі дзве брыгады. Стала лягчэй маневраваць, часцей пачалі выезды. Толькі сёлета аўтаклуб пабыў у ўсіх вёсках каля дзвядцати разоў, хоць спрыяльны час настаў на Палессі зусім нядаўна. Канечне, можна самім сабе аблегчыць задачу — наведваць бліжэйшыя і буйнейшыя вёскі, што стаяць на вялікіх дарогах, з добрымі клубамі. Але аўтаклуб паставіў іншую мэту: перш за ўсё бываць у самых далёкіх ад райцэнтра вёсках, у тых кутках, куды рэдка дабраюцца і кінаперасоўка, і лектар, і арыст. Вось і Алішэўка — з такіх паселішчаў.

Невялічкая вёска і невялічкі, на вёсцы, клуб на выгане. К прыезду аўтобуса тут поўна дзятва — вакол клуба, на ганку. Мешкі старых. Яны ўжо ў клубе, на лавах — чакаюць канцэрта.

— Пачакаем, — просіць старшыня калгаса Васіль Іванавіч Сяцько. — Дары і з фермы падыдуць.

Вядома, работы цяпер у вёсцы поўна, упраўка пазыя, канцэрт пачынаецца таксама позна. На такім часе і паўгадзіны Ржаўскаму — замнога, трэба скарочацца. Ужо гэта і не лекцыя, проста гутарка з сялянамі аб прадстаўчых выбарах, аб нейкіх падзеях за мяжой, у краіне — тут ужо не столькі прамоўца кіруе гутаркаю, колькі сама аўдыторыя кіруе прамоўцам: што людзей цікавіць — пра тое і размова. Для любога лектара гэта не лёгка, але Ржаўскі не першы раз не рад такой аўдыторыяй, канспектаў не прынае, вялікі вопыт лектара дае магчымасць свабодна весці размову на любую тэму: гэтым і вызначаецца выступленне лектара агітбрыгады. Дні праз два мы некі сядзелі з Ржаўскім у лоеўскім скверыку на лаўцы і ён расказаў мне аб сваёй культасветніцкай працы. Невалі кіраваў духавым аркестрам, загадваў раённым аддзелам культуры — цяпер працуе дырэктарам музычнай школы. Сам баяніст, трубач, трамбачніст. У Алішэўцы ён пасля лекцыі зноў выйшаў на сцэну і спяваў жартоўныя прыпеўкі, вёў канцэртную праграму як канферансье, дасцінна, весела. Зноў гаварыў з людзьмі пра добро і зло, святло і цемру, то сур'ёзна, то жартам, а гэта і давала той поўны кантакт з аўдыторыяй, які потым не траціўся ча працягу ўсёй праграмы, калі з вострымі народнымі выступалі Ба-

рыс Зыбянок і Васіль Рудзько, дзяткам спявалі Марына Вайтовіч і Аля Кабанова, калі спявалі пад баян Валя Кебікава, Уладзімір Мяжэўскі. Можа часам праграме не хапала зладзённасці, публіцыстычнай вастрыш, не да месца гучалі некаторыя песьні, як «Вярніся ў Сарыта», але ў цэлым аб выступленні агітбрыгады добра сказаў Сяцько:

— Во, ажно людзі навесялелі... Цяпер столькі працы ў калгасе, думаў — не збяруцца. Сабраліся! З кожнага двара хто-небудзь ды прыйшоў. А то — сем'ямі... Рады вам, Дзякуй.

Аўтобус ад'язджаў, калі было далёка за поўнач. Яго праводзілі ці не ўсёй вёскаю — людзі не спалі. А ў аўтобусе нехта ўспамінаў, як летась, у самыя палавыя работы, выступалі на палавых станах, давалі па некалькі канцэртаў у дзень, тут жа прынідвалі, як надрыхтаваць да сенакоса.

Лета несла свае шляхі-дарогі...

НЕ ЛЕГКА, безумоўна, удзень працаваць або вучыцца, увары чары бегчы на рэпетыцыі ў Дом культуры, затым ехаць куды ў вёску з канцэртамі, апоўначы ці пад раніцу вяртацца дамоў і той жа раніцай — зноў на працу, на вучобу. Тут патрэбны і нейкая апантанасць, і добраахвотнае ахвяраванне сваім часам, адначынкам. У гэтым сэнсе Лоеўскі дом культуры — дом сапраўдных энтузіястаў самадзейнага мастацтва. Амаль кожны вечар тут адзінакалентны збярэення на рэпетыцыю, другі — у дарогу, трэці выходзіць на сваю раённую сцэну, а калектываў нямае: апрама агітбрыгад працуе драматычны гурток, дзе вавальныя групы, гурток мастацкага чытання, духавы аркестр. Можна зразумець і аўтаклубнага шафэра, які часам возьме, ды і пабурчыць:

— Учора з агітбрыгадаю да трох ночы, сёння... Ат! Жыццё, называецца...

На гэты раз, амаль адразу пасля паездкі з агітбрыгадаю, ён вёз драматычны гурток, удзельнікаў спектакля на п'есе В. Шкваркіна «Чужое дзі-

На павароўку ён аглядаў старую хату, быццам бачыў не ўпершыню. На страхе нешта расло: ці то кусцік лазы, ці то лебёда. Бурны плямы моху, як струны, вытыраваліся на яе паўночным баку. Там-сім чарнелі трэскі. І Сцяпан успомніў, як яны малым ўставалі рана на граніцы і відалі на страху трэскі. Маці казала, што той, хто досвіта ўскіне іх, будзе знаходзіць птушыныя гнёзды, а то і влад яні ўдасца папатаць. «Нуна, сынаві гэта, — падумаў Сцяпан, — нашы недзе даўно знілі». Сцяпан падышоў да акна. Доўга зазіраў у перакрыжаваныя шыбы, як бы цюкуючы за кім, затым вярнуўся да вугла і ўперся плячом. Ён пачуў, як хруснуў вугал, але хата не зварухнулася. «Можна лезці смела», — рашыў і затаркнуў тапор за дзвягу, якой быў падперазаны паверх шына.

Здавалася, толькі крані страху, і яна, як мяліца, пухне далей. Але саломы толькі зверху была, як труха. Ад столі ж яна жаўцела, быццам толькі што з поля. Ашчарэнішы нагамі, як сеўшы конна, вільчык, Сцяпан ёрзаў па ім з канца ў канец, соп, гоцкаўся. Чуў, як хрусцелі пад ім, нібы сухары, прывязы, з лёгкім шоргатом сыпалася долу труха. Сцяпан прыслухаўся — адкуль гэта будзе веяроў? Узаяў імяню трухі, пацёр у далонях і высыпаў перад сабой: вецер пабягаў з усходу. Тады Сцяпан асцярожна, нібы надзімаючы з пасцелі соннае дзіця, згроб першы ахапак, звязаў яго сучанай пітвай, чырвону па ёй тапаром, і кудзь пакаціўся ўніз. Ззаду за Сцяпанам агалыліся латы жоўтыя, як зусім здаровыя. Толькі калі ён ступаў на іх, з іх цененька струменіў белаваты, нібы дэразовы пыл.

— Не растрасай там! — раз-пораз пакрыквалі Сцяпан са страху на Ганну, якая складала кудзі ў паветку. Ганна моўчкі рабіла сваю справу, і калі Сцяпан крыкнуў ёй тое каторы раз, не вытрымала:

— Куды яна ўжо варты? Усёроўна карове пад ногі будзе.

— Табе ўсё абы зблодзіць.

Сцяпан і не заўважыў, як скінуў апошні куль. Занчомлены між лат, ён азірнуўся наўкола, выцер рукавом пот. На гарнішчы ляжаў калаўрот. Дзяля вайны купіў яго Сцяпан на рынку за шуд буцьбы. Як сталі калгасы, то калаўрот ужо не спатрэбіўся. Ганна неяк вымкнулася, каб узняць ды спаліць. Сцяпан жа запратаставаў: мала на што яшчэ можа спатрэбіцца, хай сабе не ўвесь калаўрот, дык кола.

Толькі залажыў Сцяпан тапор пад лату, каб уздраць, як агледзеў на крошце вялікую чорную пляму. З сярэдзіны яе, як зрэнка, глядзела міленькая дзірачка. Сцяпан адхапіў руку, быццам торны вугаль мог апычы яе. І прыгадалася яму, як яны ўсё хаваліся ад немцаў у невялічкім склепе на агародзе. Немцы адступалі, ехалі на машынах па гасціцы і стралілі па вёсцы. Сцяпан ляжаў і бачыў, як успыхвалі адна за адной хаты. А потым узвіўся блакітны дымок і над яго страхой, Сцяпан і да цяперашняга дня не можа ўявіць, як высначыў са склена, хоць на яго крычалі жонка і сын, каб вярнуўся. Як коршун на курцы, узліцелі тады Сцяпан на страху і што было слыць біў піркаком па дыме, які пачынаў ужо раз'ядаць салому.

Ён доўга помніў пра гэта, і ўсё кутнікі тады дзівіліся, які ён, Сцяпан, смелы і шчаслівы. Кут-

нінаў было многа, бо ў вёсцы з аўсотні хат засталася толькі тры. Сцяпанавы хата нагадвала тады пчолюнік. І на печы, і на падку, і на падлозе было поўна дзяцей, дарослых ж пачавалі хто пад застронкам, а хто і пад адкрытым небам — лета было цёплае.

«І дурны ж ты быў, — мільганула цяпер у Сцяпанавай галаве. — Застрэлілі б немцы, і была б тут і хата, і ўсё».

Сцяпан рыўком паціснуў на тапарышча.

«А-а-а! — як усёроўна заплакала дзіця, заскрыпела лата на ўсё сяло, а Сцяпан як тонам ударыла. Але праз якое імгненне заўладала ім незразумелая злоць, і ён рыўкам пачаў паціскаць на тапарышча, не чуючы прарэзлівага піску півтоў і голасу Ганны, якая нешта крычала знізу. Грукацелі, коцячыся па кроквах, латы, глуха увякаліся на зямлю. Ганна ледзь паспявала адцягваць іх убок. Сцяпан падаў ёй калаўрот, скінуў матавіла, дзіравыя ведры.

Комін стаў, як выліты, і Сцяпан рашыў не чапаць яго пакуль. Яшчэ перад вайной рабіў яго Сцяпан з саломы і гліны: круціў вязьмы врукі і ўкладваў іх адзіна на другі, а зверху і знутры абмазваў глінай. «Вось бы і ў новай хаце такі зрабіць — веку б не было», — падумаў Сцяпан. На гары было шмат мяліны, пяску, усявай трухі. Сцяпан дагробся да столі і падважыў тапаром дошку. Яна глуха хруснула — нібы кашлянуў стары чалавек. І паказавы Сцяпану да сіваны зацілы бок, разам з шумавінем шухнула ў сярэдзіну.

У хаце знамацела, зашастала, нібы там забегалі мышы. Паказалася счарнелая бэлька з жаўтлявым паскам — следам ад калысак. Сцяпан правёў па ім рукой і не пачуў, а хутчэй адчуў знаёмы скрип.

Амаль паўхаты займала печ. Цяпер яна была шэрая: ці то закончаная, ці то запаленая. Чырваней толькі вялікі лабасты няколк, вылізаны паленямі. Сцяпану нават здавалася, што ад печы ідзе цяпло. Яму ажно захачелася прылежыць. Ён успомніў, як добра было грэцца на печы нават і тады, калі ўжо быў дарослым. Малых жа печ не толькі грэла, яна была падзейнай схованкай ад маці, калі яна збіралася лупцаваць каго. Як толькі малыя паспявалі ўцячы на печ, яна брала вілачкі і з долку тыкала ім на пач. Тады вільчым нападала толькі тама, хто не паспеў заняць кутка ці своечасова ўкруціцца ў рыззе.

На куче стаў стол, доўгі, па краях махрысты. Гэта Мікола вечна майстраваў на сталі: пілаваў фанеру, дошкі, Сцяпан і лупцаваў яго, але сын хутка забываўся пра дзяду, і не было таго дня, каб на краі не бляў новы знак. Урэшце Сцяпан махнуў рукой на сынава свавольства, спадзеючыся, што Мікола вырасце — стаяром будзе, надыт ж любіў майстраваць. І цяпер у новай хаце стаіць яго этакэрыка са старымі школьнымі падручнікамі, і рамні для здымкаў, і люстэрка — яго работа. Але стаяром Мікола чамусьці не стаў. Як пайшоў у армію, так і не вярнуўся. Колькі ці пісаў яму Сцяпан, колькі ці прасіў — заўпарціўся. А хата, як мора, жыў ды радуўся. На канцах стала, нібы тыя гузікі, чарнелі кобікі. Гэта Сцяпан з братамі, а дзяля і Мікола лускалі ў іх арэхі.

Столь наддавалася лёгка, толькі заўпарцілася дошка над сталом. Яна была новая, прыбітая вы-

лізнымі драўнінымі цвікамі. Гэтую дошку Сцяпан вычасаў пасля вайны з цэлага бярвяна-смаляка. Ён памінуўся было стаць нагой на стол, каб зручней падважыць знізу тапаром, але перадумаў: стол — гэта ўсё-такі стол. Цяпер Сцяпан агледзеў, што ад парога стол выглядаў чарней. Тут яго заўсёды мыла Ганна, на куче — Тэяля, жонка старэйшага брата Васіля, сярэдзіну — Марыля, жонка сярэдняга, Івана. Спачатку яшчэ дзялілі стол папалам, а як ажаныўся Сцяпан то па тры часткі. Братавыя заўсёды ставілі гарнікі са стравай на Ганніну палавіну, і колькі ні скрэбла, ні паласкала Ганна — стальніца была чорнай.

«Каму ты патрэбен ужо», — думаў Сцяпан пра стол, спрабуючы нагой, ці вытрымае, і, стаўшы на чарнейшую яго частку, пачаў асцярожна ўздзіраць дошку.

Над зрубам мітуеўся густы шэры пыл. У яго дрыготкім масіве варушыўся Сцяпан. Здалося, можа было падумаць, што ён гушыць пажар. Бярвенні былі лёгкія, сухія, у сярэдзіне пачочаны пашалем. Ад вудцы не было вуглоў, і таму пярэдня было падступіцца. Вуглы паадбівалі па Міколавых хрэсьбінах і на хрэсьбінах яго меншых братаў і сястрычак, якія паўміралі яшчэ малымі.

Толькі пад самы вечар Сцяпан управіўся з хатай. Калі ішоў мыцца на рэчку, то бачыў, як спыняліся пасупраць яго двара аднавяскоўцы, нешта гаварылі, усміхаліся. У небе пачыналі ўжо праразацца дробныя, як макава зерне, зоркі. Ці то ад вады, ці ад вятчэрнай прахалоды ва ўсім цэлым Сцяпан адчуў палёгкі. Калі ўзышоў на павароўку, з'явілася такое адчуванне, нібы ён апынуўся на вяршыні высокай гары. На месцы, дзе стаяла старая хата, зверху шэра-сіняя прорва вятчэрнага паўамроку, з якой час ад часу выплывалі цёмныя цені стагоў па аселіцы. Новая хата выглядала надта вількай і стэрай, што ажно ў Сцяпане закружылася галава. Сцяпан хацеў было ісці ў хату, але перадумаў і скіраваў на агарод. Вышчыкнуў некалькі гуркоў, якія трапіліся пад руку. І яшчэ раз паглядзеў на хатніца. На ім, як здаць, шарала печ. Сцяпану здалося, што яна варушыцца. Нейкі страх раптоўна ахапіў Сцяпана, і ён, не азіраючыся, хутчэй укуліўся ў сенцы. Ганна падала карову і ўжо мыла ў трысцене бляшанку. Сцяпан пакаў на стол гуркі, па лаву — запаленую сарочку і піжак і пайшоў у новую хату, сеў за стол і колькі часу сядзеў аблакаціўшыся, маўчаў, потым паклікаў Ганну:

— Ты скоро там?

— А няго ж, ужо. Хадзі, вятчэраць будзем.

— Ды ты нясі сюды, у новую хату, і гарэчку нясі.

— З чаго гэта? — зазірнуўшы, запыталася Ганна. — Хату замачыць хочаш?

— Якое там мацьці! Улазіны справім.

— Улазіны?.. А ці ты забыўся, як назалетася баявалі ўсе два дні?

— То ўсе, а сягоння самі будзем.

— Як сабе хочаш, але і ў трысцене можна выціць, а тут хай бы чысцей было.

— А я хачу тут, і заўтра каб вазоны пасадзіла, а то ў хаце, як у той пуні.

— Колькі садзіць ты вазоны! Садзіла ж, дык амералі зімой.

— Цяпер не змерзнуць. Тут жыць будзем...

ця» — аж у Рэчыцкі раён, да суседзяў.

У Лоева прэм'ера драмгурткоўцаў прайшла з поспехам. У раённы Дом культуры пасыпаліся просьбы паказаць спектакль яшчэ раз. І другі раз на заяўках глядачоў драмгурткоўцы выступалі ў запоўненай зале, не паставала ніводнае месца.

— П'еса даваенная. Але, аказваецца, і старое можа глядзецца сёння з цікавасцю. Гэты поспех быў у нас рапцэй і купалаўскай «Паўдніца», — разважак кіраўнік драмгуртка Анатоля Аляксеевіч Захароўскі.

Але, скажам адразу, у вёсцы Артуркі Рэчыцкага раёна лоеўскаму «Чужому дзіцяці» не шанцавала.

Вялікая зала, вялікая сцена — калгасны Дом культуры пабудаваны з размахам, па тыповым праеце. Вось на сцэну выходзіць геранія спектакля маладая актрыса Маня Караулава (яе ігра работніца раённай санстанцыі Людміла Прыходзька). У руках Мані — тэкст першай ролі, якую ёй трэба сыграць. Яна перажывае, хвалюецца: «Я адна на сцэне... Тут рампа, там глядачы. Якія ўсе страшныя! Лепш не глядзець. Яны ж не ведаюць, што гэта мая першая роля...» І тут — смех у зале. Чаму? У камедыі будзе яшчэ нямаюча смешных сітуацый, для смеху падстаў хопіць, але чаму цяпер, дзе і Людміла Прыходзька і яе геранія Маня Караулава не да смеху? Маня — Людміла перажывае, хвалюецца, перажывае ж разам з ёю...

Падзеі развіваюцца. Словы з Манінай ролі аб тым, што ў ле, не ў Мані, а у яе гераніі, будзе дзіце, усё падслухаваны, прымаюць за факт з жыцця самой Мані Караулавай. Гэта — як гром з яснага неба. Асабліва — для Маніных бацькоў і жаніхоў. Нарэшце, усё звязваюцца з думкаю, што ў Мані будзе дзіце. І вось — Маня: «Тата! Я павінна сказаць... што ў мяне зусім не будзе дзіця. Караулаў: «Ян не будзе? Чаму?.. Я кабе прану і загадваю; каб дзіце было... я да яго прывязваюся...» Вось дзе камічная сітуацыя: чалавек прывязваецца да выдуманнага ім жа дзіценка, патрабуе ад дачкі, каб яно было. Але ў зале ціха. Там сітуацыя не разумеюць, камізм не ўспры-

маюць. Чаму? Прачытыўся акцёр?.. Не. Акцёры іграюць добра. Асабліва эмацыянальна, псіхалагічна дакладны вобраз Караулава стварае Анатоля Аляксеевіч Захароўскі. Калі ж у зале і яго не разумеюць, дык гэта, аказваецца, натуральна — у зале... дзеці. Так, амаль адны дзеці... «Чужое дзіця» ўяўлялася ім дзіцячым спектаклем, нікога ў вёсцы не знайшлося, каб растлумачыць, што за пастаноўку прывезлі лоеўцы. А яна не для дзяцей і ў плане мастацкім, і ў плане пэдагагічным. Зразумець, як трэба, спектакль не дапамог нават дасціжны дарожны будаўнік Янаў, вобраз якога цудоўна іграе тэхнік-геадзіст Аляксандр Вінаградзкі — акцёр вельмі самабытны, каларытны.

І вось... Была цудоўная клубная сцена, вялікая зала, але не было ў гэтай зале таго глядача, які ў Аляксееўцы сустраваў агітбрыгаду, глядача які б аказаўся на ўзроўні закладзеных у спектакль думак і вобразаў, бо ў вёсцы Артуркі нават рэкламы не вывесілі, тут нават не ведалі, а што за «Дзіце» прывезлі лоеўцы, для каго яно?

У ЛОЕЎСКІМ доме культуры ёсць метадычны кабінет. Ён нямаюча робіць для сельскай мастацкай самадзейнасці ў падборцы рэпертуару, вучобе культасветработнікаў, у практычнай дапамозе, калі работнікі Дома культуры едуць на месца і там праводзяць рэпетыцыі, заняткі, даюць кансультацыі. Тут добра ведаюць, што робіцца ў вясковых мастацкіх кабінетах. Ведае пра гэта і старшы метадыст Валіяціна Уладзіміраўна Бераснева.

— Мянэ хвалюе, што некаторыя славуць у мінулым хоры, лепшыя прапагандысты нацыянальнай песні, сыходзіць са сцэны. А мы, метадысты, мала ў чым можам дапамагчы...

Яна расказала пра акапальны Дзеражыцкі хор. Лёс яго сапраўды невясёлы. Яшчэ нядаўна ён спяваў народныя песні Палесся, спяваў шматгалоса, хораша, удзельнічаў у конкурсах, завабываў прызы, перамагаў. Але час ішоў — хор мяняўся. Старыя спевакі адыходзілі, прыходзілі маладзейшыя.

Цяпер хор патрэбны чалавек, які не проста кіраваў бы ім, але ведаў і любіў палескую песню, быў адданы гэтай зямлі, людзям, арганічна ўспрымаў іх мастацтва. Такого чалавечка няма. Прыслалі былі дзіўныну з культуры Вялікай Сяўкі, слухала іхнія песні, гуляла па раце, загарала, а потым, адпачыўшы — з'ехала. Можна яна і была здольная вывесці на вульшчы, але самабытным палескім хорам кіраваць не змогла. Разы чатыры за год сама Валіяціна Уладзіміраўна садзіла ў Дзеражыцкі, праводзіла там спеўкі, але часцей не паедзеш: у самой рэпетыцыі з вальнаў групай у Дземе культуры, метадычны кабінет, трэба бываць і на іншых вёсках, а Дзеражыцкі — далёка, амаль сорак кіламетраў ад Лоева. Не заўсёды гуды і дарога ёсць. На думку Берасневай, трэба пастаць добрага спецыяліста ў Бывалькі — цэнтр калгаса, дзе ёсць Палац культуры, а сапраўднага мастацкага кіраўніка няма. Ад Бывалек да Дзеражыцкі кіламетраў васьмь, і такі чалавек мог бы наладзіць справу не толькі ў Бывальках, але і ў Дзеражыцках.

Навінен дапамагчы Дзеражыцкаму хору раённы аддзел культуры. Але справа не толькі ў перастаранасці мясцовага кіраўніцтва. Лёс Дзеражыцкага хору ў неймім сэнсе характэрны для многіх іншых самабытных вясковых калектываў рэспублікі. У свой час «Літаратура і мастацтва» пісала аб такім жа лёсе Княжыцкага хору і таленавітага калектыву з вёскі Харошкі — абодва на Магілёўшчыне. Факты прымушаюць задумацца. Як бы не ханала кадраў для сельскіх культасветстаноў, а ў такіх вёсках, як Дзеражыцкі, Княжыцкі, Харошкі, дзе здаўна склаўся і жыўць высокамастацкія традыцыі, самабытныя мастацкія калектывы — сюды мастацкіх кіраўнікоў трэба пасылаць у першую чаргу.

У метадычным кабінете кожны дзень збіраюцца работнікі Дома культуры, удзельнікі мастацкай самадзейнасці, наведваюцца сюды культасветработнікі сяла. Прыходзіць за парадзі, проста пагаварыць аб працы, па-

дзяліцца думкамі. Тут раптам дазваляецца, што раённаму Дому культуры надзвычай патрэбна матарная лодка, бо ў многіх вёсках лепш выязджаць і агітбрыгадзе, і мастацкім гурткам РДК, і метадыстам вадою — па Дняпры і Сажы; што на ўвесь Лоеўскі раён адзіна камплект касцюмаў для хору — на раённых аглядах касцюмы пераходзіць ад калектыву да калектыву... Не хапае аднаго, другога, трэцяга. Без нечага можна пакуль абійсціся, а без чаго і не... Напрыклад, як абійсціся раённаму Дому культуры без рэпертуарнага матэрыялу? А яго вельмі мала. Асабліва для хоруў, вальных груп, няма цікавых аднаактовак для драмгуртка. Агітбрыгады самі складаюць сцэнары, падбіраюць рэпертуар, а іншым калектывам цяжка. Валіяціна Уладзіміраўна мае адзіны зборнік беларускай песні ў метадычным кабінете: «Песні беларускага народа» пад рэдакцыяй Г. Цітовіча, які выйшаў яшчэ ў 1959 годзе. Калі і былі якія выданні паэзіі, дык да Лоева яны не даходзілі, як не дайшла і «Анталогія беларускай народнай песні» пад рэдакцыяй Р. Шырмы. Вядома, гэтыя вельмі патрэбныя кнігі выдаюцца надзвычай малымі тыражамі — знаеці іх сёння немагчыма. Калісьці мастацкай самадзейнасці вельмі дапамагаў дадатак да часопіса «Маладосць» — «А гармонік грае, грае». Але даўно няма і яго...

ПРАБЛЕМ, без вырашэння якіх дзіжка развіваць далей нашу мастацкую самадзейнасць, многа. Гэта відавочна асабліва цяпер, калі ў рэспубліцы праходзіць агляд раённых і гарадскіх дамоў культуры, калі самадзейныя калектывы аналізуюць здобыты ў працы вопыт, шукаюць новыя сродкі прапаганды народнага мастацтва, таго мастацтва, якое вучыць любіць свой край, сваю Айчыну.

В. ФІЛІМОНАУ.

ДЗВЕ вядучыя тэмы, два пачаткі ў складанай, унутрана напружанай творчасці брэсцкага жыванісца Эдуарда Станіслававіча Куфко: любоў да радзімы, жыцця, чалавека, прыроды і нянавіць да ворагаў радзімы, нелюдзяў, якія столькі жаклівага прынеслі ў гады другой сусветнай вайны, якія і сёння — гуртуючыся ў розныя псафашысцкія арганізацыі — спрабуюць узняць галаву.

Сюжэты асноўных карцін Эдуарда Куфко — трагічныя, падказаныя жаклівай рэчаіснасцю фашысцкіх лагераў смерці, якія прайшоў у гады вайны мастак. Але зместам гэтых трагічных палотнаў стала несакрушальная воля чалавечая, вернасць чалавека свайму Ідэалам нават у часы самых жаклівых выпрабаванняў.

Рашаючы гэтую вліскую і складаную тэму, мастак выяўляе яркі ўнутраны тэмперамент, здольнасць праз лаканічныя, знешне вельмі простыя сюжэты выявіць схаванае ў глыбінях душы чалавечай высакароднае, непакіснае ўсведамленне, што быць чалавекам на зямлі трэба да самага апошняга моманту, у самых жаклівых выпрабаваннях.

Эмацыянальнае і радзіманальнае ў творчасці Эдуарда Куфко — у суладдзі. Яго выразныя кампазіцыйныя рашэнні ў лепшых творах адухоўлены яснай Ідэяй і задумай. Шырокі, тэмпераментны жываніс — то ярка кантрастны, то стрыманы.

У мастака ёсць творы лепшыя і горшыя, але няма «нейтральных» — элементы сузіральнасці чужыя яму. Нават у п'яцёрках ён імкнецца заявіць пра свой маральна-эстэтычны Ідэал, пра свае адносіны да жыцця і чалавека. Карціны Эдуарда Куфко вымушаюць да глыбокага роздуму. Яны патрабуюць ад гледача актыўнасці, здольнасці паглыбіцца ў перажыванне жыванісца.

Ён не паўтараецца ў сваіх творах. Кожны штырх, кожная інтанацыя ўзвонаны, вынашаны, вывераны. У гэтых творах — не паверховы апытызм. Глыбіны. Мастак радуецца кожнай правзе, веры ў жыццё ў сваіх персанажках. І — што важна падкрэсліць — цягнецца па трагізм адлюстраваных сітуацый, нягледзячы на здавалася б, п'яўную неапагоўнасць у дадзеным выпадку гаварыць пра прыгажосць формы, усё ж мусім сказаць: так, мастаку ўдаецца дабіцца адмысловай прыгажосці формы.

Гэтая характарыстыка творчасці Эдуарда Куфко цалкам пацвярджаецца выстаўкай, якую мы ўбачым у Брэсце ў гонар п'ятнацігоддзя мастака і дваццацігоддзя яго творчай дзейнасці. Эпісодычна склалі больш сямідзесяці твораў. Многія з іх вядомы гледачам абласных і рэспубліканскіх выставак.

Лепшыя з карцін мастака — «Не забудзем!», «Праглядзе фашызму», «Уцёкі», «Вызваленне». Спыніся на апошні з іх.

Нарэшце прыйшла да вліняў фашысцкага лагера смерці доўгачаканая свабода — савецкі салдат шырока расчыніў браму. Як няпроста раскажаць пра тако! Як няпроста раскрываць маўклівым жыванісам шчасце людзей, вырваных літаральна «з таго свету!» Шчасце тых, што, прайшоўшы праз сапраўднае пекла, засталіся жыць, востаялі! Мастак прасочвае, як на-рознаму рэагуюць на падзею розныя вязні. Тонка перадае перажыванні. На іх абліччах — і радасць і недавер, і нават не-

Э. КУФКО. Не забудзем.

ЛЮБОЎ І ГНЕЎ

ЛЯ ПАЛОТНАЎ ЭДУАРДА КУФКА

цярплівае, прытоенае пытанне: «А што далей?»

Эдуард Куфко знаходзіць аднаведнае тэматыцы сваіх твораў жываніснае рашэнне. Амаль памёкам, умоўна падае ён прастору, сілуэты лагераў, баракаў, крэматыяў; вышак. Вытрымлівае ўсё ў змрочных шэра-рудых тонах. Увага скаціцца на людзях. Дэталі апускаюцца. Персанажы падаюцца пераважна буйным планам. Тады спосаб каналізацыі галоўнага ў спалучэнні з метафарай і абагульняючым падтэстам мастак прымяняе і ў творах іншай тэматыкі.

Вось, напрыклад, сціплы п'яцёрка. На грубым стаце з дошак, на фоне шэрай сцяны — тонкая ваза і з двума кветкамі — ярка фіялетавай і яры жоўтай. І — усё. Але якім чароўным, якім нягасальным святлом гараць яны! Якая жыццесцвярдзальная сіла ў іх! Безумоўна, патрэбен сапраўдны талент, каб так проста і так пераканальна праспяваць гімн жыццю.

А якім сарказмам, якой іроніяй прасякнуты карціны-метафары пра свет і жыццё і антычалавечасці, пра духоўныя (дакладней, мабыць, бездухоўныя?) крыніцы таго, што завецца фашызмам. Я маю на ўвазе карціны «Манеены» і «Совы».

Эдуард Куфко піша імагінат пейзажаў і эпізодаў — зрычтых, каларыстычна багатых, адначасна тонкім разуменнем прыроды. Неадольва прыцягвае мастака і партрэт. Эдуард Куфко глыбока пранікае ва ўнутраны свет мадэлі. Працуе тансэма над абагульняльным, абстрактным вобразам у партрэтным жанры.

Неіхалачны партрэт, які патрабуе падабенства з мадэлю, ён вырашае ў строга рэалістычным плане («Маці партызана», «Партрэт жонкі», «Аўтапартрэт», «Партрэт заслужанай настаўніцы Дабратворскай»). А абагульняльна-абстрактны вобраз ён піша больш умоўна, насычаючы яго экспрэсіяй, даводзячы да сімвалу. Ураквае ягоні партрэтны трыпціх «Антыфа-

шысты». Паказаны розныя па характары і па вайным патэнцыяле ўдзельнікі падполля ў лагерах смерці. У цэнтры трыпціха — «Няскораны». Па баках — «Роздум» і «Голад». Гэтыя людзі прайшлі праз усё жахі лагерага рэжыму, але не страцілі сваёй індывідуальнасці, сваёй чалавечай непаўторнасці. У кожным з партрэтаў трыпціха — свая тэма. І ўсе разам аб'яднаны паўцём нянавіці да фашызму, непакіснасцю ў змаганні за свай чалавечы гонар. Наісвабы трыпціх экспрэсія, шырокім пайдзілем і мастыхінам, у суровай колернай гаме.

У апошні час Эдуард Куфко звярнуўся да вобраза Уладзіміра Ільіча Леніна. Ён напісаў партрэт правадыра.

Неспакойны, з чырвоным водсветамі фон. А на ім — дынамічны профіль. Паўфігура вырашана амаль сілуэтна. Дэталі няма. Увага мастака засяроджана на абліччы правадыра, на ягоным руху. Вочы пільна ўглядаюцца наперад. Рука ў прызыўным жэсце, звернутым да народа. Кампазіцыя ўражвае. Праўда, трэба сказаць, што заўважана ў карціне следы неспешнасці, з якой яна пісалася. Але як эпічны варыянт будучага твора гэтыя палатно заслужуе добрага слова.

Найрададзі свайго п'ятнацігоддзя Эдуард Куфко стварыў карціну «Асвенцім». Ён папярэднічала некалькі варыянтаў. У апошнім — тры змучаныя, але не зламаныя маральна жанчыны. Усё вакол палае якімсьці жоўтым злавесным полымем. Някельнае фасфарычнае святло. Вакол — труны. Яныкі полымя цягнуцца праз дошкі намоста да гэтых траіх. Глядзіш на карціну — і адчуваеш, не, гэтыя тры не здаліся, яны былі мужныя да канца.

Эдуард Куфко працуе напружана, многа. Дваццаць пяць гадоў аддадзена творчай працы. І праца апрадэляе трывалася месца мастака ў выяўленчым мастацтве Савецкай Беларусі.

Аркадзь СУРСКІ.

У 1924 годзе Маскоўскае тэатральнае выдавецтва выпусціла п'есу Ю. Тарыча «Святых вар'яты». Гістарычныя сцэны ў чатырох дзеях, шасці карцінах. Пра нарадавольцаў.

У студзеньскім нумары часопіса «Каторга-ксылка» за 1925 год Вера Фігнер надрукавала на гэтую п'есу водгук.

Прызнаюся, я б можа і не звярнуў на той водгук увагі, калі б не імя Тарыча — паважанае, і, безумоўна, справядліва паважанае, у гісторыі беларускага кіно. А так прачытаў. І... пашкадаваў аўтара п'есы. Ды ўспомніў як называлі Веру Мікалаеўну за непрымымасць, максімалізм характару таварышы зыркней яе маладосці: «Веранка Тупні Ножкай».

Не будзем тут разглядаць твор Тарыча — можа ён гэткага гневу і не заслугоўваў. Фігнер і сама, паміж іншым, значнае, што «...калі б усё мы, хто ведаў дзеючыя асобы, памерлі, меркаванне пра п'есу было б, мабыць, больш памяркоўнае». Наогул, заўважаецца заканамернасць: удзельнікі рэальных падзей, адлюстраваных у мастацкім творы, як правіла, гэтка адлюстравання не прымаюць. І гэта, мусіць, сапраўды нялёгка — спалучыць рэальныя падзеі з пераасэнсаваннем іх ва ўгоду нейкім там літаратурным ці сцэнічным законам.

Але ў дадзеным выпадку аўтар водгуку сама тэлеграфічна літаратар — паэт, публіцыст, мемуарыст. І тое, што прадиктавана ў п'есе сюжэтнай і кампазіцыйнай будовай, логікай развіцця характараў, якраз не выклікае ў яе пярэчання. Цяжэйшым грэхам, галоўным недахопам з'яўляецца, на яе думку, іншае: «па-першае, саладжавасць у адносінах членаў арганізацыі паміж сабой і, па-другое, хадульнасць іх выказванняў... Ох, гэтая напышлівасць! Дэльбог, яе не было...»

Вось што самае цікавае — для Фігнер і яе таварышы быў непрыемны імб. Яны не былі і не хацелі паўстаць перад нашчадкамі «святых вар'яты». Лепшыя са свайго пакалення, апантанія, вялікай ідэяй, часам фанатыкі — яны заставаліся звычайнымі людзьмі. З усім, што звычайным людзям уласціва...

Са слабасцямі (зрэшты, тут трэба яшчэ падумаць — ці слабасць гэта)... Калі Сцяпан Халтурын, арганізатар пецярбургскага «Паўночнага саюза рускіх рабочых» пасля разгрому саюза зблізіўся з нарадавольцамі, то пачаў рыхтаваць замах на цара ў Зімяні палацы. Ён смяротна рызыкаваў, хаваючы дынаміт ў сябе пад падушкай, ён трычыся найшаднейшымі дынамітнімі выпарэннямі. Але застаўшыся аднаго разу, сам-насам з царом у яго кабінце — Халтурын працаваў у палацы сталерам — і маючы зручную магчымасць шокнуць таго малатком ці сякерай па чэрапе, а потым спакойна з кабінета і палаца знікнуць, не знайшоў у сабе сілы гэта зрабіць. «Лічыцца Аляксандра II найвялікшым злачынцам супраць народа, Халтурын у той жа час міжволі адчуваў абавязнасць яго добрага, вельмівага абыходжання з рабочымі...», — чытаем ва ўспамінах Любатовіч.

З сардэчнымі прыхільнасцямі... Прысяжны павераны Герке, абаронца Гельфмана, гаварыў на судзе няпраўду — свядома ці несвядома, разгадаць сёння цяжка — калі дэводзіць, нібы падабаронана яго на пачатку адчуваў сабе ў Пецярбурзе адзінокай: «не магла ні з кім пазнаёміцца», «усе знаёмыя стараліся адварнуцца ад мяне» і г. д., і да т. п. Гельфман, уцёкшы з высылкі, таму і скіраваў у Пецярбург, а не кудынебудзь у іншы горад, хоць у Кіеву, напрыклад, што тут цяпер знаходзіліся дзюны яе прыяцелі. У тых самых успамінах Любатовіч раскажваецца: «Калі ў жніўні 1878 года я ўцякла з Сібіры, Гесья Гельфман пакутавала яшчэ ў рабочым доме, я перапівалася з ёю і адрычы нават прыйшла пад акно Літоўскага замка, дзе яна сядзела з Таларковай; мая свабода іх радавала... Яна ўцякла са Старой Русы, і... мы сустрэліся з ёю...». У прамовае адваката хіба толькі тое праўда, што знаёмы Гесья мела адно ў асяроддзі рэвалюцыянераў. Але ж іншыя яе і не цікавілі! «Гесья Гельфман была цыхай, па-добрам скільнай да людзей натурай, — успамінае В. К. Буланова-Трубнікова, другая блізкая ёй у Пецярбурзе сяброўка... яна была глыбока адданая свайму таварышам на партыі і гатовая была ісці ў ёгоні і ведаў за кожнага з іх...»

З няхітрымі маладымі радасцямі... Амаль усё яны былі нелегальныя, і ў паперых паліцыі поруч з сапраўдным імем кожнага можна прачытаць імя — і часам не адно — кайспіратыўнае. Але апроч гэтых пашпартных, цікавых для паліцыі імянаў, былі яшчэ ў многіх вяселья жартаўлівыя мянушкі — прыкмячалася ці то асаблівасць характарау, ці то рыса знешнасці, ці то пацешная звычка. Аляксандра Міхайлава, напрыклад, называлі «Дворнікам» — вельмі ж строга сачыў ён за тым, каб ніхто не парушаў патрабаванняў канспірацыі. Імпэзантанга Андрэя Жалыбава — «Сіліны», Каладкевіча — за яго заўсёдную знешнюю хмурнасць «Угрум-Бурчэвым» і «Змеям-Гарынічам», а за вялізныя вусы — больш ласкава, «Катом-Мурлыкам». На Варонежскім з'ездзе, з яго балючымі спрычкамі, з раскомам учарашніх аднадумцаў, было, здавалася, не да жартаў і дошпуня. Тым не менш у архіве «Народнай волі» — можна толькі здзіўляцца гэтай, але архіў таі быў і ў значнай частцы свайго захаваўся — сярод уцалелых з таго з'езда рахункаў, варыянтаў рэзалюцыі і спісаў удзельнікаў намечаных замаху ёсць і спіс менш сур'эзнага зместу — Мікалай Марозаў, будучы славуці шлісельбуржац, занатаваў смяшлівыя мянушкі, якімі надзялілі ўдзельнікаў з'езда жартаўнікі-таварышы...

Як хораша ім бывала разам — у тых рэдкіх выпадках, калі яны дазвалялі сабе сабрацца проста ў сяброўскім застоллі. Вось так, разам пецярбургцы-нарадавольцы — фактычна ўвесь цвет партыі — сустрэлі новы, 1880 год...

Хочацца яшчэ раз звярнуцца да мемуараў Вольгі Любатовіч, змешчаных у 1906 годзе ў часопісе «Былое»; хоць гэтая іх старонка не раз літаратарамі скерастаўвалася:

«...Асабліва рэльефна запала мне ў памяць сцэна прыгатавання жонкі: на круглым стала паслярод пекоча паставілі місу (супавую), поўную кавалкаў цукру, лімону і спецыяй, аблітых ромам і віном. Калі ром запалілі і патушылі свечкі, карціна атрымалася чароўная; трапяткое полымя, то палыхаючы, то прыціхаючы, асвятляла суровыя твары абступіўшых яго мужчын; бліжэй за ўсіх да місы стаялі Каладкевіч і Жалы-

Працяг. Пачатак у № 23.

РЭПЛІКА

«КАЛІ ЛАСКА, СЭР...»

Выдавецтва «Детская литература» ў Маскве выпусціла ў свет цікавую і змястоўную кніжку «Любы тэатры» Э. Аляксандравай. Назва гаворыць сама за сябе. У

кнізе мноства прыкладаў бліскучых дасягненняў артыстаў і рэжысёраў. Ёсць і такі: «Калі ласка, сэр, адшліце мне гэты гузік...» Які сэнс гэтай празічнай рэплікі памі-

раючага Ліра? — пытае аўтар кнігі на стар. 23. — Артыст Б. Платонаў вымаўляе ле з такой высякароднасцю...

Што гэта? Платонаў у ролі караля Ліра! Танова не было. Але аўтар дае заўвагу ўнізе старонкі: «Гаворка ідзе пра спектакль «Кароль Лір» Шэкспіра ў Беларускім тэатры імя Янкі Купалы». Зноў жа не тое! Не было спектакля «Кароль Лір» Шэкспіра ў Акадэмічным тэатры імя Я. Купалы. У Беларусі гэтую трагедыю ставілі Рускі тэатр БССР імя М. Горкага з народным

артыстам рэспублікі А. Кіставым у галоўнай ролі і Дзяржаўны драматычны тэатр імя Я. Коласа з Лірам — народным артыстам БССР А. Трусам. Пра наго з іх раскажвае тая падрабязна аўтар кнігі «Любы тэатры!» зразумець немагчыма. А хочацца. Бо не так часта ў папулярнай літаратуры пра тэатр крытыкі спасылваюцца на практыку беларускіх тэатраў. Таму памылка Э. Аляксандравай удвая прырар: Беларусі адведзена адна старонка з 160 — і тая заблытае ныхтача.

баў; Марозаў выцягнуў свой кінжал, за ім другі, трэці, іх паклалі скрыжаваны на місу і без палярэджанья, у раптоўным парыве грывінуў магутны ўрачысты напеў вядомай гайдамацкай песні: «Гой не дывуйцеся, добрыя людзі, што на Украіне паўстанне». Гукі песні шырэлі і раслі, да яе далучаліся ўсё новыя і новыя галасы, а трапяткое полымя мігцела, чырванела та паліскваючы, нібы загартоўваючы зброю на барацьбу і на смерць... Калі жонка была гатовая, запалілі зноў свечкі і разлілі па шклянках гарачы трукан. Надыходзіў 1880 год. Што абяцаў ён прысутным, што абяцаў ён Расіі?.. Калі прабіла 12 гадзін, пачалі чокатца; хто паціскаў суседу руку, хто абменьваўся таварыскім пацалункам; усе пілі за свабоду, за радзіму... Нехта прапанаваў паспрабаваць спірытычную варажку; у адну хвіліну са смехам і жартамі падрыхтавалі вялікі аркуш паперы з выразнымі літарамі, перакулілі на яго сподачак і селі за стол. Першым быў выкліканы дух імператара Мікалая I, яго спыталі, якою смерцю памрэ яго сын Аляксандр II. Сподачак доўга няпэўна блукаў і нарэшце выпаў страшны адказ — ад атруты... Гэты адказ расхалодзіў усіх, ён здаўся празрыстым усялякі верагоднасці, бо некаторыя з прысутных усялякі, што рыхтуецца выбух у

асабліва шукалі. Так, Пяроўская правяла ў нас пасля свайго прыезду з Масквы каля месяца. Яна жыла без прапсікі і выходзіла звычайна прыцемкам пад вясломам і вярталася не позна...»

Бадай, ніводная іншая частка жыцця Гельфман не ўзнаўляецца так ярка і дэталёва, як гэтыя пяць перабурскія чатырнаццаць — пятнаццаць месяцаў перад выбухам 1 сакавіка 1881 года. З прамой пракурорскай пратаколаў допытаў сведкаў, успамінаў блізкіх і не дужа блізкіх людзей можна выявіць што, дзе і як яна рабіла з дакладнасцю часам да тыдня, дня, пары сутак.

Мы ведаем факты: што вясною, пасля чатырох месяцаў гаспадарання на Гарохавай яна прымае на свае рукі кватэру, дзе збіраўся рабочы гурток нарадавольцаў; што летам ёй даручаецца — ужо на новай канспіратыўнай кватэры — дынамітна майстэрня; што з верасня 1880 года па люты 1881 яна гаспадарыць з Макарам Цяцёркам у кватэры на Троіцкай завулку, 27 — адной з галоўных канспіратыўных кватэр партыі; спачатку тут знаходзілася друкарня арганізаванай Жалыбавым «Рабочай газеты» Гельфманамаванай наборшчыкам і рассяўсюджвае газету ў ра-

Ул. МЕХАЎ

І БЫЛО ЯШЧЭ КАХАННЕ

«НАРОДНАЯ ВОЛЯ». ЛЕС ДЗЯУЧЫНЫ З ПАЛЕСКАГА ГАРАДКА

палацы, а ўсім наогул было вядома, што атрута не была той зброяй, якой карысталася б арганізацыя Выканаўчага камітэта «Народнай волі»... Варажку кінулі. Нехта заспяваў зноў... Так прайшоў вечар. Трэба было разыходзіцца. Усім адразу выйці было небяспечна, а таму разыходзіліся па двое і па адным, каб не прыцягваць увагі дворніка, што ляжаў, як звычайна, уперак брамкай...»

НЕ ЦЯЖКА ЗДАГАДАЦА: такую вечарынку, такое шумнае святкаванне (гукі песні шырэлі і раслі, да яе далучаліся ўсё новыя і новыя галасы...) яны маглі дазволіць сабе толькі на канспіратыўнай кватэры.

Не цяжка здагадацца: мы з вамі зазірнулі туды таму, што ў няроўным сіне-чырвоным мігценні пуншавага агню, у гаркава-салодкім ад паленага цукру і спірту чадзе ўбачылі дарагія нам сілуэты Гельфман і Каладквіча.

Каладквіч толькі-толькі прыехаў у Пецярбург з Адэсы — галоўнай справай Выканаўчага камітэта лічыў цяпер ажыццяўленне смяротнага прысуду цару, і ў сталіцы збіралася дзеля гэтага лепшае, што мела партыя.

Гельфман ужо з месяц — гаспадыня кватэры, на якой адбывалася вечарынка...

Апынуўшыся пасля турмы і ссылі на волі, яна сапраўды скардзілася сябрам на стомленасць, казала, што ёй хацелася б адпачыць. «Але гэта быў такі гарачы час, — зазначае Любатовіч, — усё было так захоплены барацьбой, што агульны вір закруціў і яе...»

У лістападзе, калі шмат тэрмі з новых таварышаў выехаў супраць імператарскіх картэж у Маскву, Херкаў і Адэсу, а Выканаўчы камітэт спадзяваўся яшчэ, што ў партый хопіць сіл не на адну падрыхтоўку каразабойства, Гельфман уваходзіць у баявую групу, якая сочыць за пецярбургскім генерал-губернатарам Гурко; гэтага лютага саправа толькі пазнейшае рашэнне кіраўніцтва «Народнай волі» не адхіляеца ні на які іншы замак, апроч галоўнага, уратавала ад рэвалюцыйнай кары...

У снежні на даручэнні Аляксандра Міхайлава яна знаходзіць і абсталявае канспіратыўную кватэру. На Гарохавай. Разам з Іахельсонам.

«...Ясна памятаю наш уваход на лесвіцу ў двары налева і чатыры акны над уваходам, якія бачны былі з брамы, і ў адным з якіх знаходзіўся для нашых наведвальнікаў знак бяспекі, які ў выпадку правалу мы павінны былі зняць, — чытаем у брашуры Іахельсона «Першыя дні «Народнай волі». — Успамінаю, як я даведваўся пра імяні і прафесіі кватарантаў, што жылі над і пад імі, каб таварышы, што прыходзілі да нас, калі натыкнуцца на нечаканы ў нас вобшысці засаду, маглі ўказаць, куды накіроўваюцца.

Я жыў па паперы адстаўнога чыноўніка, а Гельфман па пашпарце мяшчанкі. Для дворнікаў яна была маёю грамадзянскаю жонкай, і да яе таму ставіліся прасцей, чым да пані... Раніцай каля 10—11 гадзін я звычайна ішоў з партфелем падпахай, нібыта на прыватную службу, і вяртаўся пад абед з той або іншай пакупкай, якая складалася з дваццаці—трыццаці фунтаў паперы для друкарні «Народнай волі», друкарскіх фарбаў, бутлі азотнай або сернай кіслаты і іншых рэчаў не для мірнага карыстання...

Амаль штодня прыходзіў Міхайлаў з запісаным дробным почыркам спісам асоб, у якіх лавінен быў быць ноччу ці ў бліжэйшыя дні вобшысці. Мы перапівалі прозвішчы і адрасы, каб рознымі шляхамі папярэдзіць іх... Я не ведаў імя Клетачнікава, але я ведаў, што гэтыя спісы прыходзяць непасрэдна ад чалавека, які служыць у III аддзяленні...»

Ах, гэты легендарны Клетачнікаў! Сціплы, непрыкметны малодшы памочнік справавода жандармскага дэпартаменту — нарадаволец... Адмысловы гісторык-рэвалюцыйны дэтэктыў, напісаны самым перакажывым аўтарам — жыццём!..

«Кватэра наша служыла таксама для часовага хавання выбуховых рэчываў, — прыгадае далей Іахельсон, — і месцам, дзе часова маглі схвацьця людзі, якіх

бочых кватэрах — потым узнікне патрэба аддаць і гэтую кватэру пад дынамітну майстэрню;

што з лютага 1881 года майстэрня і ўвогуле як бы штаб-кватэра блізкага замаку пераносіцца ў дом № 5 па Цялежнай вуліцы — і гаспадыня тут зноў жа Гельфман, цяпер ужо разам з Сабліным...

«Амплуа» гаспадыні канспіратыўнай кватэры — хоць вяла яна поруч з гэтым і «прапагандарскую» работу, была прадстаўніцай Выканаўчага камітэта ў Чырвоным Крыжы «Народнай волі» і г. д. — замацавалася за ёю недарма. Ніхто не ўмеў лепш за яе ладзіць з дамаўляўцамі і дворнікамі, — сведчыць Іахельсон, — загаворваць, што называецца, збуды няпрарышаным наведвальнікам і адцягваць іх увагу ад кампраметуючых акалічнасцей, якія, здавалася б, непазбежна павінны трапіць на вочы. Пад выгледам самай нязмужанай прастаты, нават балбатлівасці, у ёй тоілася выдатная прысутнасць духу і вынаходлівасць...»

Мы ведаем, якое уражанне рабіла яна на людзей. М. Эльцына-Зак, якая была знаёмая з Гельфман і ў Кіеве, і ў Пецярбурзе, пісала ў 1924 годзе ў часопісе «Каторга і ссылка»:

«...Гэся Гельфман з першага погляду рабіла ўражанне несамавітай хурэйскай мяшчанкі пайнтэлігенткі: невялікага росту, шыракаватая ў постаці, з цёмным колерам твару, з вялікімі цёмна-карымі вачыма, але пры бліжэйшым знаёмстве ўсё знешняе сплівала ў Лету, і яна зачароўвала дабрый, мяккасцю і ласкай... Мы бачылі ў ёй уважэнне ўсяго высокага, прыгожага, альтруістычнага і ідэйнага, яна была самаахварная ў вялікіх і малых справах. Вечна ў турботах пра яго-небудзь або пра што-небудзь, вечна заклапочаная, занятая, яна ніколі не прыходзіла да нас бязмытна, прасяйце, пагаварыце: то ёй трэба было пазмытца грошай, то трэба было атрымаць касцюм для каго-небудзь, то пакінуць які-небудзь пакунак, што неабходна было схаваць, то прапанаваць наладзіць вечарынку для збору грошай на карысць рэвалюцыйнага Чырвонага Крыжа і г. д... Мы, вядома, ішлі ёй насустрач, бо ўсе былі спачуваючыя. Яна забяспечвала нас нелегальнай літаратурай — «Народнай воляй» і іншымі выданнімі, кніжкам для народа. Па яе просьбе мы аддалі ў яе распараджэнне нашу кухню... У кухні нешта майстэрства, працавалі, грукалі, нібыта малаткамі, нешта зачынялася, але што, мы не ведалі і лічылі няспіплым пыткай, разумелі, што гэта лішняе. Я не магла падумаць тады, што ў нашай кухні выраблялася смертаносная зброя для тэрарыстычнага акту першага сакавіка...»

Мы шмат што ведаем пад гэты час і пра Каладквіча — якім аўтарытэтным і дзейным быў ён у Выканаўчым камітэце; як разам з Жалыбавым і Фігнер наладжваў саюз «Народнай волі» з рэвалюцыйна настроеным афіцэрсствам; як, выбіваючыся з сіл, нароўні з мацнейшымі таварышамі, рабіў па начах падкуп са славай «сырнай крамы Кобазевых» пад прыездную частку Малой Садовай вуліцы — 1 сакавіка 1881 года мінны гасцінец чакаў Аляксандра II і тут, як з'яўляўся нейкі час перадаточным звяном паміж кіраўніцтвам партыі і Клетачнікавым...

Мы нічога не ведаем — нічагусенькі! — толькі пра іх каханне. Ні перапсікі, ні штрыху ў чых-небудзь успамінах, ні бытавой дэталі, што стала б сёння прамельчыкам на іх не проста таварыскія адносіны. Адно ў брашуры Іахельсона: «У Пецярбурзе яна сустрэла некаторых з ранейшых кіеўскіх сваіх знаёмых, у тым ліку і Каладквіча, за якога яна і выйшла замуж (вядома, Грамадзянскім шлюбам) неўзабаве пасля свайго ўцёку з высылкі. Зрэшты, яны ніколі не жылі на адной кватэры, і гэтыя яе сардэчныя адносіны настолькі не змаглі зраваць рэвалюцыйнай справы, што дзя яна асабліва блізкіх сяброў заставалася нават зусім не вядомыя...»

Тым не менш — гучы тут, шчымымі лірычнай мелодыяй! «Заставаліся зусім не вядомыя...» Але ж нам з вамі — вядомыя! Дык не будзем жа зацугляць уяўлення...

Прыкмянаю Каладквіча сярод мужчын вакол мігталівага пуншавага агню на прыгаданай Любатовіч вечарыніцы, і вось ужо ўглядаюць яго стомлены твар павільгатнымі — дзгяку богу, пры патушаных свечках гэтага не заўважаюць — вачыма Гесі: ёй зараз невыказна хораша — ад таго, што ў нядоўгія хвіліны

сам-насам з ёю быў ён сёння разгублена, бездапаможна п'яшчотны, гэты суровы, хмуры барадак...

Вычытаю ў Іахельсона, што ў Пецярбурзе да яе «толькі выпадкам, зрэда», вяртаўся ранейшы беспляпотны настрой», — і ў думках па-свойму гэтую фразу працягваю: маўляў, тады, калі побач быў Каладквіч. Бо сапраўды перакананы, што гэта з радасці сустрачы з каханым Гесі хацелася часам — цытую Іахельсона далей: «парагатаць, пашумець, найграць якую-небудзь своеасабліваю мелодыю на не зусім звычайным музычным інструменце, адмыслове змастакаваным ёю з грэбня...»

Натрапляю ў матэрыялах «працэсу 17-ці» (1883 г.) на эпізод, як Грынявіцкі знаёміць Барэйшу, яшчэ аднаго прадстаўніка «беларускай калоніі» сярод пецярбургскіх нарадавольцаў, з Каладквічам, і Каладквіч вядзе новага знаёмага да Гельфман, — і думка зноў скіроўваецца туды ж: сам паэў, выкарыстоўвае ажноку магчымасць, каб пабачыцца...

У артыкуле А. В. Якімавай з пачатку яшчэ адной п'есы пра нарадавольцаў, змешчаным у часопісе «Каторга і ссылка», спыняючыся на сярэдзай фразе, што «на канспіратыўных кватэрах, асабліва такіх, якія маюць непасрэдныя адносіны да тэрору, пры камбінацыі асоб улічваюцца толькі інтарэсы справы, а асабістыя пакуці тут ні пры чым...», успамінаю Пяроўскую і Жалыбава, Волгу Любатовіч і Марозава, якія разам сядзілі, здаралася, не з адных інтарэсаў справы, і думаю зноў пра Гельфман: як яна, мусіць, зайздросціла гэтай няхітраму жаночаму шчасцю сябровак, як ёй, мусіць, хацелася хоць нядоўга таксама пажыць пад адным дахам з каханым...

Я, вядома, магу дзе і памыліцца — уяўленне рэч не самая надзейная. Але ўсё-такі — гучы тут, шчымымі лірычнай мелодыяй!

ПРЫПЫНІЦЕСЯ, набярыце ў лёгкія паветра — узнімаемца на самую вяршыню.

Праз некалькі гадзін рэвалюцыйны прысуд цару. Не пераварот у царскім палацы, не змова няўдасля ўлагоджаных свіцкіх генералаў з наследнікам, якому да свербу ў ягдзіцах карціць самому ўзмасціцца на трон, — помста ад імя народа.

«Толькі адпомсціўшы за загубленых таварышаў, рэвалюцыйная арганізацыя можа прама зірнуць у вочы сваім ворагам; толькі тады яна ўзімецца на тую маральную вышчыню, якая неабходна дзеля свабоды для таго, каб павесці за сабой масы, — абвясцілі яны яшчэ пры самым нараджэнні сваёй арганізацыі, яшчэ калі існавала «Зямля і Воля» і прыхільнікі рэвалюцыйнага тэрору гуртаваліся вакол дадатка да асноўнага органа землевольцаў — вакол «Лістка Зямлі і Волі», з перадавога артыкула якога і цытуюцца гэтыя словы.

Надыходзіць гадзіна самага гучнага акту помсты. Грознага, лічаць яны, і ачышчальнага. Вартага, на іх думку, і тых ахвяр, што былі, і тых — яны ўсе да гэтага гатовы — што ўперадзе...

Восем чалавек, сярод якіх і наша геранія, сядзяць раніцай 1-га сакавіка 1881 года на канспіратыўнай кватэры, на Цялежнай вуліцы. Восем чалавек, на якіх скіраваны ў гэтыя хвіліны пражэктар сусветнай гісторыі.

У промні гэтага пражэктара бачу змарнелы, з кругамі пад вачыма і апантана сцятымі вуснамі твар Софі Пяроўскай. Кругі пад вачыма — ад бяссонных начэй: заўчарашняй — пасля нечаканага арышту на кватэры Трыгоні Андрэя Жалыбава, і ўчарашняй — пасля таго, як вырашана было, што адкладаць занадзі на дзень нельга... Гэта яна прынесла сюды, на Цялежную, дзе з чатырох смертаносных бляшанак, над якімі ноч навілет варажылі на кватэры Фігнер і Саева партыйныя тэхнікі (жак ахапіў надоечы ўсіх, калі высветлілася, што ніводзін са снарадаў для зямлі не гатовы, а да раніцы трэба мець іх сама меней чатыры). Гэта яна павядзе адсюль мяталінікаў на Малую Садовую, дзе цароў экіпаж чакае да таго ж і міна ў вулічным бруку — два месяцы назад дзеля магчымасці падрыхтаваць падкуп для міны нарадавольцы Багдановіч і Якімава сталі гаспадарамі сырнай крамы Кобазевых. Гэта яна не разгубіцца, калі просьба напалоханай княгіні Юр'еўскай — па горадзе паўлі чуткі пра падрыхтоўку замаку, дапаўзлі і да некаранаванай імператрыцы — зменіць звычайную дарогу высачайшага картэжа на нядзельны развод гвардыі ў Міхайлаўскі манеж і ён абміне Малую Садовую; сьеміўшы, што назад картэж паедзе, як заўсёды, узбярэжжы Кацярыйнскага канала, Пяроўская пераставіць мяталінікаў туды, і па яе сігнале тое, што павінна было адбыцца, адбудзецца... А потым будучы дні гнятлівай душэўнай непрыкаянасці: Жалыбаў у турме заявіць аб сваім актыўным саўдзеле ў падрыхтоўцы каразабойства, запатрабуе дзелення сваёй справы да справы Рысакова — адзінага на першым часе арыштванага ўдзельніка замаку, — і яна, адчуваючы гонар за самага дарагога яе сэрцу чалавека (у «Падпольнай Расіі» Сцепняка-Краўчынскага рэвалюцыйнага Рына — аўта не мог раскрыць паліцыі, што прыводзіць расказ сваёй сяброўкі Ганны Эпштэйн — успамінае: «Генерал здзіўіўся, навошта Жалыбаў аб'явіў сябе арганізатарам замаку. Калі я перадала гэта Пяроўскай, яна адказала мне наступнымі дэкладнымі словамі: — Інакш нельга было. Працэс супраць аднаго Рысакова выйшоў бы занадта бледным...»), і разам з тым цяроўца ўсведамляючы, што цяпер яму шыбеніцы не мінаваць, будзе птушкай каля схопленага каршуном птушаняці (параўнанне А. У. Тыркова) кружыцца вуліцамі Пецярбурга, будзе адмахвацца ад прапаноў знікнуць з горада, будзе прыдумляць фантастычныя варыянты вызвалення Жалыбава, патрабаваць неадкладнага замаку на новага цара — аж пакуль 10-га сакавіка яе не пазнае і не схопіць ля Анічкава палаца спрытнага акалодчыны. І тады нібы сядзе на яе супакоенне. І будзе яна спакойная і мужная на судзе. І,

НАШ ДОМ стаяў непадалёку ад сасновага лесу. І першым гукам свету, які я пачуў, быў шум сосен пад моцным ветрам, што агінае дрэвы і на шмаці разрывае воблакі. Прытуліўшыся да зямлі, да гліцы, я бачыў: пільно неба, гнудзіся стромбы дрэвы, ліцелі хмары. Я напайнуўся захапленнем і ўражаннямі, якія ўжо ніколі не паідадзі мяне.

Зямля, якая дала нас жыццю, — смутная і прыгожая. — Налессе. Смутная яна добрым смуткам і прыгожая самым блізім характвом.

Шмат гадоў на ўсім свеце я шукаў такіх фарбаў, пахаў, вясенніх сутонняў, святанняў над лугамі, летніх навальніц, зімовых мяцеліц — і не знайшоў. А калі здаралася злавіць такі востры пах, убачыць заганінік, луг і дрэва, я спыняўся, як укапань, і сэрца замірала ў чаканні цудаў. Але то была адна хвілінка, вогнагненне.

Не бачу я яе цяпер, хоць яна і існуе. Губляю яе ў сэрцы. Няма нашага дома, няма нас, хоць і жывём яшчэ. Засталася тут, — Тужыць, шукаць, чакаць вяртання — ці не лёс наш?

У леснічоўцы майго бацькі нас было трох. Называлі мы сябе праўдзіва і натуральна: Старэйшы, Сярэдні і Меншы. І хоць нашы бацькі часам гневаліся за няўвагу да імён, самі часта называлі нас па-нашаму. Адваторкам таго доўгага чэрвеньскага дня, з якога пачынаецца маё апавяданне, мы чакалі вяртання Старэйшага. Ён хварэў на грызліцу насцей, ляжыў у бальніцы, санаторыях.

Цяпер вяртаўся. Праз стары сад, цераз масток, праехала брычка і апынулася перад домам.

— Пачакай, — крыкнула мама, але Старэйшы ўжо саскочыў на зямлю і, абакіраючыся на кульбаку, ішоў да нас, да нашага дома. Яму было тады чатырнаццаць год, але ён меў выгляд сталага чалавека, бледны твар з выразам зацятасці, цяплення.

— Салот, — сказаў нам з сумнай грывасай на вуснах, якая была яго ўсешкай. Гэтае прывітанне напоўніла мяне радасцю. Ніхто з нас не любіў чулінасці.

— Чакай, дапамагу, — крыкнуў я перад сходамі. Але Старэйшы махнуў кульбакай і ўсміхнуўся вачыма. Вусны яго заўсёды былі сцятыя.

Я добра памятаю я той вечар! Мы селі вчэраць. Адно было адчынена: выходзіла яно на ставок, што блішчаў у садзе. На сталае стаяла лямпна з абжуром малочнага колеру: цёплае святло падала на нас, і толькі ў кутках пакоя стаяў змрок. Старэйшы сядзеў у крэсле крыху бокам, хворую нагу схваў пад стол і ўвесь час наварочваўся да апы, быццам прыслухоўваўся. Мы маўчалі. Толькі хор жаб, што атабарыліся ў сакалцы, у прыдарожных канавах, парушаў вялікую цішыню таго вечара.

— Музыка, — сказаў Старэйшы. Я ўсцешыўся, што брат загаманіў, але здзіўся, бо гаварыў ён пра жаб.

— Хіба ты не чуў жаб?

— Не, — сказаў ён праз хвіліну. — Даўно не чуў.

— Хіба ж у тым Закапаным няма жаб?

— У Закапань, — напавіў Старэйшы, — бо гэта не сабака закапань, а назва горада.

Пры слове «сабака» я ўспомніў пра нашага сабаку і крыкнуў: «Цяпа!» І Цяпак выбег з кухні. Шпарка пабег па крэслах. Старэйшы ўсцешыўся сабаку: даўны нейд.

— А што там цікавага, у Закапань? — спытаў я.

— Там — горы, высокія горы. Але я мала пра іх ведаю, бо ляжаў у гіпсе, — адказаў брат.

— Дзе? А, у гіпсе. А што ў гіпсе?

— Усё ад пяты да бядра. А нага была выцягнутая. Ведаеш, там такі калаўротак з грызам на канцы.

— А як жа ты рухаўся?

— Ніяк не рухаўся.

— І доўга так...

— Год.

— А можна вытрымаць год?

— Усё можна вытрымаць, — адказаў Старэйшы.

З лесу вярнуўся бацька. І мама мусіла пачаць размову пра школу, нібыта Старэйшы будзе туды хадзіць.

— Буду ездзіць на веласіпедзе, — прамовіў Старэйшы.

— Дзяткі, сем кіламетраў у адзін бок!

— А што тут такога?

— Прыйдзе зима...

— Дам сабе рады...

— Зімой ніхто не даць рады. — умяшаўся Сярэдні. — Снегу на два метры.

І сапсаваў нам вечар сваёй гаворкай. А канікулы толькі пачыналіся! Як толькі наступалі канікулы, мы спалі на вышках. Казалі, што ў наробі горада, не хапае паветра, а хачелі толькі свабоды і перамены абстаноўкі. Гаманлі да позняй ночы, разказвалі прыдуманія казкі, слухалі разказы Старэйшага. Ён размуны, начытаны!

Аднойчы, ледзь мы паспелі заснуць, наляцела навальніца. О, мы любілі навальніцы. Заўсёды глядзелі, як яна прыходзіць, моцні пад лўнем, бегалі па лужынах. Было так: спачатку з'яўлялася чорная пляма над гарызонтам. І гэтая пляма наступова расла, узбіралася ўсё вышэй і вышэй на неба, пачынала гнаць перад сабой рудую хвалю. І тады ўздымаўся першы вецер, што перараджаўся ў віхуру, а потым з энкам згіналіся сосны, падалі яблыні, ляцела лісце, саломка, пыл. Нарэшце вальніцы кропілі падалі долу, свідруючы ў пяску маленькія кратары. Налятала першая хваля ліўня, другая, наступная, і дах іграў пад гэтым дажджом.

Пасля той начной буры ранак сляпіў сваёй яснасцю, здаваўся крышталёвым, чыстым і вымытым. У прыдарожных канавах вада стаяла празрыстая і ў ёй плавалі залатыя карасі. Адкуль яны ўзяліся? Мы ніяк не маглі гэтага ўявіць.

Першым на дол спусціўся Сярэдні і нарабіў страннага крыку. Як мага хутчэй мы рушылі за ім. На падворку, прывязаны да плота, стаяў сабе конік. Куцы. Увесь кудлаты, з грывай на вачах. Каля коніка тапцаваў Сярэдні і аж на пяты прысядаў ад

уцехі. «Куцы! — крычаў. — Куцы!» Падышоў да коня бліжэй. Крык, што тым разам падыняў, неўвагі ні з чым нараўнаць. Конь укусеў брата за плічо і некалькі разоў брыкнуў.

Над'ехаў бацька. «А, — сказаў ён, — прывілі. Добра. Што, кусаецца? Не ўмееш нават з канём абыходзіцца!» Падышоў да коня, працягнуў далоню і ўмомант схваў яе за спіну. «Дрэнь! Ашукаства! Скажу, каб забралі і аддалі грошы!» Я засмяўся і пабег па цукар. Праз мінуту драбні цукру ляжалі на траве, а я сціскаў далоню між кален. І зараз усе смяліся з мяне. «Ашукаства! — паўтарыў бацька. — Скажу, няхай забіраюць».

Хвілінку, — прамовіў Старэйшы. Ён адзі не смяўся. Зараз маленьку набліжаўся да кучага, адкінуў кульбаку, рукі трымаў у кішэні, глядаў камо ў вочы. Гэтае цягнулася мінула. Нарэшце уздуў коніка за аброць. — Пойдзем на траўку. Чынгізахане, — сказаў, і конь паслухмяна пайшоў за ім. Мы абмерлі ад страху. Ніхто не думаў смяцца.

— Заключальнік куцых, — сказаў бацька. Махнуў рукой і пайшоў сабе.

Такімі былі яны, даўныя пачаткі з нашым куцым. Чынгізахане, якога для зручнасці клікалі Ханам, кусаў усё і ўсё, ад яго ўцякалі ў трыкозе дужыя рабочыя коні, акалічныя людзі, каровы, ён натурбаваў нават барана-забіяку, але за Старэйшым хадзіў, як цюцік. Закрычыць «Хан!» — і куцы ляцелі, як на крылах. «Як табе гэта ўдаецца?» — увесь час нудзелі мы з пытаннямі. Але Старэйшы толькі па-свойму пасміхаўся. «Сіла волі», — кінуў раз адчынага. І мы пачалі выходзіць «сілу волі»: стаялі на адной назе, вяселі на перакладзіне, але безвынікова. Мусілі пагадзіцца, што прайгралі.

Набліжалася восень — час у школу. Знаёмы стэлымах зрабіў маленькі воз, каваль — абкаваў колы... Вельмі ўрачыста, галопам над'ехалі мы да школы, разка развіруліся на падворку. Усё дзеці збегліся да нас. Конь хачеў паглядзіць каня, і тады куцы паказаў, на што ён здатны.

Не было б пра што і гаманіць, калі б гэта і не было самым важным. З гэтага пачалася ўзаемная нянавіць і барацьба. Калі нікога з нас не было каля воза, дзеці білі Хана, ідалі ў яго каменнямі. А той рабіўся штурхавічэйшым. Ён толькі бараніўся. Людзі зрабілі яго злым. Нянавіць з кучага перакінулася на нас. Аднойчы пасля заняткаў. Ідуць да брычкі, я пачуў гэтае жахлівае слова: «суханогі». Я кінуўся на іх, на цэлы кагал, але мяне збілі на горкі яблык, насунулі на вочы шапку і пайшлі... Мне было сорамна за сваю слабасць. Старэйшы пабалеў, як вапна, мацней, чым звычайна, сціснуў губы, у сталёвых вачах святліўся смутак.

Гэта была цудоўная восень. Пасля вялікага збору на лугах паліцелі ў вырай буслы. З вышыні даносіўся крык журавоў, адяталі даўкі каці... Запальміла лісце на дрэвах, абсыпаліся кантаны... Толькі ў нас было

Мал. А. САПЕГІН

Казімеж КОРДАС

НАШ

панура і дёмна. Расла заўзятасць, Няць супраць астаніх. Паць, бо з памі засталіся два верныя камені.

Бліся мы рагаткамі. За каменне былі кантаны, але часта ўжывалі і каменне. У ход пайшлі і прашчы. Часцей за ўсё мы біліся ў старым парку, ля касцёла, дзе спачываў род Ажэшкаў. З ім была парадніца Эльза Ажэшкова, наша сьвінчая сямейніца. Але гэта не мела ніякага значэння. Мы адуралі ад заўзятасці і нянавісці. Мы адчувалі сябе папрыўджанымі і прыліжанымі. Каб на таго чалавека, як наш Старэйшы, казаць «суханогі!» А беднага кучага, якога людзі сапсавалі, біць камен-

стоячы са скручанымі рукамі і дошкай «Даразабойца» на грудзях ля эшафота, спакойна развітаецца пацалункам з Жалыбавам і Цімафеем Міхайлавым — да Кібальчыча дацягнуцца не зможа, а на здрадніка Рысакова пагардліва не ўзіме вачэй. І спакойна сама падыдзе да палі. І сама ж адштурхне з-пад сваіх ног чорны ўслон, каб кат лішні раз да яе не датыкнуўся...

Бачу твар Мікалая Кібальчыча — засяроджаны, з прыжмуранымі, скіраванымі некуды ўбок вачыма. Як заўсёды, ён, здаецца, нікога не чуе, здаецца, заняты сваімі думкамі. Ён стомлены, вельмі стомлены. Гэта яго, ды яшчэ Грачэўскага і Суханава рукамі з пяці гадзін учарашняга вечара да васьмі гадзін сённяшняй раніцы тэрмінова рабіліся неабходныя для замаху снарады — мірныя з выгляду пасудзіны з-пад газы, такія натуральныя зараз на кухні Гесі. Усе чатыры ўжо тут, на Цялежнай: два, што гатовы былі пазней, прынес паля Пяроўскай ён, Кібальчыч. Ён сам іх і вынайшаў, гэтыя лёгкія і зграбныя снарады. Ён увогуле прызваннем і сэрцам сваім вынаходца, вучоны. Наўны і непрактычны, як гэта часта бывае з вучонымі, у справах будзённых. Кемлівая і ўвішняя гаспадыня Геся смеецца да слёз, калі ўспамінае, як ён аднойчы падахоўваў купцы якой-небудзь ежы згаладалым за дзень работы таварышам і прынес ім... чырвоныя парэчкі. «Чырвоныя парэчкі!» — ледзь не стогне ад смеху Геся... У турме, цявараз ўсведамляючы, як мала ў яго засталася наперадзе дзён, ён будзе таропка накідваць на сценах, пакуль не атрымае паперы, чарцяжы і разлікі дзёрзкай пэтым часе ідзі паветранага апарата, заснаванага ня прынцыпе рэактыўнага руху. Яму паабяцаюць паказаць праект спецыялістам, і ён будзе з хваляваннем да апошняга свайго дня чакаць іх водгуку, не ведаючы, што работа не пайшла далей жандарскага дэпар-

таменту, бо нехта, ад каго гэта будзе залежаць, паставіць засцярожліваю рэзалюцыю: «Даваць гэта на разгляд вучоных цяпер наўрад ці будзе своечасова і можа выклікаць толькі непатрэбныя размовы...» І трыццаць шэсць гадоў — аж да жніўня 1917-га — пралажыць праект у жандарскіх сейфах, выклікаючы час ад часу цікавасць ваеннага міністэрства ды на раджачоцы па свеце легенды сярод вучоных...

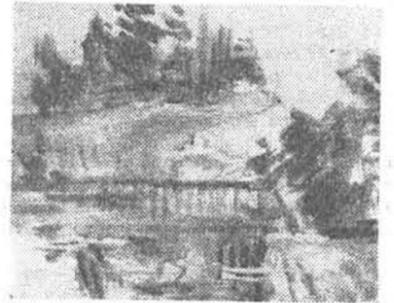
Ураўнаважаны, унутрана сабраны сядзіць Ігнат Грынявіцкі. Праз некалькі гадзін, перад самай сустрачай з царовым экіпажам на ўзбярэжнай Кацярыннскага канала, Пяроўскай, ён і Рысакоў спускацца ў кандытарскі падвал, і ён адзіны з іх траіх спакойна з'есць пададзеную порцыю, і ўжо ля канала, праходзячы паўз Пяроўскую на вызначанае яму месца, робячы, па сутнасці, апошнія крокі па зямлі, зноў ціхенька ёй усміхнецца... Не, у яго не жалезныя нервы — натура ў яго чуйная, трапяткая. Але ідзе ён на тое, на што ідзе, не з-за парыву, як Рысакоў, не з бесшашнасці наваўленага Садко, як гэта трохі ёсць у Емяльянава, — з глыбока ўсявядомай перакананасці. «Аляксандр II мусіць памерці. Дні яго злічаны, — напісана ў пакінутым ім дома завяшчанні. — Мне ці іншаму каму даўдзецца нанесці страшны апошні ўдар... гэта пакажа недалёкая будучыня. Ён памрэ, а разам з ім памром і мы, яго ворагі, яго забойцы... Мне не даўдзецца ўдзельнічаць у апошній барацьбе, і я не убачу перамогі, не буду жыць ніводнага дня, ні гадзіны ў светлы час урачыстасці, але лічу, што сваёю смерцю зраблю ўсё, што павінен быў зрабіць, і большага ад мяне ніхто, ніхто на свеце патрабаваць не можа...» Гады, дзесяцігоддзі потым гэтае завяшчанне будзе перадавацца з рук у рукі ў спісах, будзе хваляваць і запальваць сэрцы. А яго прарочы характар пацвердзіцца сёння ж — калі тым самым выбухам, які грывне смерцю для Аляксандра, смяротна параніць і яго, Грынявіцкага. Ён падыдзе да цара — той будзе стаяць ашалелы ад шчасця, што першым, рысакоўскім снарадам зачэпіла толькі канвойных ды экіпаж — вельмі блізка. Так, каб ні пералёту, ні недалёту... Паліцыя доўга не будзе ведаць яго сапраўднае імя, хоць соннам людзей пакажа фатаграфію яго трупам, нават яго заспіртаваную галаву. І на працэсе па справе аб замаху так і

не прагучыць прозвішча «Грынявіцкі» — ні Жалыбаў, ні Пяроўскай, ні Кібальчыч, ні Гельфман, ні Цімафей Міхайлаў яго не назавуць, Рысакоў ж вядомы ён адно пад мянушкай Кот... Толькі праз месяц з гакам прыдзе ў фальварак Вялікія Грыневічы на Гродзеншчыне жандарскі пасланец з Пецярбурга, прывязе для пазнавання і засведчання фотаздымак гэтага самага Ката, ці Ельнікава, які запісаны ён у фальшывым пашпарце, і толькі тады стары гаспадар збяднелата фальварка даведаецца, што зрабіў і як загінуў сын Ігнат — яго надзея, апора, гонар...

Цімафей Міхайлаў. Фабрычны. З гурткуцаў Жалыбава. Вядома, не такі адукаваны, не такі багаты на слова, думку, аналогію, як нарадавольцы-інтэлігентны. Але тое, што спасцігае, засваёвае наглуха. І лічыцца ў Жалыбава і Пяроўскай надзейным, верным чалавекам. Учора, калі ездзілі чатырох — Кібальчыч, Грынявіцкі, Рысакоў і ён — за Смольны манастыр выпрабаваць снарады, кідаў снарад менавіта ён, Міхайлаў. Бо папярэдне дамоўлена, што і ў час замаху стаяць на першай пазіцыі, пачынаць будзе ён. Толькі таму, што цар парываў свой звычайны, да драбніц вывучаны імі за тыдні, месяцы назірання маршрут, нумары памяняюцца і пачынаць даўдзецца Рысакоў... Сюды, на Цялежную, Міхайлаў сёння яшчэ зойдзе — прынесуць разам з Емяльянавым нявыкарыстаныя снарады. І зойдзе — ах, якая неасцярожнасць! — яшчэ паслязатра раніцай. Каб патрапіць у пастаўленую паліцыяй засаду... На судзе будзе ўпарта адмаўляць свой удзел у замаху, не назаве ніводнага прозвішча, ніводнага факта. Але нагаворанага Рысаковым хопіць суду з гакам...

Волатайскага росту, волатайскай шырыні ў плячах — вузкатварая галава здаецца ад гэтага трохі замалай — і тым не менш рухавы, нецяврылівы Іван Емяльянаў не ўсідзіць на месцы. Ну што тут гаварыць, усё сто разоў абгаворана! Выхаваны ў сям'і псаломшчыка расійскіх пасольстваў, ён вырас у Турцыі і Францыі і не па-руску імпульсіўны, уражлівы. У момант выбуху бомбы Грынявіцкага ён будзе непадалёк. Ён паспрабуе кінуцца на дапамогу знявечанаму Грынявіцкаму. Але ўбачыўшы, што таварыш ўжо не выратаваць — таго абступае паліцыя — з тым жа імпульсам кінецца на дапамогу... ахвяры Грынявіцкага! Самадэражац усерасійскі распластаны на бру-

ПРАЗРЫСТАЦЬ

БЕРАЖОК

ВІРАНДВОЗЕРА

Гэтыя работы ляжалі ў Анатолю Ткачонка ў асобнай папцы на дзве вялікія чымаданы. Ён выцігнуў іх, развязаў матузі, некалькі нліўзунена паціснуў плячыма...

— Не ведаю... Нейкія яны — не вельмі... Недапрацаваныя, ці што?.. І ён пачаў раскладаць проста на падлозе... выдатныя акварэлі! «Цішыня», «Вясна», «На плошчы», «Зімовы матыў», «Першы снег», «Шансінскія палі», «Заходняя Дзіна ў Бешанковічах»...

Гэта было так нечакана, што мы разгубіліся.

А мастак усё тым жа нліўзуненым голасам тлумачыў:

— Гэтую мне перашкодзіў дапрацаваць дожджык, а тут я вельмі спышаўся, бо хмара зацягла сонейка... Мы ўгледзіліся ў кожную новую работу і ўсё больш і больш пераконваліся, што перад намі не асобныя, выпадкова удалыя эцюды, а плён доўгіх і настойлівых пошукаў сябе, свайго мастакоўскага «я».

Віцебскі мастакі тэхнікам Анатолю Ткачонка скончыў ішчэ да вайны, але яго лес у мастацтва складваўся нялёгка. Толькі год назад ён атрымаў маленькую майстэрню і усур'ез заняўся творчай працай. Ён вельмі цяжка шукаў сябе, свой стыль, сваю тэму. Паміляецца, трапляе ў тупіні, але настойліва, крок за крокам ідзе па абраным шляху.

У лепшых яго работах здзіўляюць празрыстасць светаадчування, умённе захапіцца непаўторным у прыродзе, перадаць яе някірую, вельмі лірычную прыгажосць.

Мастак вельмі доўга жыў у вёсцы, можа таму яму такія блізкія і дарагія простыя вясковыя матывы. Ён умее убачыць прыгажосць у старым, скарнелым хлечуку, у зарасніках маладога хмызліну на берэзе невялікай рачулі, у серпанціне прасёлка, што віецца паміж налгасных палёў.

Выстаўна А. Ткачонка, наладжаная ў рэдакцыі «Літаратуры і мастацтва», знаёміць з лепшымі работамі мастака, дае ўяўленне аб тым складаным працэсе творчага самаусведавання, які зараз перажывае А. Ткачонка.

А. БЕЛАВУСАЎ

нем! Гэтага пельга дараваць! Барацьба працягвалася.

Аднаго дня праціўнікі адкрылі нас пад старой каліцай, пад градам «куль» мы схаваліся ў касцёле, з гарачні спадываліся схавацца ў падземеллі, дзе ляжалі старыя дубовыя і алавяныя дамавіны. Паваліўшыся на жалезныя дзверы, мы заўважылі, што сярод нас няма Старэйшага. Ён застаўся адзін. Стаяў каля сходак на фоне гатычных дзвярэй пад градам «куль», які камусьці не трапіла ў яго. Хіба мянялі кірунак у палёце? А мо рукі нашых непрыцэляў дрыжалі? Брат выглядаў страшна і горда. Здавалася, што пад яго нерухомым поглядам крунацца пазіцыя ворагаў.

А Старэйшы тым часам рушыў наперад. Ішоў, змурачы вочы сталёвага колеру, туды, дзе стаяў пабіты куцы, дайшоў да яго і абняў каця за галаву. Куцы коротка заіржаў, нібыта ўздыхнуў, моцна прытуліўся да чалавекі, яго кудлатая скура ўсё дрыжала і дрыжала. Нашы «вораты» пасталі ў роздуме. Іх рукі апусціліся. Паволі, марудзачы, глядзячы ў зямлю, з сорамам адыходзілі.

То быў момант, пасля якога павіна было наступіць прымірэнне. Справа так, што на наступны дзень ці на доўгі дзён пазней у класе Старэйшага гаварылі пра выбар прафесіі. Хлопцы вялікі тое і гэтае, дзяўчаты — выламваліся. Нічога разузнага ад дзяцей, якія не бачылі жыцця, пельга было пачуць. І, пэўна, нічога не атрымалася б, калі б настаўнік-выхавальца не прымусяў загаманіць нашага Старэйшага.

Стану ўрачом. — Працадаў скрозь зубы брат. — Правільней, хачу стаць урачом. — сказаў сваім дзёрдым тонам: не любіў гаварыць — гэта факт, быў апчадны да слова.

— Чаму? Прану ўдакладніць, — лагодна сказаў настаўнік.

Старэйшы прыху пабляў і маў-

чыць гэтых людзей... навучыць іх вытрымцы, сіле волі і жыццёвай мудрасці. Бо... бо... людзі, якіх апанавала злосць і нявавісць, таксама няшчасныя.

Глыбокая цішыня ўсталявалася ў класе, калі гаварыў Старэйшы, бо гаварыў быццам з нікімі. Яны не ведалі, калі брат прачытаў, не бачылі, як бібліятэка тых шпіталюў, у якіх ён лячыўся, прайшла праз яго рукі, а змест прачытаных кніг зашаў у сэрца і розум брата. Яны здзівіліся, што вучань умее гэтак гаварыць. Нават твар настаўніка быццам пабляў.

— Гэта правільна, — сказаў ціха настаўнік, — правільна ты нам сказаў. Дзякую табе. Сам мусіў шмат перанесці. — Тут настаўнік апусціў галаву. І гэтак закончыўся той важны ўрок.

Ад таго дня (магчыма, і ад таго, калі адбыўся апошні «бой» ля касцёла) нешта пачало мяняцца вакол нас. Наступова, штурхаваннем збіралася вакол нас хлопцаў. Прыходзілі быццам так сабе, гаманілі пра што панапа, потым папрасалі Старэйшага падвезці іх. Як вясну не спаймаеш за руку і не ведаеш, калі яна прыходзіць ці прыйшла ўжо, так вакол нас талі лёд, рабілася ясеней і цяплей, усё наваўнялася бадзёрсцю і радасцю.

Тым вясеннім днём мы пазадзілі — неразумяню і нават зланыню — пагуляць. Наша брычка, як вулей пад роєм, ехала праз лес у бок узгорка, на вяршыні якога стаяў лясны маяк. Там, на версе маяка, меўся адбыцца пінік. Старэйшы ў той час страціў уласцівы яму клопат і пагнаў куцага з брычкай і з намі на гэты пагорак. Коцік быў мокры ад поту, стомлены, але ішоў, бо слухаўся свайго пана. На гары нас прывітаў вясенні вецер. Мы ўзышлі на маяк, галёкачы і дурночы, як маленькія.

Мы страцілі рэшткі розуму, бо, калі сыхлі з маяка, рушылі да брычкі і ўсе паселі ў ёй. Паехалі з гары, і дол. Куцы рушыў з месца галолам, але брычка, набіраючы хуткасць, біла каця на нагах, біла балюча, да крыві. І тады Хан апалеў — імчаў, як вихор, наставіўшы вушы, наструніўшы сваё старое цела. Зацяпіўся за дрэва. Раз. Другі. І хлопцы пасыпаліся на зямлю. Мы, удвох, выскочылі з пераналоху. На брычку застаўся толькі Старэйшы. Знік паміж дрэў у клубках пылу.

Пехатой вярнуўся дадому. Старэйшы сядзеў над кніжкай. Быў злы.

— Папанаціў?

— Да самага дому. І тут не мог супыніцца. Накрыўдзілі мя каця... — Толькі гэта і сказаў. Змоўк, замкнуўся. Калі на абедзе мы пайшлі карміць коніка, са здзіўленнем убачылі, што стайня пустая. Шукалі куцага між будоў, на полі, у бліжнім лесе, на веласпедзе аб'ездзілі бліжэйшыя вёскі — нідзе не было. Куцы знік. Як скрозь зямлю праваліўся.

— Удзёк, — сказаў Старэйшы. — Даянкі мы яму.

Шкада было глядзець на брата, бо

відаць было: сумленне не дасць яму лямць. Ад бездапаможнасці, ад жадання з чаго-небудзь ды пачаць, штось парадыць, а мо і па інтуіцы, падвечар я сам выправіўся шукаць каця ў Паўночны Бор, што быў на поўнач ад нашага дома.

Праз поле дайшоў да невялікага старога дуба, што самотна стаяў на ўскраіне лесу. Там я прысеў адпачыць, паслухаў шум лесу, і мяне ахапіў спалох. Ісці ці не ісці? Бор славіўся ваўкамі, якія ўзімку кідаліся на коней, расказвалі, што нават на людзей. Але я не мог вярнуцца з пустымі рукамі, як звычайны бязлівец, які вымушан хлусіць...

Лес забірае вас, як вада, як бяздонне, забірае, як казка, як мара. А Паўночны Бор быў прыгожым. Раслі тут розныя дрэвы, трапляліся палыны, квяцістыя лугавіны, балотныя выспы, дзе рос зялёлычын лён і пуньысты мох. Тут былі пясчаныя пагоркі, стройныя сосны, групы прысідзістых дубоў, што кронамі сваімі засланялі палавіну неба. Той лес зачараваў мяне... У ім захапіў мяне вецер. Я мінуў вялікую паліну і ўвайшоў у цемру. Спалоханы, я пабег, ліхаманкава шукаючы згубленую сцежку. Вег вельмі шмат, і сэрца білася ўсё вышэй і вышэй, недзе ў горле. Так я трапіў на другую паліну, дзе стаялі стары сена. Сеў над адзін стог. Над светам, над Борам высока ўзбіралася вясчэрняя цішыня. На неба вышлі вялікі, пазалочаны, поўны бляску месяц. Я глядзеў, як месяц падумаецца ўгору, і паміраў ад страху, бо ля другога стога ўбачыў нейкага звера. «Воўк», — здавалася, нехта крыкнуў у вуха. Але звер не быў падобны на ваўка.

Я ўстаў і паціху, без гукі пайшоў у той бок. Я мусіў ісці туды, дзе на дзе залітай светлом палыны стаяў гэты звер. Звер раніца, трушчом, рушыў да мяне. Не паспеў я схавацца, саскочыць з дарогі, як «звер» паклаў цёплую вільготную морду на маё плячо.

Я сеў на куцага, прылёт на ім, абдымаючы яго шыю, шантаў: «Ідзі дадому, куцаны, дадому... Я згубіў сцежку». Куцы нібыта разумеў мяне — перайшоў паліну, знайшоў у цемры сцежку, трушчом мінуў вялікі стары дуб, які самотна рос ужо за лесам.

— Баліся ваўкоў? — шантаў я. — Я таксама баюся, дружа, таксама.

Конік цёплай храпай датнуўся да маёй нагі, быццам хапэў унэўніцца, што мы — разам.

□ Так адбылося параўменне са злым, наравістым нашым куцым. Першае ў жыцці надзвычай важнае параўменне, якое навучыла мяне, што зло і злосць належыць перш выкараніць з сябе, каб чакаць добра ад іншых.

А словы гэтыя я пішу ў твой гонар, сябра майго дзяцінства, узбунтаваны і абураны куцы. Мы павінны пайсці гэты свет, дык няхай застаецца ўспамін. Мо і ён спатрэбіцца камусьці.

З польскай перакладу Анатолю СІДАРЭВІЧ.

АПАВЯДАННЕ

КОНЬ

чаў, быццам снаваў думку.

— Хачу, — сказаў Старэйшы, быццам нешта перашкаджала яму. — хачеў бы, — напавуў сам сябе, — дапамагчы людзям пераносіць пакуты. — Бачачы, што і гэта не задавальняе настаўніка, што спадыяецца пачуць больш, перамог унутранае супраціўленне і сказаў з слай: — Жыццё кожнага чалавекі праходзіць, мусіць прайсці праз пакуты. Часта здарэцца, што людзі не разумеюць гэтага і не могуць выкаставаць. Я хачеў бы гэтым людзям дапамагчы. І іншым таксама. Магчыма, нават пераканаць іх, што пакуты не такія ўжо і цяжкія і, калі патрапіць, навучыць верным шпіёнам і сышчыкам — толькі пашкадуць, пакінець жывым, ды нават менш — не пакідаць, забіць, але хоць трохі пазней, не цяпер, калі-небудзь... Марнае ўкланчанне. Выпатрашанага і непатрабнага, яго ўсё роўна павесіць».

Па адным яны выходзяць з кватэры, гэтыя шасцёрка. Пярэўская з мяталікемі на Малую Садовую, Кібальчыч — у натоўп на Кацярынінскі сквер, чакань... А двое — гаспадары кватэры — застаюцца. І хоць Мікалай Саблін, паціскаючы адыходзячымі рукамі, спрабуе, як заўсёды, з бесклапотным выглядам жартаваць, вочы яго не могуць схаваць узрушанасці. Натра чуплівага, трохі экзальтаванага, аўтар цікавых, заўважаных чытачом вершаў, ён, мабыць, больш за іншых адчувае на ўсім, што зараз адбываецца, памяненны пражэктар гісторыі... Заўтра ўночы яго не стане — калі прыйдзе пасля допыту Рысакова паліцыя, ён зробіць некалькі стрэлаў (у іх даўно так з Гесія дамоўлена — у выпадку правалу нарабіць як мага больш шуму, каб суседскія размовы папаўзілі на гордазе і дайшлі, як папярэджанне, да таварышаў) і апошняю куляй заб'е сябе. Тут таксама паліцыя не адразу даведаецца імя нябожчыка. А калі даведаецца, усемагутны пры Аляксандры II граф Лорыс-Мэлікаў напіша ў дакладзе новаму цару: «Апошнімі днямі выяўлена асоба невядомага (Наўроцкі), які застрэліўся пры вобыску ў Цялежнай вуліцы і заарыштаванні яўрэякі Гессе Гельфман. Асоба гэтая аказалася былым студэнтам маскоўскага ўніверсітэта Мікалаем Аляксеевым Сабліным... Тоесамасць гэтай асобы ўстаноўлена паказаннем фатаграфічнага здымка з трупам самазабойцы камандзіру батальёна лейб-кацярынаслаўскага грэнадзёрскага палка падпалкоўніку Сабліну, які прызнаў у ім роднага брата». Аляксандр III на палых супраць апошніх радкоў даклада ўласнаручна чыркне: «Прыёмна мець такога брата».

І нарэшце — геранія нашага даследавання Гесія Гельфман. Схудалы, бледны, з шараватым адценнем і ў плямах твар. У вачах журба нават пры ўсмешцы. Ужо больш месяца носіць Геся на сэрцы вялізны цяжар — 26 студзеня арыштавалі Каладквіча. Як яна ні трымаецца, як ні топіць, гаворачы словамі Любоўціч, «асабістае гора... у няспынных клопатах, накладаных нелегальным жыццём рэвалюцыянера», з твару яе не сыходзіць «выраз бязмежнай пакуты вакол рота і ў вачах». Гэта ўжо словы не Любоўціч, гэта сведчанне сценнякоўскай Рыны, знаёмства і сустрэча якой з Гесія Гельфман прыпадаюць якраз на дні пасля арышту Каладквіча. «Я помню, як аднойчы яна перадала Дубровінай записку для Скрыпачовай, якая вяла правільныя зносіны з жандарам, што таемяна перадаваў пісьмы зняволеным у Петрапаўлаўскай крэпасці, — чытаем у расказе Рыны далей. (Заўважу паміж іншым, што супастаўленне фактаў і дэталей выяўляе за прыдуманай Дубровінай вельмі блізкаю Гесі ў гэты час Волгу Канстанцінаўну Буланаву-Трубнікову). — Якім бязмежным смуткам гучаў яе голас, нягледзячы на ўсе старанні адолець гэты хваляванне, калі яна прасіла Дубровіну перадаць гэтую записку Каладквічу, які таксама сядзеў у крэпасці!»

Сення і заўтра яна яшчэ на волі. І даведаецца ад Міхайлава з Емяльянавым, калі яны зойдуць з нявыкарыстанымі снарадамі, як усё там, на Садовой ды ля Кацярынінскага канала, адбылося. І пойдзе яшчэ па сваіх звычайных шматлікіх клопатах. А. У. Тыркоў, які заўтра яе сустрэне, праз шмат гадоў пра гэтую сустрэчу напіша: «Яна была пахмура, засмучаная, мала гаварыла. Я спаткаў яе ў знаёмых курсістах, у якіх назбіралася з большага нелегальнай літаратуры. Паліцыя абшуквала тады цэлыя дамы, асабліва населеныя студэнтам. Яны баяліся вобыску і хачелі збыць куды-небудзь гэтую літаратуру. Гельфман узяла сабе ўсё скрутак са словамі: «Ну, у мяне гэтага добра так многа, што мне ўсё роўна»...

Заўтра ўночы, убачыўшы акрываўленага Сабліна і пачуўшы, што паліцэйскім за дзвярыма таксама аддаецца каманда стрэлаць, яна перш за ўсё скопіцца пераносіць углыб кватэры снарады Міхайлава і Емяльянава — «каб кулі не зачэпілі бляшанкі, — растлумачыць яна на судзе, — бо тады мог бы ўзарвацца цэлы дом...» Потым адчыніць паліцэйскім дзверы і папросіць адно — паклікаць доктара...

[Заканчэнне ў наступным нумары]

ПЯРЭПАЛАХ усчаў-ся раптоўна. За паўгадзіны да канца рабочага дня кіраўніку канторы Мірону Барысавічу Кулашу спатрэбілася тэрмінова склікаць на незалікую нараду бліжэйшых памочнікаў, а дакладней — актыў. З адпаведных крыніц стала вядома, што заўтра кантору будзе правяраць камісія з трэста. Трэба было абмазваць, як

біцца, таварышы! — развёў рукамі Кулеш. — Нашых адказных работнікаў цягаюць па судах, а мы нічога не ведаем. Пэўна, Тарасік наш чалавек забіў ці жанчыну згаалціў. Што заўтра скажа пра гэта камісія? Сорам! Які сорам!

Мірон Барысавіч глынуў вады і працягваў: — Ціхі ж, здаецца, чалавек. Год у нас працаваў без усялякіх заўваг —

і пакідаць гэта без увагі нельга.

Сава меркаванні па чарзе выказалі амаль усе супрацоўнікі. Абурэнне дасягнула апагею.

— Трэба ламаць сейф, — рэзюмаваў Мірон Барысавіч. — Ужо каля пяці, а Тарасіка ўсе няма. Магчыма, ужо за кратамі. А дакументацыю неабходна паглядзець. Там жа сёе-то падчысціць не шкодзіла б, каб вачыма перад камісіяй не лыпаць...

Усе накіраваліся ў кабінет Тарасіка. Недзе знайшлі малаток і зубіла, хтосьці прыцягнуў невялікі ломік.

І ў гэтую хвіліну на парозе кабінета паявіўся Тарасік. Усе, хто тут быў, замерлі на месцы, якнашкодзіўшыя школьнікі.

— Што гэта тут здарылася? — спытаў Тарасік і, мячыкам падкаціўшыся да Мірона Барысавіча, адрапартаваў: — Я толькі што з суда. Выбачайце, што раней вам не далажыў. Вас яшчэ не было, дык я сакратарцы сказаў.

— Як жа вы, Тарасік, — прастагнаў Кулеш, — дакаціліся?

— А пры чым тут я? Паўгода назад маю кандыдатуру ў народныя засядацелі, калі не памыляюся, вы першым прапанавалі. А цяпер — хочаш не хочаш — а два тыдні ў год аддай. Вось сёння і засядаў першы раз. Яны там у судзе і так на мяне забыліся.

Усе маўчалі. Усім было вельмі няёмка. Кожны баяўся зірнуць ў вочы Тарасіку. А той, быццам нічога і не здарылася, стаў расказваць, як судзілі сёння групу ўзломшчыкаў сейфа.

Мараль: сваіх падначаленых трэба ведаць.

ПРА РЭЧЫ ДАРЭЧЫ

С. ПАПАР

ПРЫСТУПНІ

Заходзілі — скрыпелі,
Выходзілі — скрыпелі.
Заціхлі, калі
Па іх паўзлі.

ТАПОР

Тапор — апах,
І стаў — абух.

ЛЫСІНА

Жыццё варушыцца патроку,
І ўсё прыкметней на вяку;
Адзін радзіўся ў гароку,
Другі, глядзіш, на лэбюку.

ПЯТЛЯ

Дзе зайка шэранькі гуляў,
Была пастаўлена пятля.
І шкадавала апаля:
— Ён мог бы і жывым застацца —
Нашто было так вырывацца?

Славамір ХАДАРОНАК

ПРА ГРАФАМАНАЎ

Спакою ўжо дайно няма нам —
Шмат развялося графиманаў.

З якім напорам! — аж судуць ілбы —
Яны штодзённа пішуць, пішуць.

Ды вось канфуз: у іхнія тамы
Угрызаюцца не чытачы, а мышы.

І ўсё ж бладарных лаяць не хачу я.
Няхай сабе плягуць, няхай
штампуюць.

Без наслання тварэнняў іх нялітрых,
Найэўна б, не было й таленавітых.
Вось так янтар не быў бы янтаром,
Калі б янтарным ўсё было кругом.

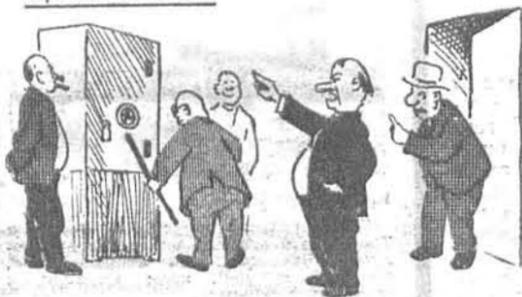
Уладзімір МЯЖЭВІЧ

ВАРТАСЦЬ У РУБЛЯХ

Маці з дочкамі стаіць на балконе.
Унізе, на вуліцы, праходзіць калоны
святочнай дэманстрацыі.

— Мама, глядзі, цётка Гляя!
— Бач ты, бельзійскае паліто
за 270!
— Мама, Зоя Пятройна!
— Ай ай! Футра за 380!
— Мама, глядзі, і Ніна Іванайна!
— Адхваліла ж недзе! Адных соба-
ляў на 500!

Харытон ШПІЛЬКА

ПАПЯРЭДНІ ХВОСТ

сваю кантору выстаўце перад камісіяй парадным боксам.

У кабінете Мірона Барысавіча сабраліся ўсе намеснікі і памочнікі, загадчыкі аддзелаў і сектараў. Не з'явіўся толькі Тарасік, невялікага росту, рухавы і жвавы Платон Сідаравіч Тарасік, у сейфа якога знаходзілася ўся дакументацыя.

Мірон Барысавіч націснуў кнопку:

— Тарасіка чаму няма?
— Яго сёння і не было. Раніцой забег на хвілінку і сказаў, што ідзе ў суд.

— Чога ў суд?
— Па павестьці. Я чытала яе. Сказана — да дзесяці нуль-нуль абавязкова, — адказала сакратарка.

— У які суд?
— У наш, раённы.
— Дык што ж гэта ро-

і на табе! Гэта ж, як снег на галаву... Можна што Антон Кузьміч ведае? Суседзі ж...

Антон Кузьміч паціснуў плячыма:
— Ды хто яго ведае. Можна, пабіўся з кім-небудзь?

Наступіла напружаная паўза. Парушыў яе першы намеснік:

— Мірон Барысавіч, я думаю, што тут замешаны «хвост» з папярэдняй работы Тарасіка. Ён жа прыйшоў да нас з матэрыяльна-адказнай работы. Раскапалі цяпер, вось і пацягнулі. Шыла ў мяшку не ўтоіш. Не прыемна, вельмі не-прыемна.

Трэці выказаў сваю думку каратка:

— Ужо адзін выклік у суд — вялікая пляма на наш дастоіны калектывы.

МІСТЭР ВУД, ПРАПРАВЕДНІК

з цвёрдым характарам, цудоўны муж і бацька, прэзідэнт аб'яднання змагароў за ўмацаванне маральнасці, грамадзянін ЗША, патрыёт і ўладальнік акцыяў ваеннай прамысловасці, аднойчы ўзяў у рукі «Чыкага Ньюс» — цудоўную, як і ў старыя добрыя часы, газету. Ён азнаёміўся з курсам акцыяў ваеннай прамысловасці, і яго ціхмяная душа адразу ж супакоілася — нааўтогласа ён працягваў кароткую малітву ў гонар прэзідэнта і разгарнуў старонку з аб'явамі. Прачытаўшы колькі аб'яў, ён раптам ускочыў з крэсла і паклікаў свайго памочніка і намесніка містэра Франка.

— Як вы думаеце, ці разумны мой сабак Гектар?

— Нават вельмі, містэр Вуд. Шкада толькі, што ён не ўмее гаварыць.

— Так, але ён будзе гаварыць! — усклікнуў містэр Вуд і тыкнуў пальцам у аб'яву, дзе было напісана: «Вучыце свайго сабакі размаўляць. Любы разумны сабак за тры месяцы навучыцца гаварыць. Навучанне ў прафесара містэра Фокса, настаўніка сабачай мовы. Задатак — 100 долараў,

з АМЕРЫКАНСКАГА ГУМАРУ

плата за навучанне — 400 долараў. Грошы за навучанне бяруцца толькі ў выпадку станюччага выніку. У адваротным выпадку грошы вяртаюцца. Прафесар містэр Фокс, Чыкага, Ньюс Пінк Стрыт, 543/42, тэлефон 76, дадатковы 5430».

— Містэр Франк, — з захапленнем прагаварыў містэр Вуд, — сядзіце ў цягнік і адпраўляйцеся з Гектарам у Чыкага. Гектар павінен загаварыць праз тры месяцы!

— Але навошта гэта вам, містэр Вуд?

— Для таго, каб Гектар распаўсюджаў вучэнне божае. Уявіце сабе, якім натоўпам хлынуць веруючыя ў нашу царкву, калі даведваюцца, што няма жывёліна загаворыць пра наву веру...

Містэр Франк быў адданым памочнікам і намеснікам. Схаваўшы ў кішэню 100 долараў, ён узяў Гектара і сеў у цягнік. На наступным прыпынку ён выкінуў сабаку з вагона, а сам правёў цудоўны вечар у кабакчу. Назаўтра ён вярнуўся ў свой маленькі гарадок і паведаміў містэру Вуду, што роўна праз тры месяцы забярэ сабаку, які к таму часу будзе гаварыць.

Мінуў час, і памочнік, на гэты раз з 400 доларамі, адправіўся ў Чыкага. На наступны дзень містэр Вуд, яго жонка і сям'ера дзяцей, а таксама больш двухсот душ веруючых чакалі на вакзале цягніка. Цягнік падыйшоў, з яго сшышоў містэр Франк, але... без Гектара.

— Дзе Гектар? — ледзь не закрываў містэр Вуд.

— Падыйдзе да мяне, містэр Вуд, я скажу вам нешта на вуха.

— Чаму вы не хочаце сказаць мне пры ўсіх? Я нічога не ўтойваю ні ад бога, ні ад людзей! Дзе Гектар?

— Вось гэта я і хацеў бы сказаць вам на вуха.

Містэр Вуд адышоўся з містэрам Франкам убок.

— Містэр Вуд, — зашаптаў містэр Франк, — Гектар цудоўна навучыўся гаварыць.

— Чаму ж вы яго не прывезлі?

— Ды таму, што ён занадта добра гаворыць.

— Я вас не разумею, містэр Франк.

— Гектар на самой справе надзвычай разумны сабак. Толькі я зайшоў да містэра Фокса, як Гектар адразу ж пазнаў мяне і, крыху каверкаючы некаторыя словы, сказаў: «Гаў, гаў, гаў ду ю ду, містэр Франк».

— І вы не прывезлі яго?

— Не, не прывёз. Бо адразу ж пасля прывітання Гектар сказаў: «Паслухайце, містэр Франк, як там містэр Вуд і міс Кларк? А можа ў яго зараз прыгожаныя міс Скот?» Ці ж я мог пасля гэтага ўзяць яго з сабой? Гектар сапраўдны балбатун!

Гэта ўжо зразумеў і прэзідэнт аб'яднання змагароў за ўмацаванне маральнасці.

Пераклаў
В. КАЧАНАУ.

«Літаратура і мастацтва» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісателёў БССР. Мінск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Адрас рэдакцыі: Мінск, вул. Захарова, 19.

Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-44-04, аддзела літаратуры — 33-22-04, аддзела тэатра кіно і музыкі — 33-24-62, аддзела выяўленчага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62, аддзела публіцыстыкі — 33-24-62, аддзела культуры — 33-21-53, выдавецтва — 33-22-19, бухгалтэрыі — 32-15-87.

Рукапісы рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Л. Я. ПРОКША.

Рэдакцыйная калегія: З. І. АЗГУР, В. М. АЛАДАУ, А. Ц. БАЖКО [намеснік галоўнага рэдактара], Б. І. БУР'ЯН, А. І. БУТАКОУ, А. С. ГРАЧАНИКАУ, К. Л. ГУБАРЭВІЧ, І. М. ДАБРАЛЮБАУ, В. У. ІВАШЫН, А. С. КАЗЛОУСКІ, П. М. МАКАЛЬ, У. Л. МЕХАУ [адказны сакратар], Р. К. САБАЛЕНКА, І. А. САНКОВА, М. Г. ТКАЧОУ, Ю. М. ЧУРКО, Р. Р. ШЫРМА.